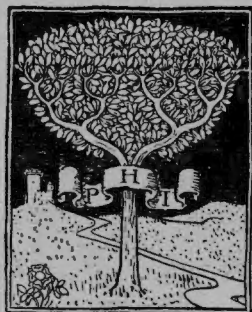

PERSONHISTORISK TIDSKRIFT

1951

UTGIVEN

AV

PERSONHISTORISKA SAMFUNDET

GENOM

BERTIL BROOMÉ

ÅRG. 49

HÄFTE 3—4

INNEHÅLL.

	Sid.
Daniel Almqvist. Ett historikeröde. Jämte bibliografi öfver Daniel Almqvists tryckta skrifter. Av docenten fil. dr BENGT HILDEBRAND, Stockholm	83—94
Xavier Marmier och Sverige än en gång. Replik till Elsa Norberg. Av kanslirådet fil. dr UNO WILLEMS, Stockholm	95—106
Recensioner (se bifogat årsregister)	107—155
Meddelande angående Personhistoriska samfundet	156
Personregister	157—166

Daniel Almqvist.

Ett historikeröde.

Det finns händelser, som mer än andra få människor att stanna och betänka sig, att se tillbaka och omkring sig och att söka starkare ljus över läge och väg. Så sker, när någon nära vän lämnar oss plötsligt och på ett sätt, som blottar ett stycke av livets sorgespel.

Knut Arvid Daniel Almqvist föddes i Stockholm den 4 mars 1895. Han tillhörde den ena av de två stora kultursläkterna A., den småländska som stavar med -qv- och som särskilt i den gren, som var Daniel Almqvists egen, gjort sig bemärkt. Utgångna från flera generationer präster — varibland hans farfars far, prosten Sven Johan A., för sin myndighets skull kallades »biskopen i Gränna» — blevo denna släktgrens medlemmar anlitade ej minst i juridisk och administrativ tjänst. Daniel A:s farfar var Ludvig Almqvist, De Geers statsrådskollega, som från posten som konsult blev civilminister och senare justitieminister samt tre gånger var justitieråd och i flera år president i Svea hovrätt. Som serafimerriddare har han sin sköld under Riddarholmskyrkans valv. Genom sin ena dotter svärfar till excellensen Eric Gustaf Boström på Östana, hade Ludvig A. också fyra söner. En var biblioteksmannen Robert

A., vars namn bildar del i Almqvist & Wiksells stora företag. Den äldste sonen åter, Daniels fader Sven Almqvist, var hovrättsråd i Svea hovrätt och liksom sin far ingift i den stora och kända brukspatronsläkten Björkman, i det han äktade sin kusin Anna Björkman. Hennes föräldrar voro också kusiner, modern tillhörande den i Finland med namnet Björkenheim adlade grenen. På tre ställen i antavlans fjärde led hade Daniel Almqvist därför stockholmsgrosshandlaren och skeppsredaren Bengt Magnus Björkman och hans maka, född Lewin, av den bekanta, ursprungligen judiska Muskösläkten; kanske voro de mörka yttre dragen hos flera i denna släktkrets, även hos Daniel A. själv, ett arv från nämnda håll. Sin gymnasietid hade han i Norra Latin. Ljusna minnen från ungdomsåren bevarade han från vänskap med flera av grevarna von Rosen och den nekrolog han 1943 tryckte över den originelle, kände historikern, ryttmästaren greve Carl von Rosen, visar hans nära bekantskap med familjen. Sommarvistelser på olika herresäten blevo av betydelse för den blivande historikerns särskilda intresse för privatarkiv. Utom med dessa vänner umgicks han sedan sin barndom i justitierådet Eberhard Quensels hem och slöt där nära vänskap med bl. a. nuvarande presidenten Nils Quensel.

Almqvists fader, hovrättsrådet, var en högt aktad domare och hade tillika djupa religiösa intressen. Han tillhörde prins Bernadottes krets — den väckelserörelse, som emanerade från lord Radstocks stockholmsbesök 1878 — och nedlade ett högt, skattat arbete inom K. F. U. M. Daniels mor, uppfödd på herrgården Görveln vid Mälaren, var en livfull, elegant dam, i sitt väsen och tal väl så mycket fransysk som svensk, samtidigt en fin och god personlighet även hon. Den Almqvistska släktkretsen var huvudsakligen aristokratisk. Förutom frändskapen med Boströmarna på Östanå, hade familjen genom de Björkman-Björkenheimska giftena många förbindelser i den svenska högadeln (se V. Örnberg, Sv. ättartal, 9, s. 71 f., och Carpelans ättartavlor: Björkenheim).

Hovrättsrådet Sven Almqvist dog vid 55 års ålder redan 1910, då Daniel var 15 år. Detta var väl den första av de tragiska omständigheter, som kommo att icke blott förmörka hans bana utan även att tynga hans sinne. Den andra orsaken var den rent kroppsliga bräcklighet, som han alltid fick bära på. Daniel Almqvist hade ett aldrig upphörande sportintresse och det diskuterades en tid inom den Almqvistska familjen, om han skulle välja officersbanan. Han var emellertid ej nog stark därtill och planen förföll. Villrådig försökte han sig, på familjens tillrådan, i affärlivet, nämligen på Broströms skeppsredarkontor i Göteborg, men ledsnade genast. Höstterminen 1913 kom han till Uppsala för att börja universitetsstudier. Han var redan vid denna tid starkt förtegen om sitt eget. Det visade sig dock snart, att han kommit in på en bana, som i hög grad passade hans intellekt.

Ty Daniel Almqvist var en stor och rik begåvning. Ett genomträngande skarpt förstånd var hans första faddergåva i livet. Han använde det väl och tillkämpade sig därmed under årens lopp en allt större och vidare bildning och en på sina fackområden verkligt imponerande lärdom. Denna visade sig också ej blott i det högt uppskattade omgänget med honom, utan även i en allteftersom åren gingo tilltagande

vetenskaplig produktion av ovanlig lödighet och halt. Just som man tyckte, att han nått som högst i sin rent personliga stil, bröts han ned och lämnade oss.

Med alla sina gåvor fick han sålunda långt ifrån gå någon kungsväg till ledande poster. Det famlande i hans väsen var konstitutivt, redan därför att han alltid var och alltid förblev en sökare. Han hörde utan tvivel tidigt till dem, som intensivt och djupt tragiskt kände, att han icke var »som alla andra». Samtidigt minskade hans ohälsa och den sensibilitet, som utmärkte hans nervsystem, möjligheterna för honom att bära alltför stora arbetsbördor utanför dem, som direkt ålåg honom i tjänsten och som han alltid och i första rummet sökte lyfta. När dagens tjänstgöring är över, sade han mig direkt en gång, då är jag trött och orkar inte mycket mer. Så mycket aktningvärdare framstå de prestationer, som han likväl medhann, och som skola bevara hans namn och minne för kommande forskare.

Som student just från början av första världskriget hörde A. till den olyckliga generation, som fick vara med och ta emot det första och därför så mycket mer förkrossande stormanloppet mot det gamla Europa och dess nu så avlägsna, endast i minnets land hägrande åldriga fredscivilisation. Han är inte den ende i den generationen, för vilken intrycken blevo för starka. Ideellt nationell till hela sin läggning deltog han i den dåtida studentungdomens försvarsrörelse och dess arbete. Bl. a. var han som 19-årig student med i högerns valturné hösten 1914. Det var då som han, enligt sin mors uttalande, »andligen förlyfte sig» och på ett sätt förlorade sin själsliga elasticitet. Han kunde sedan alltmer sällan koppla av från arbetet och han hade svårt att finna verklig glädje. Samtidigt torde det utan tvivel ha varit just hans nationella läggning, hans intresse för försvar och därmed för krigshistoria, som drivit honom att specialisera sig på historien och därvid på den karolinska tiden. Han deltog även i föreningen Heimdals verksamhet och mötte i den bl. a. Erland Hjärne, som jämte Nils Quensel förblev en av hans närmaste vänner. Genom den förre infördes Almqvist och Quensel också i Harald Hjärnes hem, och denna bekantskap har utan tvivel varit av stor betydelse för den unge Daniel Almqvist i hans historikerkall. Med vilja säger jag kall, ty Daniel Almqvist betraktade historikerns yrke som ett slag av prästdöme, vikt med starka löften åt utforskandet av det mänskliga förflutna. På dess rikedomar pekade han ständigt och med allt större personlig hänförelse. Brott mot bevarandet av dess minnen gingo honom djupt till sinnes, såsom en personlig förnärmelse, och mot alla slag av pietetslöshet i denna väg riktade han indignationens och satirens skarpaste pilar.

Som genuint stockholmsbarn och ytterligt fäst vid den växande staden från Stadion och Humlegården till tullarna på Söder återvände Almqvist från Uppsala dit för att sedan allt framgent förbli en sällsynt trogen son av den svenska huvudstaden. Utrikes reste han i det längsta aldrig — en gång besökte han Köpenhamn. Först på senare år var han vid ett enda tillfälle i Finland, men hade över huvud svårt att slita sig från Stockholm. Då skulle det vara arkivaliska forskningsresor, som togo än starkare fatt på honom.

Efter fem års universitetsstudier tog Almqvist 1918 filosofie kandidatexamen i Uppsala med bl. a. betyget Berömlig i historia och i nordiska språk. Almqvist fortsatte nu sina studier i Stockholm.

Han inträdde, efter avlagd kandidatexamen, 1927 i dåvarande Stockholms rådhusarkiv på Kungsholmen, från 1930 Stockholms stadsarkiv. Det dröjde emellertid efter kandidatexamen 13 år, innan han 1931 förmådde sig att avlägga också den licentiatexamen, till vilken han så länge varit självskriven. Av särskild betydelse för hans verksamhet som arkivman var hans starkt juridiska läggning och de vidsträckta kunskaper han rådde över beträffande rättsväsen och förvaltning. Redan hans tillhörighet till en gammal juristfamilj hade väl här lagt grunden, men han besatt en betydande beläsenhet just på dessa områden. Däremot har det utan tvivel vållat honom svårighet i arbetet med hans praktiskhet, som här visade sig i oförmåga att ordna böcker och papper i sitt arbetsrum på ett lätt tillgängligt, för honom själv och besökaren praktiskt och angenämt sätt.

Almqvists huvudstudium var alltid historia och han drogs här, såsom nämnts, tidigt dels till det karolinska skedet, dels till studier gränsande till lärdomshistorien, samtidigt som han uppodlade sin kännedom om Sveriges ekonomiska utveckling. Av ohälsa hämmades han dock även i sitt författarskap länge efter de första insatserna. Han debuterade, 26-årig, i Finsk tidskrift 1921 med uppsatsen »Före Narva och efter Poltava. Några ord om afgörande moment i den svenska Östersjöstatens försvarskamp». Samtidigt visade Almqvist i sin i Historisk tidskrift s. å. ingående, utförliga och uppmärksammade, kritiska recension av S. Grauers' doktorsavhandling om Arvid Horn sin polemiska läggning. Denna invecklade honom i ett meningsbyte med Grauers, vilket blev onödigt hetsigt från båda sidor. Den arkiv- och tidskännedom, varom den unge Almqvists anmälan vittnade, var emellertid redan då förvånande stor. År 1923 behandlade han i Karolinska förbundets årsbok den karolinske statsmannen Casten Feifs finansiella reformer och belyste dennes idéer och deras ursprung. Först tio år senare, 1933, kom fjärde numret i hans bibliografi och därmed är man samtidigt inne på den tragik, som alltid syntes komma att vila över hans försök att nå också doktorsgraden.

Almqvist hade nämligen specialiserat sig på studiet av en förut föga observerad karolinsk gestalt, professorn Israel Nesselius († 1739), verksam i Åbo och Uppsala, men framför allt märklig genom framsynta idéer på flera olika områden, rörande universitetsundervisningen, agrikulturen och försvaret samt som stor donator till Uppsala universitet. Ämnet togs emellertid upp också av finskspråkiga historiker. Almqvist fann sitt uppslag delvis föregripet och sökte genom en tidningsartikel 1933 hävda sin rätt till ämnet men resignerade slutligen och framlade sina resultat utan att ge dem den stora avhandlingsformen. Så tillkom i första hand hans mycket upplysande, om synnerligen vidsträckt initiering vittnande studie »Fackutbildning och humanistisk tradition vid stormaktstidens svenska universitet», tryckt i Historisk tidskrift 1934. Om redan denna intressanta exposé ingav höga tankar om Almqvist som historiker, blev detta än mera fallet, då han 1937 (i Personhistorisk tidskrift för 1936) offentliggjorde sin huvudstudie om »Israel Nesselius, en

karolinsk mångfrestare och föregångsman», på nära 100 sidor. Därmed framstod han med ens som en betydande historiker, utrustad med stor förmåga att göra lyckliga arkivfynd, samt osedvanligt mångsidig i utbildning och kunskaper. Personligen kan jag här lämna ett vittnesbörd om hur hans förmåga just från denna tid i det tysta kom forskningen till godo långt mer än som syns. Hösten 1937 återupptogs arbetet på Svenskt biografiskt lexikon med undertecknad som ledare och kunde på allvar igångsättas febr. 1938, då lexikonet fått redaktionslokal i Riksarkivet. Alltifrån början av detta arbete fortsatte och intensifierade jag ett redan långt tidigare samarbete med Daniel Almqvist, som i själva verket i dessa 12 år varit en osynlig men högst verksam ledamot av redaktionsutskottet. Svenskt biografiskt lexikons nya serie har honom sålunda att tacka för oändligt mycket, vida mer än de få bidrag han direkt hann lämna i artikelform, även om det ena av dem, om karolinen Johan Eriksson Ehrenskiöld, vittnade om samma förnämliga historikergrepp på ämnet, som han visat i Nesseliusstudien; också utvidgade han sedan artikeln till en självständig framställning i Karolinska förbundets årsbok. Nyligen hade han lovat att för lexikonets räkning återupptaga ett honom av gammalt kärt ämne, nämligen Casten Feif; om hans utredning här gå vi nu miste.

I och med den stora Nesseliusundersökningens publicering lossnade det liksom för Daniel Almqvist som författare, så att han sedan gav oss en lång rad av undersökningar, varom bibliografien nedan vittnar. Även i sina recensioner förstod han att ge positiva upplysningar om ämnet. Ett vidgande av hans historiska bildning blev det, då Bertil Boëthius som stadsarkivets chef gav honom den mycket lämpliga, men ingalunda lättlösta uppgiften att börja utge det slutande 1500-talets stockholmska tänkeböcker. Daniel A. tog aldrig lätt på historiska uppgifter och satte sig grundligt in i, vad det här gällde. Ett par inlägg i diskussionen om den tidens konungsdömar visa hans rättshistoriska intressen, liksom en arkivuppsats i stadsarkivets årsberättelse 1939 om »Mälens och ärendenas fördelning hos Stockholms magistrat, rådhusrätt och förmyndarkammare 1850—1940». Sin första del av tänkeboken, omfattande åren 1592—1595, utgav han 1939. En särskild omsorg nedlade han därvid på det betydelsefulla registerpartiet, särskilt yrkes- och sakregisterna. Hans insats här vann erkännande hos den andre tänkeboksutgivaren, arkivrådet J. A. Almqvist, som fr. o. m. den del (för 1568—75), som utkom 1941, följde Daniel Almqvists exempel och uppställning. En fortsättning av linjerna från Nesseliusstudiet blev sedan den utförliga framställning Daniel Almqvist gav i Karolinska förbundets årsbok 1943 om »Den ryska offensiven i Finland år 1712».

Almqvist var emellertid just till yrket arkivman och en mycket kunnig och skicklig sådan; kortare tider tjänstgjorde han även i Riksarkivet. Vad som alltmer kom att fångsla hans intresse blev därför den jämförelsevis nya vetenskap, som själva arkivhistorien är, och här gjorde han nu allt viktigare insatser. När han hösten 1941 med största rätt blivit invald som ledamot av Kungl. Samfundet för utgivande av handskrifter rörande Skandinavians historia — väl den enda hedersbevisning, som kom honom till del — föll det sig särskilt naturligt för honom att

hålla inträdestal över ett arkivaliskt ämne. Så tillkom hans dramatiska, högintressanta undersökning om de gustavianska papperens öde, som publicerades i två, varandra kompletterande studier 1941—42 och i samband därmed hans kritiska belysning av hertig Karls (Karl XIII) skumma roll vid behandlingen av den mördade broderns efterlämnade papper.

Det visade sig samtidigt härmed, att Daniel Almqvist återupptog en gammal svensk forskningslinje från bl. a. just Kungl. Samfundet under dess äldre skede och från Anders Fryxell, från Ellen Fries och Sigrid Leijonhufvud: de svenska privatarkivens, enkannerligen de svenska herrgårdsarkivens öden och innehåll. Detta studium fängslade honom på ett sätt, som starkt framhävde hans egen färgrika historikerpersonlighet. Uppslaget fick han, utom från själva yrket, givetvis också i samband med krigs- och kristidens ibland säkert mycket bedrövliga om än till huvudsyftet nödvändiga vindsröjningar. Han var själv starkt aktivt i farten vid den tiden för att i Stockholm rädda, vad som räddas kunde. Vad just herrgårdarna angår, hade Almqvist redan genom familjekretsen och genom sin kultiverade forskarpersonlighet ett intensivt intresse just för den sortens papper. Men härtill medverkade säkert också hans förut omtalade ungdomsbekantskap i flera aristokratfamiljer med historiska namn och ungdomssomrarnas herrgårdsbesök. Med sin kärlek till alla vittnesbörd om fornt och framfaret upprördes han starkt över ej sällan mötande likgiltighet för eller t. o. m. vanvård av sådant, som utgjorde väsentliga bidrag till en gårds eller släkts historia. Ibland åter var han lycklig att få komma till stora arkivsamlingar, som voro väl vårdade och även omfattades med intresse av vederbörande ägare.

Även denna gång gav Almqvist primören av sin forskning i ett föredrag i Kungl. Samfundet. Hans framställning där om »De privata arkiven» blev en ovanligt givande afton i samfundets nyare historia. Föredraget gav tillika en mycket belysande inblick i samfundets egna äldre hävder och publikationsverksamhet. Olyckligt nog stympades det vid tryckningen för att få rum i Historisk tidskrift 1948, detta under åberopande av dåtida pappersbrist. Det borde en gång i sin helhet publiceras, men är även i sitt nuvarande tryckta skick av största intresse. Almqvist blev sekreterare i den kommitté, som Svenska historiska föreningen i april 1948 tillsatte för behandling av frågan om åtgärder för att hindra förskingringen av värdefulla handlingar i privat ägo, och som sådan hade han huvudandelen i det yttrande, som kommittén 3 nov. s. å. avgav till den uppdragsgivande föreningens styrelse. Som fortsättning på arkivhistoriens område, efter översikterna av de gustavianska papperens öden och av privatarkiven, kom 1950 hans mycket upplysande och viktiga uppsats om det rika arkivet på det Piperska Bellinga i Skåne (»En drottningens arkiv, Hans Järtas och G. Löwenhielms papper samt andra handlingar i en privatsamling»), offentliggjord i Riksarkivets meddelanden för 1948. Även en postum arkivuppsats, angående den viktiga frågan om arkiven, tryckfrihetsförordningen och sekretesslagen, trycktes i »Donum Boëthianum» 1950. Samtidigt hade Daniel Almqvist under årens lopp sökt ett annat avhandlingsämne än Nesselius. Han var alltid mycket förtegen om sina studier, men det rörde den Görtzska epokens problem, ej minst finansiella sådana. Även här blevo emellertid de-

lar av ämnet behandlade av andra. Han upphörde aldrig med arbetet på avhandlingen, även om han föga talade därom. Ett förarbete var tydligen studien om de karolinska myntteknens ursprung i Karolinska förbundets årsbok 1936.

Almqvists intellektuella lidelse och de svårigheter, som trots ett långvarigt, tråget och tappert arbete mötte honom på författarområdet få sin särskilda belysning av de, såsom han själv skrev till mig i ett brev ett par dagar före min disputation 1937, »gripande ord» av Stagnelius i dedikationsdikten till Mathias Norberg i »Liljor i Saron», vilka han citerade:

»Blott trogen, bergfast vilja
får riva tidens flor,
och sanningarnes lilja
på branta alper gror.»

En alpbestigare i den meningen förblev Daniel Almqvist alltid.

Beträffande hans arkivaliskt-administrativa arbeten må påpekas, att Almqvist under årens lopp nedlade ett mycket stort arbete på ordnande av Överståthållarämbetets arkiv och förtecknande samt dessa seriers successiva överförande därifrån till Stockholms stadsarkiv. Almqvist var även vårdare av stadsarkivets bibliotek och en ytterst nitisk och insiktsfull sådan. Man hade alltid det största utbyte av att med honom diskutera historisk litteratur och bokinköp. Han biträdde därtill magistraten i Stockholm vid ordnande av dess arkiv och bibliotek och var som sådan rådgivare en högt uppskattad, drivande kraft, kunnig som »ett fullständigt lexikon». Besöken i privatarkiv intensifierade han de sista somrarna. Utom Bellinga besökte han bl. a. Sandemar, vars arkiv han ordnade, vidare Ericsberg, Ökna och Lagmansö.

Emellertid hade Almqvists rastlösa forskarande därjämte börjat intressera sig även för alldeles nya frågor av historisk-biografisk art. Han sade mig själv en gång, att han icke hann läsa skönlitteratur och detta var väl så till vida riktigt, att man icke hörde honom diskutera den utländska vitterheten, än mindre våra fyrtiotalister. Men för klassisk svensk skönlitteratur, icke minst i lyrikens form, hade han ett stort intresse. Över huvud var hela hans bildning speciellt svenskt orienterad, med på en gång den vinst och den begränsning, som härav följde. Även hans beläsenhet i äldre svensk vitterhet kunde förvåna. Jag nämnde en gång i samband med lexikonarbetet publicisten C. M. Ekbohrn, vilken även var en föga känd poet. Men Daniel Almqvist visade sig ha läst honom och uttalade uppskattning av några av hans lyriska alster. I förening med Almqvists intensiva släkt- och människointresse ledde dylik läsning honom fram också till Johan Olof Wallins gestalt. Han upprördes en gång av en, som han ansåg, i en väsentlig punkt orättvis bedömning av Wallin och fördjupade sig då själv i Wallinstudiet.

Almqvist hade stora förutsättningar för att skriva biografi, inte blott i sitt intensiva intresse därför. Han var en skarp människokännare och hade, även som flanör, haft många tillfällen att iakttä människor. Med sin fina penna var han också en utmärkt människoskildrare, såsom han bl. a. visat i sin på en gång djupa och eleganta nekrolog över riksarkivarien Helge Almqvist i Karolinska förbundets årsbok 1944. Daniel

Almqvist förstod också han det vetenskapliga studiets estetiska njutning, och det var intensivt känt av honom själv, när han skrev om Helge Almqvists historiska forskning orden: »I denna höga och tunna luft, på denna distans, i det förgångnas tystnad och ro andades han jämnt och fritt, han nådde fram till den klara åskådning och den objektivitet, som präglade den stora vetenskapen. . . . Blixtnabbt uppfattade han ett framlagt dokuments väsentliga drag. . . . Under några minuters studium och kombinationer hade hans ögon det intensiva och inåtvända ljus, som man ser hos matematiker eller musiker i arbete. Plötsligt mötte han interlokutören med en klar och djup blick av glädje och fullständig förståelse.»

Det är på sitt sätt betecknande att Almqvist kom att rikta ett särskilt intresse på J. O. Wallins sista och djupt disharmoniska levnadsår. Redan i Nesseliusuppsatsen visade Daniel Almqvist en betydande kyrkohistorisk beläsenhet. Vad han skrivit om Wallin visar utan allt tvivel och trots Almqvists i många hänseenden starka skepsis, att hans läggning i grunden var religiös — jag talar här inte om försanthållande av dogmer och kyrkoläror, utan om religion i inre, verklig mening. Samtidigt läste Almqvist sig här som alltid på häpnadsväckande sätt in i ämnets alla sidor.

Han tryckte först en undersökning, »Från Wallins barndom», i Ord och Bild 1948. Tydligt har Almqvist emellertid alltmer koncentrerat sig på »Den åldrade J. O. Wallin» och höll om detta ämne ett föredrag i Personhistoriska samfundet 1949. Dessvärre var jag förhindrad åhöra det, men personer, som voro där, ha vittnat om, hur starkt gripen Almqvist själv var av ämnet. Läser man nu, efter vad som hänt, denna studie står bakgrunden klar. I mycket hos Wallin har Almqvist känt igen sitt eget öde: tidig ohälsa, inre upprivenhet och tider av långvarig depression, motgångar och sist men icke minst, under trycket av de samlade omständigheterna, en intensiv dödslängtan. Dubbeltydig är väl också en Almqvists sats som denna: »Som alla deprimerade sköt Wallin fram vissa yttre händelser som den egentliga orsaken till sjukdomen.» Wallins ensamhet i det på grund av hustruns mindervärde ödsliga och tomma hemmet, »hans egen djupt depressiva läggning, påfrestande stämningsväxlingar och hunger efter sympati», allt har Almqvist tydligt igenkänt. Klarsynt såg han både bristerna hos Wallin själv och de heroiska försöken att ständigt resa sig på nytt och övervinna hämnningar, brister och motstånd.

Den spegling av eget öde, som Daniel Almqvist givit oss i den på detta sätt dubbelt gripande, utomordentligt fina Wallinstudien, är numera fullt klar. Utåt föreföll Almqvist på senare år eljest att ha blivit både fysiskt friskare och mera harmonisk. Han kunde nu någon gång dricka ett glas vin eller röka en cigarr och gå med på ett nachspiel — sådant inträffade aldrig tidigare. Almqvist fick aldrig bilda något eget hem. Opraktisk som han var i hög grad, utan att själv inse detta, hade han därtill svårt att lösa redan sådana dagliga problem, som måltiderna innebar.

Starkt kritisk av naturen var Daniel Almqvist i mycket hög grad beroende av sympatier och antipatier och av miljön. Han kunde mot somliga vara onödigt syrlig, även i det administrativa arbetet. I sällskaps-

livet och hos dem, som han tyckte om, var han däremot en charmant och ytterst underhållande kavaljer, liksom han över huvud var en verkligt kvick och fängslande konversatör. Det ibland lätt forcerade i hans ordflöde, ett nervöst drag, och det stundom knivskarpt polemiska i hans kritik av människor och förhållanden — han var ingen beundrare av sin tid — kunde någon gång verka tröttande och deprimerande även på andra. Men i vanliga fall var Daniel Almqvist i stället ytterst upplivande. Hans förmåga av trogen mimik och härmning, hans flödande, friska humor, hans talang att ständigt bringa väsentliga ämnen på tal gjorde, att man alltid gick berikad ifrån ett möte eller ett telefonsamtal med honom. Hans utpräglade sympatier och antipatier beredde honom emellertid också flerfaldiga svårigheter. Samtidigt visste man, med tanke både på hans personliga självständighet och hans kritiska läggning, att uttalade han ett gillande eller ett beröm, var detta så mycket mera värt, emedan det var noga överlagt och absolut ärligt menat. Men i sitt inre var han godheten själv, uppoftande och självutgivande som få. Stram och spartansk var han till hela sin livsföring och hans enda passion var väl böckerna. Att Almqvist hade en opraktiskhet, som icke kunde övervinnas, gjorde hans livsföring än mer heroisk. Till sin bostad släppte han ingen utomstående, inte ens sina nära vänner. Under senare år bebodde han en lägenhet med två rum och kök i Kungsholmsgatan 20, in på gårde, tre trappor upp. Utsikten mot gathusets baksida var trist, men han såg även ganska mycket himmel och det var ljust. Emellertid kunde han ej heller i sin bostad skapa vad andra skulle kallat ett hem — därtill var det för mycket belamrat med böcker och möbler. Hans bibliotek var en mycket stor och värdefull, huvudsakligen historisk boksamling, men även t. ex. juridik, filosofi m. m. voro företrädde. Någon gång bjöd han själv ute och var då en lysande värd. Han hade vänskapsgeni i hög grad. Man visste alltid var man hade honom, med hans välvilja, hans gränslösa trofasthet och intensiva intresse för andras välgång. Aldrig hade han fordringar på något i gengäld, han »visste ej vad det ville säga att hålla räkning i vänskap», såsom en av hans vänner uttryckt det. Särskilt ömmade Almqvist för sina vänner, då de hade det svårt och fingo bekymmer. Almqvist gjorde också direkta ekonomiska offer för andra.

Men skuggorna föllo. Han skulle ge ut andra delen av Stockholms-tänkeboken för 1500-talets slut och den var nära färdig, endast sakregistret fattades, men publiceringen dröjde. Utgivningen, som på nytt skulle ha hedrat honom som historiker, blev för hans ömtåliga natur en börda. Samtidigt sökte han, efter mycken tvekan, en ledig förste-arkivarietjänst i Riksarkivet. Men någon droppe föll, som kom bägaren att rinna över. Kanske var redan den med ansökningen följande spänningen för stark för hans alltid spröda nervsystem. Därtill hade han, som den tyngda plikt- och arbetsmänniska han var, icke tagit någon semester sommaren 1950. Han gjorde sitt testamente och tog den 17 augusti tillbaka ansökningen. En av hans släktingar mötte honom en av de sista kvällarna gående runt sin barndoms kvarter på Villagatan. Det var tydligen den 19, som han sökte döden. Måndagen den 21 augusti kom han ej i tjänst. Så blevo hans sorg och hans öde uppenbara.

Med Daniel Almqvists bortgång miste vi en av våra intressantaste

och uppslagsrikaste historikerpersonligheter, liksom en av landets kun-
nigaste arkivmän. Mänskligt att se borde han ännu länge ha kunnat
producera och givit oss nya vetenskapliga studier av hög rang. Men vi
veta och förstå så litet, förmå ännu mindre.

Hans stoft jordfästes i Solna gamla kyrka en vacker sensommar-
dag. En av Wallins psalmer tonade under valven. Utanför låg kyrko-
gården stilla med lummiga kronor, hägnande de talrika vårdarna över
1800-talets stockholmska kulturelit. Framför prästgården såg man J.
O. Wallins staty — nu en symbol för två livsöden. Också över Daniel
Almqvists minne kan man sätta de Wallinska orden, i den ursprungliga
form som han drog fram i sin Wallinstudie:

Jordisk Oro Wiker
för den frid som varar,
grafven allt förliker
himlen allt förklarar.

Bengt Hildebrand.

Bibliografi över Daniel Almqvists tryckta skrifter.

1. Före Narva och efter Poltava. Några ord om afgörande moment i
den svenska östersjöstatens försvarskamp.
Finsk tidskrift, 90, 1921, s. 221—234.
2. Rec. av S. Grauers Arvid Bernhard Horn.
HT 41, 1921, s. 236—251. [Svar av Grauers ibid., 42, 1922, s. 98]. Replik
av D. A. ibid., 42, 1922, s. 193—196.
3. Feifs finansiella reformer och Wilhelm von Schröders »Fürstliche
Schatz- und Rent-Cammer».
KFÅ 1922, tr. 1923, s. 233—253.
4. En förgäten karolinsk märkesman [Israel Nesselius].
Nya Dagligt Allehanda, 16 mars 1933.
5. [Meddel. om kammarrådet Barthold Ruths, † 1707, papper i riks-
arkivet].
HT 53, 1933, s. 131.
6. Fackutbildning och humanistisk tradition vid stormaktstidens sven-
ska universitet.
HT 54, 1934, s. 1—28.
7. [Nekr. över] Nils Östman.
HT 54, 1934, s. 370.
8. Några karolinska kanalprojekt.
KFÅ 1935, s. 112—156.
9. Nils Östman in memoriam.
PHT 35, 1934, tr. 1935, s. 248—249.
10. Om de karolinska mynttecknens ursprung.
KFÅ 1936, s. 187—213.

11. Israel Nesselius. En karolinsk mångfrestare och föregångsman.
PHT 37, 1936, tr. 1937, s. 77—162.
12. Rec. av F. G. Bengtsson, Karl XII:s levnad, 2.
HT 57, 1937, s. 279—281.
13. Rec. av E. Heckscher, Sveriges ekonomiska historia, 1:1—2.
PHT 37, 1936, tr. 1937, s. 224—227.
14. Rec. av A. Strindberg, Bondenöd och stormaktsdröm.
PHT 39, 1938, tr. 1939, s. 172—174.
15. Om konungsdomarna på Stockholms rådhus 1592—1595.
HT 60, 1940, s. 31—43. [Replik ibid., s. 257—259, av N. Edling]. Svar ibid., s. 259—260, av D. A.
16. Målens och ärendenas fördelning hos Stockholms magistrat, rådhusrätt och förmyndarkammare 1850—1940.
Stockholms stads arkiv. Årsberättelse 1939, tr. 1940, s. 11—27.
17. Rec. av N. V. E. Nordenmark, Pehr Wilhelm Wargentin.
HT 60, 1940, s. 179—180. /Undert. D. A./
18. Rec. av B. Hildebrand, Kungl. svenska vetenskapsakademien.
HT 60, 1940, s. 222—230.
19. Harald Hjärnes samlade skrifter.
HT 61, 1941, s. 86—90.
20. Undanskaffade hertig Karl vissa handlingar efter Gustav III:s död?
Uppsala nya tidning, 31 dec. 1941.
21. Hannibal Sehesteds beskickning till Stockholm år 1660, 1.
KFÅ 1941, s. 25—59.
22. Rec. av K. Hagberg, Carl Linnæus.
PHT 40, 1939—40, tr. 1941, s. 257—261.
23. De gustavianska papperens öppnande. Ett hundraårsminne.
PHT 41, 1941—42, s. 110—148.
24. Förborgade dokument.
Hist. studier tillägnade Sven Tunberg (1942), s. 445—459.
25. Den ryska offensiven i Finland år 1712.
KFÅ 1943, s. 149—235.
26. [Nekr. över] Carl von Rosen.
HT 63, 1943, s. 86—88.
27. Rec. av G. Lindeberg, Svensk ekonomisk politik under den görtzka perioden.
HT 63, 1943, s. 447—452.
28. Den svenska handelsflottan i utrikes fart för 200 år sedan.
Sveriges flotta, 40, 1944, s. 282.
29. [Nekr. över] Helge Almquist.
KFÅ 1944, s. 7—13.

30. En årsbok för administrativa besvärsmål avgjorda av Kungl. Maj:t i statsrådet.
Statsvetenskaplig tidskrift 1945, s. 271—273.
31. Bengt Olof Hildebrand Hildebrand.
Svenska män och kvinnor, 3, 1946, s. 457—458.
32. Erland Hjärne.
Svenska män och kvinnor, 3, 1946, s. 483—484.
33. Johan Eric Edman.
SBL 12, h. 57, tr. 1947, s. 167—172.
34. Johan Eriksson Ehrenskiöld.
SBL 12, h. 58, tr. 1947, s. 338—345.
35. Rec. av B. Boëthius, Magistraten och borgerskapet i Stockholm 1719—1815.
PHT 43, 1944—45, tr. 1947, s. 143—147.
36. Rec. av G. Lindeberg, Svensk ekonomisk politik under den görtzka perioden.
PHT 43, 1944—45, tr. 1947, s. 149—150.
37. Den svenska dispaschörsinstitutionen.
Forum navale, 9, 1948, s. 72—100.
38. De privata arkiven.
HT 68, 1948, s. 105—121.
39. Johan Eriksson Ehrenskiöld.
KFA 1948, s. 7—70.
40. Från Wallins barndom.
Ord och bild, 57, 1948, s. 57—61.
41. Att bevara gamla papper.
Svenska Dagbladet 5 febr. 1948.
42. Israel Nesselius.
Svenska män och kvinnor, 5, 1949, s. 421—422.
43. Tillståndet i Sveriges städer 1747.
HT 69, 1949, s. 369—382.
44. En drottningens arkiv, Hans Järtas och G. Löwenhielms papper samt andra handlingar i en privatsamling.
Meddelanden från svenska riksarkivet för år 1948, tr. 1950, s. 57—91.
45. Den åldrade J. O. Wallin.
PHT 47, 1949, tr. 1950, s. 85—118.
46. Arkiven, tryckfrihetsförordningen och sekretesslagen.
Donum Boëthianum. Arkivvetenskapliga bidrag tillägnade Bertil Boëthius (1950), s. 1—25.

Utgivit:

47. Stockholms stads tänkeböcker från år 1592. Utg. av Stockholms stadsarkiv. 1. 1592—1595, red. av D. Almqvist (1939).
48. Stockholms stads tänkeböcker från år 1592, utg. av Stockholms stadsarkiv. 2:1. 1596—1599, red. av D. Almqvist (1951).

B. H—d.

Xavier Marmier och Sverige än en gång.

Replik till Elsa Norberg.

I en i Lärdomshistoriska samfundets årsbok *Lychnos* för år 1950—51 publicerad artikel (s. 217—230) har docenten Elsa Norberg företagit en granskning av mitt för två år sedan utgivna arbete »Xavier Marmier och Sverige», vars huvudupplaga publicerades som nr 12 i serien *Skrifter utgivna av Personhistoriska samfundet*.

Vid sidan av några alltid nyttiga verifieringar av uppenbara läs- och korrekturfel, till vilka jag tyvärr gjort mig skyldig, innehåller artikeln uppslag till en metodisk diskussion, som jag gärna vill taga upp, även om jag inte delar författarinnans uppfattning. Hennes granskning utmärkes av en genomgående vilja att icke i någon punkt göra ett erkännande, att låta översikten bli en kryssning mellan förmenta felaktigheter, under det läsaren hålles okunnig om de positiva resultat av undersökningen, som en rad andra recensenter icke tvekat att framhålla. Även när författarinnan formulerar sina slutomdömen, förbiser hon helt dessa forskningsresultat. Det må alltså anses på sin plats, att jag tar upp hennes skrift till bemötande; det är desto nödvändigare, då recensionen är behäftad med en hel rad feltolkningar, sammanblandningar och förbi-seenden.

Utgångspunkten för min undersökning var, att jag vid Bibliothèque Sainte-Geneviève stiftade bekantskap med en serie anteckningsböcker från Marmiers nordiska resor; dessa volymer hade påträffats och förvärvats kort innan jag började tjänstgöra vid biblioteket. Elsa Norberg förklarar, att »Willers hittat dessa [anteckningsböcker] i Paris» (s. 225). På intet ställe i min bok torde rec. kunna finna något, som ger tacksning för detta påstående. Jag omnämner detta fynd på två ställen (s. 7 och 17) men ingen av dessa notiser har en avfattning, som kan ge anledning till en sådan tolkning.

Granskningen besjålas genomgående av en tendens att jag skulle dels ha överskattat Marmiers betydelse, dels ha på något sätt sökt prestera ett personligt försvar för honom. I anslutning till ett citat från Gunnar Castrén har jag (s. 9) berört Marmier vid sidan av Jean-Jacques Ampère och Léouzon Le Duc; de båda sistnämnda nämner jag här som »de avgjort mindre betydande». Docent Norberg finner detta »åtskilligt missvisande» och saknar en jämförande karakteristik av deras allmänna litterära förtjänster. Jag har svårt att förstå, att sammanhanget kan misstolkas. Naturligtvis är det i Marmiers egenskap av propagandist för den nordiska kulturvärlden som jag ansett honom vara mera betydande; att det kvantitativa i detta sammanhang spelar en avsevärd roll torde icke vara obekant. Vore det någon tvekan om i vilket avseende jag ansett Marmier

som den mest betydande, skulle säkerligen uttrycket framkallat en reaktion i någon av de franska recensionerna av min bok; så har emellertid inte varit fallet.¹

Den av mig citerade bokdedikationen från Auguste Geffroy till Marmier, vilken där apostroferas som den förste, som har lärt fransmännen känna Sverige, är nog icke blott en smickrande fras. En närmare analys av Ampères insats är säkert en lockande uppgift, men den kan knappast vara erforderlig för Marmierstudien. Docent Norberg ger oss en på delvis nytt material utarbetad intressant teckning av Ampères »svenska insats». Avsikten med hennes exkurs torde främst vara att poängtera Ampères betydelse för Marmiers inriktning mot Sverige. Resonemanget övertygar dock icke. Hennes karakteristik av differensen mellan de båda författartyperna (s. 223) ger däremot en god förklaring till det för mig uppenbara förhållandet, att Marmier fick den större betydelsen för den franska kulturvärldens kännedom om de nordiska länderna. Som Elsa Norberg erkänner, har jag i korthet pekat på Marmiers germanistiska studier och tyska resor som ett viktigt ferment för hans svergeintresse, men recensenten beklagar samtidigt, att »detta goda uppslag» icke närmare utförts. I själva verket är förhållandet alldeles klart och kräver ej någon utförligare undersökning inom ramen för min studie. Författarinnan saknar här också en närmare redovisning för Marmiers inköp av suecana före den svenska resan; beklagandet ter sig något egendomligt och motsägelsefullt med tanke på det senare ganska bestämda avvisandet av den av mig utarbetade suecanaförteckningen över Marmiers mera slutgiltiga bokbestånd. Jag återkommer senare till just denna punkt i kritiken. — När författarinnan i nyss anförda sammanhang också ur ett annat avsnitt drar fram min notis angående Marmiers inköp på svensk botten av Stiernstolpes översättning av Arndts svenska resa, så sammanför hon härmed två från varandra helt skilda textställen på ett försåtligt sätt. Härigenom tror hon sig tydligen kunna underbygga sin tes om den bristande exemplifieringen av Marmiers tidigare bokinköp.

Jag anknyter till min utgångspunkt för detta avsnitt av min granskning av recensionen: jämförelsen med Ampère och Le Duc. Det förefaller mig anmärkningsvärt, att icke heller någon av mina andra recensenter tytt mitt uttalande så att jag t. ex. skulle sätta Marmier högre än Ampère som författarpersonlighet. Tanken förefaller absurd och får icke någon täckning i mina omnämnanden av Marmiers rent skönlitterära författarskap. Jag poängterar med en avsiktlig nyantering (s. 11), att hans poetiska ungdomsarbeten »knappast påkalla en närmare analys», och på ett annat ställe (s. 72) säger jag sammanfattande om hans produktion på tal om dess kvantitativt stora omfattning, att den »kvalitativt är av mycket växlande värde» och tillägger, att hans författarskap är »mycket heterogent». Det ganska utförliga referatet av »Deux émigrés en Suède» torde

¹ Se rec. av Maurice Gravier i *Études germaniques* 1951, s. 147—148 och av Lucien Maury i *Mercure de France*, t. 309, 1950, s. 353 ff. Ej heller någon av mina svenska recensenter har på något sätt gjort gällande, att jag skulle ha gjort mig skyldig till ett dylikt omdömesfel; jag hänvisar till recensioner av Anders Österling (*Stockholms-Tidningen* 18/12 1949), O. Wieselgren (*Svenska Dagbladet* 20/2 1950), Olof Byström (*Dagens Nyheter* 8/4 1950) och Stellan Ahlström (*Aftonbladet* 19/6 1950).

vidare i avsiktlig frånvaro av kommentarer understryka det starkt klichéartade i både intrig och miljöteckning (s. 74 f.). Att författaren är avgjort bättre i sina svenska reseskisser och miljöteckningar tyckas vi vara ense om. Docent Norbergs anvisningar hur jag skulle ha kunnat få »ett riktigare perspektiv på Marmiers litterära insatser» (s. 222) hänga alltså fullständigt i luften.

Det har f. ö. sitt speciella intresse att se i vilket sammanhang hon efterlyser detta »riktigare perspektiv». Med stöd av i Stockholms stadsarkiv befintligt brevmaterial och en av mig uppspårad samtida tidningsartikel har jag kunnat påvisa en tydligen icke föraktlig opinion mot Marmier i Stockholm och Uppsala, och jag gör två utförliga citat ur vardera källan. Till vart och ett av dessa fogar jag en kommentar. I det första fallet anmärker jag utan ställningstagande, att brevskrivaren — den unge uppsalastudenten Constans af Pontin — knappast borde vara »den, som klagade över att ungdomar kunde röna en tidig upphøjelse, då han själv vid blott 21 års ålder blev kammarjunkare». Jag kan inte inse att detta uttalande på något sätt innebär något slags försvar för den franske författaren. Recensenten har tydligen icke insett det kuriösa i hela situationen, och det beror väl närmast på att hon troligen inte känner till Pontins icke ointressanta person, av vilken vårt biografiska standardverk för denna tid ger en ganska fyllig teckning. Som ett det klaraste utslag av hovgunsten hade Pontin fått sin kammarjunkaretitel, uppenbarligen som belöning av dåvarande kronprins Oscar för att han till svenska översatt dennes politiska favoritarbete vid denna tid Tocquevilles *De la démocratie en Amérique*. Nu angriper han Marmier, som lyckats få en ordensförläning tack vare sin svensk-franska kulturellt förmedlande verksamhet. Det hade icke varit riktigt att citera Pontin utan att antyda förhållandet.

Omedelbart därefter citerar jag Dagligt allehanda, som förklarar Marmier vara en yngling, som »ej har andra litterära titlar än den att vara en feuilletonist af tredje eller fjärde rangen i *Paris*, der sådana förekomma i tillräckligt antal att dermed bemanna ett linieskepp». Här infogar jag en stilla reservation: »Domslutet över Marmier är utan tvekan väl orättvist, även om man naturligtvis inte kan komma ifrån att han i sitt hemland ännu var ett rätt okänt namn».

Recensenten trollar med citaten och förvånar sig över att jag »funnit det mödan värt att ta honom i försvar gentemot de svenska kritiker, som ondgjorde sig över 'denne tjufpojke i franska litteraturen — ungefär en half Böttiger'». Samma tendens hos rec. har tidigare kunnat konstateras, och kommentarer äro onödiga. Tekniken skulle med fördel kunna tillämpas vid politiska valmöten men brukar inte anses höra hemma i vetenskapliga granskningar.

Den av mig framdragna karakteristiken »en half Böttiger» har däremot vunnit författarinnans gillande. Det är just genom den som hon förmenar att jag borde ha fått ett riktigare perspektiv på Marmiers litterära insatser. Insinuationen har redan ovan tillbakavisats. Hade min uppfattning av Marmier varit den, som recensenten gör gällande, hade jag naturligtvis inte anfört Pontins karakteristik utan reservation. Recensenten återkommer till samma tanke något senare och beklagar, att jag underlåtit

några reflektioner med anledning av att Marmier tydligen icke uppmärksammat Almquists betydelse. Docent Norberg har icke förstått, att jag med avsikt icke kommenterar Marmiers behandling av sin samtida svenska författargeneration i sitt arbete om den svenska litteraturhistorien om man bortser från en del författare av vilka han hade personliga intryck. Flera skäl härtill kunna anföras, men jag inskränker mig till ett — jag har ansett en närmare dissekering ganska meningslös efter allt vad jag anfört om Marmier som författare och som personlighet. Hade recensenten med större uppmärksamhet studerat mitt sätt att söka ge en bild av den franske författarens person, så hade hon möjligen kunnat bespara sig dessa reflektioner. Sådan som Marmiers profil på detta sätt avtecknar sig, kan man knappast ta hans litterära insatser fullt seriöst — med ett undantag, nämligen då han förmedlar det personligen upplevda och skildrar kretsar och miljöer, där hans egen person varit inpassad. Det hade kunnat vara en »tankeställare» för rec. att min bok utgivits i Personhistoriska samfundets skriftserie. Det anger också i någon mån min målsättning — ett biografiskt porträtt ur de svenska förbindelsernas synpunkt. Serietiteln torde här bättre än varje undertitel ge den skolade läsaren en fingervisning. I fråga om teckningen av författarens personlighet har jag sålunda i motsats till behandlingen av hans litterära verksamhet syftat till en viss utförlighet. Med avsikt har jag endast ytterst sparsamt själv givit några kommenterande värdeomdömen — jag har i stället sökt i mina citat och referat få fram uttalanden och omdömen, som tala för sig själva. Med den värdesättning jag kommer fram till av hans ytliga personlighet, torde varje missförstånd vara uteslutet hos en omdömesgill läsare om hur jag ser på den franske författarens karaktär och därmed även i någon mån på hans litterära skaparförmåga. I fråga om hans moraliska halt skall jag här endast peka på vad som i min bok framhålles om t. ex. hans beteende vid förlovningsen, hans snabba orientering i Stockholms undre värld, hans ordenshunger och ständiga jakt efter berömdheter, hans skrytsamhet och över huvud taget hela hans »obestriddliga ytlighet» (s. 81). Tillsammans äro alla dessa mindre fördelaktiga drag icke ägnade att befrämja utdanandet av en författarpersonlighet. Men det finns trots allt både hos författaren Marmier och Marmier privatim obestriddligt sympatiska drag, som jag inte heller tvekat att framhålla.

Av Marmiers numera i Bibliothèque Sainte-Geneviève befintliga anteckningsböcker är det en som varit en huvudkälla för mig; den inrymmer vid sidan av en del uppsatskoncept och översättningar dagboksnotiser från den svenska resan 1837. Av de övriga volymerna har jag endast i en funnit anteckningar från Sverige, nämligen en intressant och av mig refererad (s. 24) förteckning över vissa författarens förnämbara kontakter i Stockholm. Volymen hänför sig i övrigt i varje fall i huvudsak till danska förhållanden. Jag har meddelat, att dagboksförfattaren presenterar denna lista »i samband med ett par notiser från Stockholm». Min uppgift återfinns visserligen under kapitlet »Första sverigebesöket» (s. 24), vilket otvivelaktigt ägde rum 1837, men jag har icke sagt att dessa notiser hänföra sig till detta år, vilket heller aldrig — naturligtvis — varit min uppfattning. Namnförteckningen har emellertid placerats här för att i an-

slutning till mitt påpekande, att Beskow var en god introduktör i den fina världen, ge en översikt av de förnämre kontakter han över huvud fick i Stockholm — huruvida han lärt känna dessa personer 1837 eller 1838 är i flertalet fall omöjligt att säga; säkert är blott att han hade gjort bekantskaperna före avresan 1838. De av recensenten omnämnda dagboksanteckningarna från 1838 ha, utöver vad ovan nämnts, gått mig förbi. Huruvida de på någon viktig punkt skulle kompletterat det av mig sammanförda brevmaterialet från 1838 må vara osagt, då recensenten anmärkningsvärt nog ej ger någon som helst antydning om deras innehåll. Det må här nämnas, att dessa Marmiers anteckningar i stor utsträckning äro ytterst svårlästa. Hans alltid petiga handstil blir här ibland mikroskopisk, hans vana att förkorta ord utvecklar sig i sådan omfattning, att förståelsen även av de dechifferade bokstäverna ofta erbjuder problem t. o. m. för en tränad språkman; volymen för 1837 har jag bearbetat tillsammans med en skicklig svensk romanist. Det bör påpekas, att varje volym innehåller hundratals tätskrivna sidor. Men bestämt opponerar jag mig mot recensentens påstående att jag skulle lämna läsaren i relativ okunnighet om denna volyms innehåll. S. 21—33 har ju denna som absolut huvudkälla och här meddelas det väsentliga än i citat, än i refererande form. Om hela den svenska resan och stockholmsbesöket med dess sammanträffanden med bl. a. Karl Johan baseras ju skildringen på allra främst detta material. Jämförelser med docenten Poul Høybyes i mitt tycke både intressanta och välskrivna undersökning synes mig missvisande. Hur kan man lovorda en författares — i detta fallet H:s — citatfrekvens ur en viss handskrift på bekostnad av en annan författares citering ur en annan handskrift, som recensenten till på köpet icke tagit del av?¹ Själv hoppas jag att jag skulle ha avhållit mig från att taga passerandet av dagboksnotiserna för 1838 som tillräcklig grund att utkasta ett misstroende votum mot behandlingen av 1837 års anteckningar.

Docenten Norbergs behandling av min framställning av Marmiers besök hos Tegnér utgör ytterligare ett intressant exempel på hennes recenseringskonst. Jag skall därför uppehålla mig vid den något utförligare men rekapitulerar först källäget. Marmier skildrade sitt besök i tryck i flera sammanhang men på ett överensstämmande sätt. Till de personliga intrycken ha även bl. a. fogats vissa biografiska uppgifter. Jag har kunnat visa, att skildringen av besöket bygger på de förut obekanta dagboksanteckningarna under det att personalia med all sannolikhet — att döma av ett okatalogiserat brev, som jag stött på i en av Kungl. bibliotekets autografsamlingar — härstamma från Henrik Reuter dahl. Om man emellertid jämför dagboken med den tryckta versionen, finner man, att den förra är fylligare och ger en mera levande framställning för att begagna mina egna ord i boken. Norberg anmärker: »Rörande besöket i Växjö meddelar Willers, s. 21 ff., några utdrag ur Marmiers dagbok, vilka knappast rättfärdigar hans påstående, att dagboksanteckningarna är betydligt fylligare än den tryckta framställningen.» Den

¹ Även jag hade kunnat ställa en mikrofilm till min ärade recensents förfogande; det är f. ö. att hoppas att Bibliothèque Sainte-Genevièves svar om volymen grundar sig på en felställning, som senare kommer att klaras ut.

uppmärksamme läsaren finner genast att rec:s hänvisning icke är adekvat. Dels meddelar jag ett par citat, dels refererar jag. På ett annat ställe har jag för att ge ett exempel på förhållandet mellan dagboken och en senare tryckt skildring citerat i parallelltext, men jag har av självklara skäl icke kunnat göra det oftare. Emellertid framgår av varandra kompletterande citat och referat, att dagboken utöver den tryckta versionen berättar, att Marmier besökte Östrabo vid två skilda tillfällen samma dag och var middagsgäst där; efter dinern följde »beaucoup de punch», att den unge fransmannen förhörde sig om bl. a. biskopens inkomster och fick höra om dennes arbete med kyrkoinvigningarna, vilket dock inte hade lagt hinder i vägen för ett drama; manuskriptet hade emellertid bränts. O. s. v. Jag tvekar inte att framhärda i min uppfattning; dagbokens skildring är både fylligare och mera levande. Nästa steg i Norbergs argumentation är också typiskt. Författarinnan utbrister: »Varför då inte hellre citera Marmiers dråpliga brev till Sainte-Beuve, som verkligen ger en mycket levande bakgrund till Tegnér's välvilja mot Marmier — — —». Författarinnan underlåter att erkänna, att jag både i den löpande texten och i not (s. 23) hänvisat till detta brev och meddelat, att det anförts — omväxlande citerats och refererats — i Bonnerots Sainte-Beuve-edition. Har man att välja mellan ett helt okänt och ett bekant textställe, torde det icke minst ur forskningssynpunkt vara ett och annat som talar för att man väljer det förra. I princip torde det också vara metodiskt felaktigt att föredraga en efter en vecka tillkommen brevschildring framför dagboksanteckningarna. Slutpunkten i Norbergs behandling av detta parti av min bok utgör emellertid en höjdpunkt. Hon nämner (s. 226, not 2), att »för att belysa Tegnér's uppfattning om Marmier citerar Willers (s. 21) ett brev till Beskow». Sedan tillägger hon tillrättavisande: »Mera ironisk i tonen är Tegnér i brev till Brinkman samma dag. Se Tegnér, Samlade skrifter, utg. av Wrangel-Böök, 8, s. 474.» Författarinnan tycks ha läst mitt arbete på ett egendomligt sätt. I slutet av detta parti (s. 23, alltså blott två sidor senare) nämner jag åter brevet till Beskow och fortsätter: »Samtidigt är också ett brev till Brinkman daterat. Resenären presenteras här som medarbetare i *Revue des deux mondes* och som Oehlenschlägers skyddsling. Redan detta bör ha varit tillräckligt att öppna de flesta dörrar. Men Tegnér tillade för säkerhetens skull, att han var 'en ung och hygglig man', stadd på resa i offentligt uppdrag, 'klok i öfrigt, utom det att han är en smula poet och vill öfversätta Frithof på franska, nämligen på prosa', med andra ord en person, som Brinkman efter bästa förmåga borde hjälpa till rätta.»¹ Författarinnan har inte ens bestått sig med att efter att ha nedskrivit sin randanmärkning slå på Brinkmans namn i personregistret; det hade varit ett enkelt sätt att konstatera, att hon gjort ett förbiseende.

Jag har med avsikt givit min framställning en knappare dokumentering i de stycken den icke berör undersökningens kärnpunkt — Marmier och Sverige. Jag stöder mig här på den sparsamma franska Marmier-litteraturen, vilken, som jag påpekar, ofta måste tas med reservation. Det är i överensstämmelse härmed, som jag icke till uppgifterna om Marmiers ställning till La Grange och *Revue germanique* fogat några hänvisningar;

¹ Citatet hos mig efter jubileumsupplagans sjätte band (1885; s. 315).

recensenten har tydligen också observerat källställena. Jag påpekar, att Marmier tidigt uppmärksammades av Alfred de Vigny och att det var Marmiers germanistiska intressen, som förde honom samman med La Grange. Norberg inflikar (s. 219): »Det kan tilläggas, att Marmiers intressen alltid förde honom samman med socialt mycket värdefulla personer. I själva verket var det på rekommendation av Vigny, som — — — [Marmier] introducerades i den grevliga familjen». Ingen, som läst mitt arbete, torde ha undgått att märka att just detta Marmiers habila drag framhålls mycket starkt; i själva verket torde jag vara den förste, som klart visar det. Men han kunde ju inte gärna närma sig hela den franska aristokratien; kunde inte intressegemenskap inom denna ram spela en viss roll? Norbergs uttalanden om Marmiers redaktörskap för *Revue germanique* äro i mitt tycke något motstridiga och gåtfulla. De visa dock tydligt, att det mycket väl kan finnas ett visst fog för litteraturens uppgift om La Grange's förmedlande insats. Man får det bestämda intrycket, att recensenten förutsätter att Marmier icke varit redaktör för tidskriften 1832—35. Hänvisningen hos rec. till Aymonier, vars kompilariska karaktär jag påtalat (s. 9) och som är utgiven 1928(!), förefaller mig starkt ometodisk. Hade det inte varit bättre att rikta uppmärksamheten på A. de Gubernatis, *Dictionnaire international des écrivains du jour*, som jag anför och som är utgiven medan Marmier ännu var i livet. »Lokalredaktör» var en känd parisskriftställare, Albert Collignon. Där har jag hämtat min uppgift, att M. 1832—35 var redaktör. Det kan tilläggas att jag jämfört uppgiften med en biografi över Marmier i Gustave Vapereau, *Dictionnaire universel de contemporains* (s. 1059), tryckt i Paris två år efter Marmiers bortgång. Här är formuleringen annorlunda: »Très versé dans les littératures allemande et scandinave, il eut, pendant deux ans, la rédaction en chef de la *Revue germanique*». Formuleringen tyder knappast på direkt beroende av Gubernatis. Av avgörande betydelse är emellertid, att de — som jag med stöd av ett brev från Marmier till S. A. Hedin kunnat visa — från den förre delvis emanerande, delvis av honom efteråt sanktionerade biografiska notiserna i *Nordisk familjebok* ha exakt samma uppgift som den senare Gubernatis i denna punkt. Det förtjänar inflikas, att alla dessa tre källor liksom åtskilliga andra på samma sätt som jag generellt talar om *Revue germanique*. (Rec. fortsätter med att tala om min »summariska» uppgift om tidskriftens titel och att jag icke noterat att publikationen, vilket jag mycket väl känner, bytte namn under den nämnda perioden. Jag finner det fullt korrekt att i ett dylikt refererande sammanhang nämna en publikation med dess slutgiltiga titel under en viss period.)

En av de punkter docenten Norberg gör till ett huvudnummer är min behandling av en passus i Malla Silfverstolpes minnen. Hon anser här att jag i stället för memoarmanuskriptet skulle ha citerat dagboken. Båda voro av mig väl kända och jag hade genom korta notiser tecknat mig deras huvudinnehåll och samstämmighet till minnes. När detta parti utarbetades hade jag genom inlån fri tillgång till memoarmanuskriptet men icke till dagboken; jag ansåg då riktigast att hänvisa till det förra. Jag har svårt att finna något metodiskt fel i detta tillvägagångssätt vid detta speciella fall. Att jag känner båda dessa versioner liksom deras

inbördes förhållande torde vara recensenten bekant genom mitt tidigare utgivna arbete om Ernst Moritz Arndt.

Inte heller i fråga om uttolkningen av Malla Silfverstolpes notis för den 18 februari 1838 känner jag mig övertygad. Hennes anteckningar äro ytterst koncisa och ofta får man det intrycket att namn radats efter varandra allt efter det att de döko upp i dagboks författarinnans minne. Jag har tolkat denna notis så att Marmier var med redan hos Atterboms på middag men att Malla här som ofta annars uppskjuter omnämmandet av de namn, till vilka hon knyter någon kommentar, till notisens slut. Det förtjänar påpekas att »fru Söderberg» troligen är landshövding von Krämers svärmor, en säkerligen ofta sedd gäst på slottet. Huruvida hon hade egen bostad i staden eller kanske t. o. m. bodde på slottet, är mig icke bekant. Gärna erkänner jag att samvaron två dagar senare icke torde ha varit hos Atterboms; det är en stilistisk lapsus tillkommen med korrekta excerpter för ögonen; det torde emellertid icke vara ett fel, som mera allvarligt rubbar sammanhanget. Däremot vill jag på det bestämdaste opponera mig mot recensentens utläggningar av Mallas värdesättning av den franske resenären den kvällen. Här föreligger en viss diskrepans mellan dagbok och memoarmanuskript. I den förra kallas Marmier »rätt hygglig», i den senare »en mycket hygglig, ovanlig människa». I tidens vokabulär var nog knappast det förra uttrycket »en smula reserverat», som recensenten vill göra gällande. Differensen är emellertid obestridlig och just detta har förmått mig att hellre förbigå dem båda. Recensenten, som tidigare så ingående sysslat med fru Silfverstolpe, torde väl känna till att dagboks författarinnans personomdömen ofta äro rätt betingade av ögonblickets stämningar. Ett omdöme, som långt senare blir så kraftigt omstöpt, skall det tillmätas någon större betydelse? Om möjligt kan det tyda på att recensentens analys av dagbokens omdöme är på tok. Metodiskt riktigast torde vara att gå förbi båda; ett textkritiskt resonemang i min bok hade saken enligt mitt förmenande icke här varit värd.

När recensenten senare kommer över till Marmiers besök på Skokloster synes hon mig i hög grad tappa kontakten med det föreliggande materialet. Jag skriver, att Marmier »i samband med februaribesöket [i Uppsala] fortsatte — — — till Skokloster — — —». Docent Norberg kommenterar (s. 228), att »här tror läsaren lätt, att besöket på Skokloster ägt rum efter den förut skildrade samvaron med Uppsala-vännerna». Skälet för en så omotiverad uppfattning hos »läsaren», sc. doc. Norberg, måste vara att jag sammanfört notiserna till Uppsala för sig och därefter nämner skoklosterbesöket. Av min skildring framgår emellertid fullt klart att Marmier återvände till Uppsala. Från Skokloster skrev den franske författaren ett brev till J. H. Schröder, vilket är bevarat i Uppsala universitetsbibliotek; recensenten anmärker på att jag angivit det som odaterat. Saken kan naturligtvis diskuteras, men jag har i överensstämmelse med den handskriftsmetodik jag en gång studerat för professor Karl Christ vid Preussische Staatsbibliothek alltid haft som princip att om två av de tre nödvändiga leden av en datering saknas notera aktstycket odaterat men om möjligt placera in det på sin plats. I detta fall saknas årtal helt, ett »f» visar att brevet skrivits under februari medan dagens

siffror äro otydliga — det kan vara 20 eller 26; recensenten gissar på den 26. Själv har jag under mitt arbete ansett mig ha rätt att räkna med den 20, bl. a. därför att författaren i sin skildring av besöket gör gällande, att han stött på dokumentet just i slottsarkivet¹ — icke lärt känna det genom en avskrift hos Schröder, som recensenten gissar. Om man läser denna Marmiers reseskiss uppmärksam, kan man även notera ett par uppgifter av intresse i detta sammanhang. Författaren kom till slottet en morgon, och han som så gärna, understryker sina kontakter med den förnåma världen talar i fortsättningen mycket distinkt om *en* middag, *en* natt, *en* frukost etc. Att han i ett brev, som jag vill hänföra till den 20, talar om att han skall återvända först följande dag till Uppsala och alltså utsträcka vistelsen till i varje fall en tredje dag, kan knappast ändra något på detta faktum. Resenären kan mycket väl efter det att detta brev skrivits i alla fall ha återvänt den inte minst på vintervägar korta sträckan till universitetsstaden. Jag har försiktigtvis sålunda inskränkt mig att säga, att »besöket utsträcktes längre än vad som från början hade varit avsett». Elsa Norberg uppger, att besöket varade »flera dagar», vilket är en gissning, som saknar varje stöd i det bevarade materialet och dessutom torde vara felaktig. I reseskissen får man den uppfattningen, att Marmier stött på Gustav Adolfs dikt sin första dag på slottet (den 19; skildringen av natten kommer först därefter). Följaktligen kan han mycket väl den 21 på kvällen, »ett par dagar senare», ha läst upp en översättning av poemet. Häremot skulle kunna riktas den invändningen, att den litterärt utformade reseskissens formuleringar icke böra pressas. Det är riktigt, men så länge icke övrigt material mera otvetydigt ger utslag åt annat håll torde man ha rätt att i viss mån hålla sig till reseskissens uppgifter. Jag har i min bok inte ansett det vara på sin plats att uppehålla mig vid det logiska resonemanget om dessa verkligen subtila dateringsdetaljer, vilket jag här utvecklat för att visa att det uppenbarligen är jag, som har rätt, och docent Norberg, som har fel.

I samband med mina notiser om Marmiers förlovning med Oehlen-schlägers dotter Maria anser sig Norberg kunna konstatera »en viss metodisk osäkerhet hos Willers vid behandlingen av handskriftsmaterialet». Innan jag bemöter detta hennes uttalande, skall jag tillåta mig att ifrågasätta, huruvida den missuppfattning, som rec. vill tillvita mig, i så fall skulle ligga på just det planet. Jag anför i boken dels ett citat ur ett tryckt brev till Sainte-Beuve, dels ett citat ur ett otryckt brev — också från Marmier — mot vars datering icke heller rec. synes ha något att invända. Den »metodiska osäkerheten vid behandlingen av handskriftsmaterialet» skulle bestå i sättet för min sammanställning av dessa båda ställen. Slutledningen förefaller mig icke fullt logisk. Det är en för författarinnans egen metod typisk insinuation, då hon vill göra gällande, att jag skulle ha ansett förlovningen uppslagen i augusti 1837 (jag medger feldateringen augusti i stället för 2 september, något som dock på intet sätt påverkar resonemanget), när jag endast två rader ovanför citerat ett brev av april 1838, där förlovningen skildras som uppslagen ett par dagar tidigare. Vad vidare själva sakfrågan beträffar, är det min bestämda mening, att trots att det tidigare brevet, som talar med stor reservation

¹ Lettres sur le Nord (5. éd.; 1857), s. 179 f.

om Maria, är skrivet före förlovningen — något annat har jag alltså icke påstått — man har fullt fog att med stöd av detta ifrågasätta uppriktigheten i det senare brevets tal om konfessionella skäl för förlovningens uppslagning. Jag kan knappast tänka mig, att Marmiers skiftande uttalanden om sina känslor för sin blivande fästmo böra tolkas som någon verklig vacklan; jag skulle förr i förlovningen vilja se ett utslag av hans opportunism — han var ju svag för goda förbindelser — och i hans senare andragande av konfessionella betänkligheter endast svepskäl inför en person, som stod familjen Oehlenschläger nära och inför vilken han inte kunde anlägga samma öppna argumentering som för Sainte-Beuve. Uppenbarligen har rec. missförstått min tankegång, och jag vill gärna vidgå, att detta kanske hade undvikits, om uttrycket »konfessionella skäl» utbytts mot »konfessionella betänkligheter».

Ett annat avsnitt av mitt arbete, som blir föremål för recensentens uppmärksamhet, är avsnittet om Stedingks memoarer och Marmiers befattning med denna publikation.

I en skrivelse från Gustaf Löwenhielm i Paris kunde denne meddela Magnus Björnstjerna, Stedingks svärson och verkets primus motor, att det på ett visst stadium hade förelegat risk att memoarens tredje del hade »blifvit inför Europa framlagda» med en rad fel, bl. a. »med sättarens fel; ty Marmier, som rättade *endast* dessa, är nu i Africa». Recensenten tar detta uttalande till intäkt för att jag har fel i en förmodan, att det icke vore »otroligt», att Marmier biträtt Löwenhielm också med dennes »emendationer» av t. ex. för Napoleon I och Frankrike mindre smickrande uttalanden. Citatet från Löwenhielm säger i själva verket ingenting härom. Vi få blott veta, att av felaktigheter rättade Marmier endast tryckfelen. Huruvida han däremot hjälpte till med uteslutningar av partier, som ansågos olämpliga, få vi ej veta! Brevskrivarens formulering är otvetydig. Skulle jag vilja anlägga samma ton som recensenten skulle jag med skäl kunna tala om »en viss metodisk osäkerhet — — — vid behandlingen av handskriftsmaterialet».

Recensenten har däremot rätt i att notapparaten s. 62—63 kommit i oordning; det har skett genom att boken efter det att den, då den hösten 1949 redan förelåg i brutet korrektur, på grund av påträffandet av för mig tidigare okänt källmaterial fick lov att på i varje fall två punkter brytas om. Det är beklagligt, men det torde inte på något allvarligare sätt förskjuta de i texten presenterade forskningsresultaten. Hela tillvägagångssättet vid de berömda »emendationerna» — enkannerligen Marmiers befattning härmed — har tidigare varit okänt. Ingen annan recensent har talat om »oklarheter i framställningen»; denna har i stället bl. a. sagts vara av »stort intresse». Jag vill emellertid inte tillskriva Norbergs omdöme hennes på alla andra punkter uppenbara ingenerositet utan vill gärna tro att det ovan påtalade resultatet av ett tekniskt missöde verkat suggererande på hennes bedömande av skildringen.

Den ena av de båda efter korrekturets brytning uppmärksammade källorna är det å s. 38—39 återgivna Atterbombsbrevet. Brådskan tvingade mig att pr telefon av en av kollegerna vid Uppsala universitetsbibliotek begära en avskrift. Jag fann brevet av stort intresse och jag gick i författning om den alltid vågsamma operationen att pressa in det i det

brutna korrekturet. Sedan boken tryckts fick jag på sakkunnigt håll erkännande för att Atterbombsbrevet dragits fram i ljuset.¹ Martin Lamm talade i ett brev till mig om boken »Xavier Marmier och Sverige, som jag genast slukade. Utlänningars syn på våra personer och förhållanden ge alltid något, som man förgäves söker på annat håll. Alla illusioner om Fredrika Bremers sylfidväsen skingras obarmhärtigt av Marmiers uppriktiga skildring av hur hon såg ut i 30-årsåldern. Och Atterbom uttalar sig mer öppen hjärtigt i sitt brev om Litteraturbladet och Geijer än han gjort någonstades» (kurs. av U. W.). Docenten Norberg har naturligtvis icke heller här kunnat ge mitt källmaterial något erkännande; hennes påpekande — under hänvisning till bl. a. förvärvssättet för autografen — att brevet med all säkerhet verkligen avsänts till Marmier, vilket jag i viss mån ställt under diskussion, är säkert korrekt. Förklaringen till min tvekan är, att jag av nyss anförda skäl endast haft brevet tillgängligt i avskrift och konsternerats av att i Uppsala finna ett fragment av den franske författarens arkiv.

Det betydelsefulla i att kunna skapa sig en bild av den boksamling, som tillhört en litterär personlighet, torde vara odiskutabelt. Auktionskatalogerna ha för den litteraturhistoriska liksom för den personhistoriska forskningen blivit värdefulla fyndplatser. Själv har jag en gång tidigare företagit mig att ur en tryckt dylik katalog excerpiera det svenska bokmaterialet. Det gällde den gången Ernst Moritz Arndt och ingen — icke heller det arbetets recensent i Lychnos — kom på den tanken att ifrågasätta värdet av en dylik översikt. I fråga om Marmier är läget ganska analogt, men vi ha här ett avsevärt bättre material till vår disposition; det är ytterst ovanligt, ått en författares bibliotek bevarats uppenbarligen intakt som en sluten enhet, vilket är fallet med Marmiers i Pontarlier uppställda och av mig genomgångna boksamling. Recensenten har med hänfull accent funnit epitetet »välment» för mitt företag.² Det är utomordentligt svårt att inlåta sig i en vetenskaplig polemik mot dylika tillmälen, och jag avstår. Talet om den »besynnerliga» listan är däremot av rec. försett med en förklaring: Hon har hakat upp sig på att jag påpekat, att listan icke är fullständig utan endast omfattar c:a 60 % av suecanabeståndet. Det är självklart att jag har valt ut den del, som synt mig vara ägnad att komplettera bilden av hans svenska orientering. Noterandet av en del defekta och olästa tidskriftsårgångar, senare resehandböcker och ouppsprättade recensionsexemplar av enklare romaner hade i sanning varit ägnat att göra den bibliografiska förteckningen »besynnerlig». I anslutning härtill beklagar författarinnan frånvaron av en litteraturförteckning. Anmärkningen hade utan tvekan fyllt en plats i en akademisk andraopposition; i doktorsavhandlingar väntar man sig att finna en dylik. I övriga delar av svensk humanistiskt-vetenskaplig litteratur är den däremot sällsynt. I ett fall kan naturligtvis även inom

¹ Dylika brev äro naturligtvis i fråga om sina värdeomdömen underkastade helt andra synpunkter än den av mig citerade offentliga kritiken, och jag citerar naturligtvis här med uteslutande av Lammis omdömen.

² Skulle jag använda mig av ordet, skulle jag knappast anse mig kunna finna ett lämpligare objekt för det än recensentens påpekande i en not (s. 229), att Anton Blancks undersökning »Sverige och den franska litteraturen» även finnes i en fransk edition!

denna en litteraturförteckning vara nödvändig, nämligen om författaren känner sig skyldig att notera vissa arbeten, som han stått i ett visst beroende av, men som icke kommit med i notapparaten. Detta torde emellertid icke vara fallet med min bok. Jag ansåg, att i detta arbete en bibliografiskt exakt presentation i notapparaten av det utnyttjade tryckta materialet vore tillfyllest — och jag framhärdar. I och med författarinans krav på en notering av anförda arbetens författare i personregistret ha vi från andraoppositionsstadiet snabbt förts ned till proseminariesalen. Båda metoderna torde vara försvarliga om de tillämpas konsekvent; liksom åtskilliga andra är jag mest benägen för den metod jag här använt. I detta sammanhang måste rec:s påstående, att arbetet »inte ens fyller ganska blygsamma krav» i fråga om exaktheten i uppgifter, som »går att verifiera i gängse bibliografier» påtalas. För denna beskyllning finnes icke tillstymmelsen av täckning i recensionen — på den punkten har författarinnan icke kunnat göra en enda erinran som står sig. Jag har inte underlåtit att vidgå några av recensenten påtalade felaktigheter i fråga om begagnandet av handskriftsmaterialet. Ett par av dem torde kunna anses ligga på korrekturstadiet, icke på forskningsstadiet, och knappast någon torde direkt påverka framställningen och referatet av forskningsresultaten. Rec. bör ha observerat, att förteckningen över det otryckta materialet redovisar icke mindre än 24 svenska och utländska offentliga eller privata arkiv. Det kan möjligen ge en föreställning om de svårigheter, som varit förenade med arbetet. En viss felprocent torde härvidlag vara oundviklig; doktorsdisputationernas andraoppositioner bära sitt tydliga vittnesbörd. Det har emellertid visat sig vara möjligt för mig att i en hel rad fall beslå recensenten med *feltolkningar av både tryckt och otryckt material, direkta förbiseenden och sammanblandningar*. Detta i en recension, vars 14 sidor även ägnats andra uppgifter. Det borde vara ägnat att ge vederbörande en något mildare syn på andras prestationer.

Uno Willers.

Recensioner.

En Gustav Vasabiografi.

Ivan Svalenius, Gustav Vasa. Stockholm, Wahlström och Widstrand 1950. 319 s., 15 pl., en antavla. — Kr. 16.50.

Strävan att befria »historiska gestalter och epoker från den otroligt hållbara fernissa som de fått under senare tid — framför allt under 1800-talets nationella historieromantik» har för visso en tacksam uppgift, då det gäller Gustav Vasa. Hans temperament och heta vilja ha förvandlat riksregistraturets 29 band statsakter till något av en personlig biikt. Det är lätt att se kontrasten mellan »det liv, till brädden fyllt av segrar och framgång, av strid och våld, av arbete och bekymmer» varom primärkällorna berätta och den eftertionalisering som Gustav Vasa var ivrig att grundlägga och vari senare generationer diktat in så mycket av sina nationella, folkliga och religiösa önskedrömmar.

Litteraturhistorien har i decennier positivt utnyttjat personlighetens problematik för att ge verket dess fulltoniga mänskliga innehåll. Det aktuella historiska revisionsarbetet åter hämmas i sin strävan att nå psykologisk realism genom segt fasthållna traditionella bedömningsnormer. Man reagerar som en gymnasist vid hans första möte med världen, då realistiska drag inte passa ihop med borgerlig viktorsansk ideologi. Den nedärvda vanan att söka urskilja ett »innersta» motiv som det »verkliga» synes vara outrotlig. Varje oförvillad iakttagelse säger oss att en kedja av skiftande motiv samverkar i våra beslut. Men äldre tiders ideologier ha alltid betraktat motivskalans differentiering som illegitim, därför att de varit inriktade på att undertrycka det subjektiva och irrationella till förmån för det objektiva och rationella.

För vår tid har det varit särskilt betydelsefullt att en av 1800-talets starkaste andliga rörelser, väckelsen — inte endast i sina mera vulgära former — som ett av de verksamaste medlen i sin omvändelsemetodik använt avslöjandet av ofta knappast medvetna subjektiva motiv. Det behövs bara en blick på den modärna problemlitteraturen för att se hur girigt den tagit arvet i sekulariserad form. Vi ha nu också fått en rad historiska omvärderingar som sträva att spåra upp subjektiva, mer eller mindre egoistiska motiv för att ur dem härleda det historiska förloppet. Makten och herraväldet över materiella resurser äro allt politiskt och ekonomiskt handlandes teknik, i medel som i målsättning. Men makten och herraväldet över materiella resurser äro inte blott tekniska hjälpmedel, de äro också eftersträvalsvarða mål. Intet felslut är därför vanligare än att man tror sig ha funnit den innersta, verkliga drivkraften i skeendet, då man tränger fram till det politiska och ekonomiska handlandets teknik.

Gent emot dylika aktuella tendenser står lektor Ivan Svalenius självständig i sin skildring av Gustav Vasa. Han har tillgodogjort sig alla »avslöjanden» av mänskliga och alltför mänskliga drag som den nyare litteraturen bjuder och källorna vitsorda. Någon enstaka gång har man kanske en känsla av att det publika och det privata förblivit åtskilda enligt den gamla formeln »som konung och människa». Men det karaktéristiska för boken är att Gustav Vasa fått ta med sig personlighetens subjektiva och irrationella drag in i det verk som var hans verkliga liv. »Bliver icke med verket fullföljt», citerar Svalenius efter den åldrade konungen som kände sig ha förtjänat vila och rolighet, »är som moln utan regn i svår torka.» Dessa »den okuvliga plikt- och viljemänniskans stolta ord» kunde stå som motto för skildringen. Svalenius söker alltid tränga fram till skeendets objektiva och rationella innebörd. Bilden av konungen och hans verk får en realistisk sanningsprägel som verkar övertygande, när de stora linjerna klarläggas men också tvinnas samman med begäret efter makt och gods och pengar, med misstänksamheten, den fruktansvärda vreden, skrupelfriheten i val av medel, med beräkningen som alltmer utpräglades till benägenhet att trots all nervös upphetsning vänta och se i farliga situationer och till sist med de ljusa, charmerande sidorna i Gustav Vasas sällsynt sammansatta personlighet.

Som en av utgångspunkterna för sin tolkning av denna personlighet upptar Svalenius synpunkten att Gustav Vasa var den medeltida storpossessionaten vilken fick hela riket till fält för sin klass godssamlarinstinkter och traditionellt hänsynslösa metoder. En annan bakgrund finner han i Sten Sture d. y:s sekulariserade hov. Särskilt Hemming Gadhs desillusionerade, ofta cyniska världskloket parad med hans politiska lidelse bör ha utvecklat medfödda anlag för skrupelfri realism och självhävdelse. Det var en god förberedelse till den hårdhänta skolning i tidens hämningsfria diplomati som Lybeck och Danmark snart skulle ge nybörjaren.

Bokens första huvudavsnitt »Vägen till kungatronen» visar att befrielsekriget kan skildras levande och medryckande, även om kärvordna traditioner offras på den historiska kritikens altare. Av särskilt intresse är, liksom i det följande, blicken för den internationella bakgrundens och de utrikespolitiska förvecklingarnas betydelse för förloppen på den isolerade och trånga svenska skådeplatsen. Här liksom i nästa huvudavsnitt, »Kungamakten befästes», betonar förf. gärna sambandet med den tidigare utvecklingen. Riksföreståndarhyllningen i Vadstena 1521 blir för en sådan syn biskop Brasks och Ture Jönssons försök att än en gång avleda folkrörelsens högfloed i den aristokratiska konstitutionalismens kanaler. På samma sätt anknäytes riksföreståndarens och den unge konungens gradvisa emancipation med både universell och nationell aspekt till Sturarnas försök att hos oss förverkliga den starka furstemaktens och den konsoliderade nationalstatens program.

Gustav Vasas reformation har oroat samvetena, i samma mån som det visat sig att hans insatser framgått ur andra motiv än religiösa och att avskärandet av banden med den internationella kyrkan innebar en kulturell tillbakagång, vilken vi känna desto starkare, ju mera de

gamla konfessionella motsatserna förlora sin livsavgörande betydelse för oss. Den kulturella pauperiseringen framträder hos Svalenius starkast då det gäller undervisningsväsendet. Beträffande konungens motiv ansluter han sig till den tendens som alltmer blivit förhärskande: »Några personliga religiösa motiv kan man ej spåra.» Det kan man inte heller gärna vänta sig i de källor som bevarats. Gustav Vasa skulle ej ha varit sig själv, om ej hans röst vibrerat av stark känsla, då han sökte täckning för sitt verk i försynens rådslag och skildrade sig som den allvíst styrande och hämnande gammaltestamentlige Gudens redskap. Men framställningar av denna art röra sig helt inom den allmänna livsåskådningens ram. För vittnesbörd om personliga religiösa avgöranden lämpade sig inte statsakterna. Också i detta fall är det kanske säkrast att följa den gamla regeln och inte sluta av källornas tystnad.

Hurudan än Gustav Vasas åskådnings genesis varit, är det tydligt att den inordnade kyrkan under en ny sekulariserad samhällssyn. Denna bör ha grundlagts vid det antiklerikala Sturehovet och närts av att kyrkans väldiga politiska och ekonomiska makt inom allt vidare kretsar förlorade ideell motivering. Kyrkan förkroppsligas hos Svalenius i biskop Brasks imponanta och kraftfulla personlighet, frigjord från det protestantiska oförstående som funnit en så god jordmån i Gustav Vasas hat och hätska beskyllningar. Källornas art gör att också i bilden av Brask de politiska och materiella faktorerna dominera. Konflikten skulle ha fått ett större djup om förf. kunnat ge ett konkretare liv också åt de andliga värden som uppbyros av den gammaltroende fromheten och kyrkans universella kulturarv.

För vår tid borde det vara lättare att förstå Gustav Vasas sekulariserade syn på de kyrkliga frågorna än det varit för de generationer för vilka reformationen som religiös kris och därmed också frågan om dess religiösa innebörd ännu voro aktuella. Att göra slut på den förödande striden mellan den framväxande statsmakten och prelaterna, att säkerställa statens självständighet och enhet och att lösa dess finansiella problem genom att låta den överta de ofantliga resurser vilkas koncentration i kyrkans hand enligt allt fleras uppfattning förlorat inre berättigande var rationella politiska mål ej mindre än en lockelse för Gustav Vasas makt- och förvärvsbegär. En synpunkt förbises oftast i detta sammanhang. I de statsbildningar som kunde tjäna till förebild vid uppbyggandet av en stark svensk stat utgjorde domänen den fasta grundvalen för dynastiernas ställning. Först under Gustav II Adolfs tid hade statstanken hunnit växa sig så stark att konungens offentlig-rättsliga myndighet ej behövde stödet av ett rikt »arv och eget».

Svalenius ger en god analys av det sekulariserade programmet och en spännande skildring av dess genomförande, av samspelet mellan oavvisliga finansiella behov och godssamlarinstinkter, av sprängningen av prelaternas och de världsliga magnaternas traditionella enhetsfront genom kyrkogodsens lockelser för adeln, av de folkliga reaktioner som skarpast framträdde i Dala- och Dackeupproren, av den hårda slutkampen och det fördomsfria utnyttjandet av framgångarna. När det politiska avgörandet ej kunde invänta den nya förkunnelsens seger valde Gustav Vasa en försiktig reformistisk linje. Men den reformatoriska

förkunnelsen rann, såsom Svalenius framhåller, som en bärande underström och byggde så småningom upp den ideella grundvalen för det nya stats- och samhällsskicket. Vid sidan av Brask personifierar Ture Jönsson de besegrades reaktion. Från sin första anslutning till Gustav Vasa fram till sitt uppror och fall tecknas han som en representant för den aristokratiska konstitutionalism vilken uppbars av de andliga och världsliga stormännen i samverkan. Också i detta fall betyder klarläggandet av bakgrund och motiv en vinst för personskildringen. Ture Jönsson har dock inte i Svalenius framställning samma andliga resning som Brask.

Gustav Vasas tredje »befrielseverk», brytandet av Lybecks övermakt, får i politiskt avseende en bärande motivering genom skildringen av Hansans exploatering av de nordiska motsatserna ända från Kristian II:s och befrielsekrigets tid. Från segern i grevefejden övergår Svalenius i bokens tredje huvudavsnitt »Tyskperioden» till skildringen av den maktkoncentration som kulminerade i det stora organisationsförsöket av främmande snitt. Förf. känner sig här stå inför »ett av de större problemen i Gustav Vasas liv». Hans tolkning klarlägger bärande linjer i det till synes förvirrade spelet. Utgångspunkten är att den fortgående utbyggnaden av förvaltningen var en improvisation som krävde systematisk sammanfattning. Den skapade ett skriande behov av tjänstemän som det av reformationen desorganiserade undervisningsväsendet ej kunde fylla. Gustav Vasa måste vända sig till utlandet. Bland dem som hörsammade kallelsen till det barbariska landet och den suspekta uppkomling som var dess konung möta äventyrare av Konrad von Pyhys typ. Av Pyhys växlande bana ger Svalenius en skildring livad av pittoreska detaljer. Den slutliga katastrofen har gjort att källorna främst berätta om de problematiska dragen. Trots all ny belysning förefaller därför det stora inflytande Pyhy vann förbryllande.

Huvudförklaringen räcker dock ett gott stycke. De nya idéer Pyhy representerade, den moderna absolutistiska monarkien med dess systematiserade byråkratiska förvaltningsapparat, rättfärdigade personliga och dynastiska aspirationer med arvriket som slutmål och lovade en lösning av det mest trängande aktuella spörsmålet. Ur personhistorisk synpunkt intresserar särskilt den förklaring Svalenius i detta sammanhang ger av konungens våldsamma förbittring mot reformatörerna och domen över dem 1540. Deras verksamhet hade under 1530-talets senare hälft burits upp av den utrikespolitiska orienteringen. Gustav Vasa strävade efter anslutning till de protestantiska furstarna i Tyskland. Resultatet blev ett fiasko. Schmalkaldiska förbundet vägrade att uppta Sverige som medlem 1538. Sverige var isolerat. Gustav Vasas nerver stodo på hjälpänn. Febrila ansträngningar gjordes för att stärka beredskapen; den stora reformen av jordbeskattningen och fogdarnas redovisning, ökad tesaurering och militär upprustning. Det var en utmärkt jordmån för de nya männens centraliseringssträvanden. En detalj i dessa var att kyrkan skulle inordnas i förvaltningen som ett statsdepartement.

Reformatörernas aktivitet var ej längre opportun. Deras förkunnelse kunde skapa en oro som störde kraftsamlingen och deras mål var en

fri folkkyrka. Men de bromsade inte in. En brytning var oundviklig. Vid arvhyllningsmötet i Örebro 1539/40 föllö avgöranden som synas oförenliga, proklamationen av reformationen och dödsdomen över reformatorerna. Svalenius ser i dem båda olika sidor av samma sak, kyrkans organisation som ett statsdepartement. Men tiderna skiftade fort. För att bryta sin isolering hade Gustav Vasa trevande sökt kontakt med den katolska sidan. Ryktet därom liksom de energiska beredskapsåtgärderna och domen över reformatorerna gjorde protestanterna ångerköpta. Ett närmande kom till stånd vars påtagligaste resultat var Brömsebrofördraget 1541. Reformatorerna benådades. Samarbetet började på nytt, när både Gustav Vasas och deras livsverk hotades av Dackefejden.

Det är omöjligt att här följa Svalenius skildring av den stora krisen och den slutliga konsolideringen av Gustav Vasas strävanden i Västerås 1544 genom arvföreningen, reformationens stadfästande och den nationella försvarsordningen. Förutsättningen var återgången till det folkligare, mot landets utveckling mera svarande regeringssättet. »Något av den gamla svenska landslagens konungaröst hade åter börjat göra sig förmimbart» är Svalenius på en gång försiktiga och pregnanta formulering. Lugnet möjliggjorde allenastyrandet, skildrat i det fjärde huvudavsnittet. Det rymmer det innehållsrika kapitlet om rikshushållningen som självfallet främst bygger på Heckschers forskning. Ett kapitel om utrikespolitiken låter oss se hur Gustav Vasa följde förvecklingarna i Tyskland och Balticum och misstroget bevakade Danmark under den avvaktande beredskap som hjälpt honom förbi så många svårigheter och faror. »Beredd till krig ville han ständigt vara, in i minsta detalj, och krigiska konflikter väntade han ständigt, men till krigets kostsamma äventyr hade han aldrig haft någon längtan.» Ett äventyr undgick han ej, kriget med Ryssland. Det pressade honom hårt. Vad Svalenius i huvudavsnittets tredje kapitel berättar om Gustav Vasas förhållande till kyrkan och dess män visar att den i sakens natur liggande spänningen mellan stat och kyrka fortfor, sedan kyrkan efter Pyhys fall återgått till att vara »en självständig institution representerad av sitt prästerskap». Förtätad kommer Gustav Vasas principiella syn fram i de rader Svalenius ägnar åt hans oförstående kritik av Olaus Petris krönika.

Det avslutande huvudavsnittet »De sista åren» har mycket att förtälja om tragiken i Gustav Vasas åldrande, om den obrutna viljans kamp med sjukdom och svikande krafter, om familjebekymmer, om ett upprivande möte mellan en tid som väntar på att nedstiga i graven och en ny tid som själv vill pröva sina krafter. Fadern kunde ej följa sönerna i deras utrikespolitiska aspirationer, genom sin aktivitet väsensfrämmande för hans egna. »Men senil och åderförkalkad var han ej.» Han höll fast vid sin beprövade metod, att vänta och se om inte ovälden skulle dra förbi, nu som så ofta förr. Den andra huvudlinjen under de sista åren var »hans faderliga, trots allt ännu levande förhoppning om släktfrid och riksenhet», testamentets ideologi, dömd, liksom hans strävan att hålla sitt land utanför de storpolitiska förvecklingarna, att bli blott ett vittnesbörd om den gräns som är satt också för den starkaste vilja.

Svalenius framställning är fångslande och lättillgänglig, även då han behandlar svårtillgängliga frågor. Han illustrerar den inte bara

med porträtt och andra bilder utan också, gärna men måttfullt, med lyckliga fynd bland registraturets överrika skatt av kärnfulla och målade Gustav-Vasaord. Boken är inte genomgående byggd på egna forskningar i det väldiga primärmaterialet. Den vill främst sammanfatta resultaten av de senaste decenniernas intensiva forskningar, de stora översikterna och de talrika specialundersökningarna, väl redovisade i de visserligen knappa källhänvisningarna. Det hade varit önskvärt att utnyttjandet underlättats också genom ett personregister. Svalenius sammanfattning fyller väl sin uppgift tack vare hans omsikt, kritiska prövning, kloka sovring och självständiga uppfattning — men kanske framför allt tack vare den personliga inlevelse i Gustav Vasas tid som han medfört från forskningarna för sin avhandling om Georg Norman.

Bertil Boëthius.

Amiralitetskollegiets historia.

År 1915 mottog riksarkivet från flottans arkiv på Skeppsholmen i Stockholm dels skeppsgårdshandlingar från tiden 1541—1640, vilka ursprungligen tillhört kammарarkivet, dels bl. a. amiralitetskollegiets, amiralitetsstats- och kammarkontorets samt amiralitetskamrarrättens arkiv. De sistnämnda myndigheternas handlingar, sammanlagt nära 3 000 volymer, tilldelades riksarkivets fjärde sektion och kommo där att tillsammans utgöra en samling av arkiv, som benämndes »flottans arkiv». Endast två år senare, 1917, utökades denna samling med en ny stor accession från arkivet på Skeppsholmen, bl. a. amiralitetskollegiets efterföljares — generalsjömilitiekontorets, storamiralsämbetenas, kommittéernas för örlogsflottan och arméns flotta samt äldre delen av förvaltningen av sjöärendena — arkiv. År 1923 var det räkningskapernas tur att överföras från Skeppsholmen till riksarkivet. Inalles bytte då nära 3 000 volymer räkningskaper plats. Nya accessioner tid efter annan kommo flottans arkiv i riksarkivet att svälla ytterligare, och snart upptog samlingen hela bottenvåningen i de lokaler, som sektionen 1924 erhållit i f. d. östermalmsfängelset, Östermalmsgatan 26. När flottans arkiv slutligen år 1947 i enlighet med ett kungligt beslut överflyttades till krigsarkivet, omfattade samlingen över 24 000 volymer. Då hade ändå åtskilligt proveniensfrämmande material avsöndrats därifrån.

Riksarkivets begränsade personalresurser megävo länge icke, att särskild arbetskraft avdelades till ordnandet av flottans handlingar. I stort sett först efter överflyttningen till östermalmsavdelningen kunde ordningsarbeten där påbörjas. Bland dem som tidigt knötos till dessa arbeten, var dåvarande amanuensen Einar Wendt. Det blev också han, som under 16 års träget och insiktsfullt arbete svarade för ordnandet och förtecknandet av det stora materialet. När han 1941 lämnade fjärde sektionen för att tillträda en arkivrådsbefattning i riksarkivet, var huvuddelen av flottans arkiv ordnad och förtecknad.

Då marinförvaltningen år 1934 beredde sig att fira sitt 300-årsjubileum — amiralitetskollegiet tillkom som bekant genom 1634 års regeringsform — planerades att utgiva bl. a. en historik över kollegiets

äldsta historia. Det var då helt naturligt, att uppdraget lämnades åt den i fråga om källmaterialet mest sakkunnige, nämligen Einar Wendt, vilken då även var arkivarie vid marinstabens sjöhistoriska avdelning. Oförutsedda svårigheter hindrade dock, att planen förverkligades till jubileet. I stället utarbetade Wendt en kortfattad översikt av amiralitetskollegiets historia för hela perioden 1634—1934, vilken utgavs av marinförvaltningen 1935 (Amiralitetskollegiet-marinförvaltningen 1634—1934. Några anteckningar till ett 300-årsminne. Stockholm 1935, 59 s.). Översikten är givetvis främst en förvaltningshistorisk exposé. Som sådan är den mönstergräll.

Det lärer marinförvaltningens ledning, främst dess chefer, numera vice amiralerna J. Schneidler och H. Åkermark samt konteramiralen S. H:son Ericson, till heder, att de trots utgivandet av den nämnda översikten icke uppgåvo tanken på det större arbetet. Tack vare deras intresse och välvilliga donatorer kunde i föl utgivas: *Einar Wendt, Amiralitetskollegiets historia, I, 1634—1695*, Stockholm 1950, XIV + 483 s.

Wendts arbete, en produkt av tusentals kvällstimmars möda, skrivet, som det i stort sett är, på lediga stunder, är liksom den kortfattade översikten av 1935 helt naturligt främst ett förvaltningshistoriskt arbete. Det bör givetvis i första rummet bedömas som sådant. Här för dock icke PHT platsen; här skall endast det personhistoriska inslaget i boken beaktas.

Wendt har, som han framhåller i inledningen till sitt arbete, kunnat bygga på särskilt tre arbeten: Edéns avhandlingar om centralregeringens organisation 1523—1634, Zetterstens Svenska Flottans historia 1522—1680 och Grauers biografi över amiralgeneralen Hans Wachtmeister 1641—1714. För perioden till 1620 har icke mycket varit att tillägga utöver Zetterstens framställning. För tiden efter 1620 har däremot det rika källmaterialet kunnat avvinnas åtskilligt nytt utöver Zetterstens arbete. Det nya utöver vad Grauers givit i sin stora Wachtmeisterbiografi gäller framförallt det inre arbetet i kollegiet samt förhistorien till författningarna 1689, 1692 och 1695.

Av särskilt intresse för personhistorikern äro givetvis de bidrag, som i boken lämnas till de agerande personernas karakteristik, och skildringen av dessa personers samspel eller inbördes motsättningar, vilka påverkat ämbetsverkets utveckling och styrelse. Det sagda gäller dock knappast tiden före 1634. Den äldre vasatiden såg endast valhända försök att skapa en central organisation för flottan; det var främst de föga kända slottsfogdarna på Stockholms slott, som hade att svara för arbetena vid flottans skeppsgård. De höga ämbetsmän, som omtalas från Erik XIV:s tid som överste amiraler och underamiraler, hade länge endast högst en mera tillfällig befattning med flottan och äro väl bekanta från äldre framställningar. Först med de dugande underamiralerna Henrik Arvidsson (Gyllenankar) och Johan Bagge på Johan III:s tid kan man tala om varaktiga tjänster vid flottan. Karl IX:s högst personliga regemente åter gav föga plats för framträdande personligheter och befordrade icke förvaltningens konsolidering. Amiraler och underamiraler nämnas ofta efter 1602; de sutto emellertid kort tid, och bytena voro därför täta. Först med Gustav II Adolf fick flottan en fastare

centralledning. Nämnas må Göran Gyllenstierna och Hans och Nils Classon Bielkenstierna, senare Carl Carlsson Gyllenhielm, Clas Larsson Fleming och Richard Clerck. Särskilt understryker Wendt Flemings bekanta duglighet och viljestyrka. Redan nu dominera dennes insatser över riksamiralen Gyllenhielms; den sistnämnde var trög i sin ämbetsutövning och hans organisationsförslag rönt föga gehör hos konungen. I detta sammanhang bör kanske framhållas, att Gustav Adolf ännu på 1620-talet i kritiska situationer ibland nödgades lägga ansvaret för fartygsutrustning och besättningsprovantering på personer vid sidan av amiralitetet, främst pfalzgreven Johan Kasimir.

I framställningen fr. o. m. amiralitetskollegiets tillkomst 1634 framträda personerna mera. Särskilt intressant är Wendts skildring av motsättningen mellan riksamiralen Gyllenhielm å ena sidan och hans medarbetare amiralerna Fleming och Erik Ryning å den andra sidan, icke minst under det för amiralitetet så kritiska året 1636. Motsättningen mellan Gyllenstierna och Axel Oxenstierna är bekant, och Fleming och Ryning räknades till rikskanslerns pålitligaste vänner. Det är troligt, att denna motsättning inom det unga kollegiet i viss mån hämmade dettas utveckling; dock synes Fleming haft lättare än Ryning att manövrera riksamiralen. Av betydelse är den under förmyndartiden inrättade amiralitetskommissariebefattningen; dess förste innehavare blev Reinhold Leuhusen. Skeppsbyggmästare och timmermän voro till stor del holländare, en företeelse, som sålunda inte bara hör till näringslivets område under denna tid.

Det var till icke ringa del Flemings förtjänst, att den svenska örlogsflottan trots landets otillräckliga ekonomiska resurser kunde hålla den danska flottan stången under kriget 1643—1645 och under Carl Gustaf Wrangels befäl t. o. m. besegra den sistnämnda i slaget vid Femern. Hans bortgång 1644 innebar därför för kollegiet och flottan en mycket svår förlust. Det blev i fortsättningen Ryning, som var den drivande kraften i amiralitetet, medan riksamiralen till sin stora förargelse kom i bakgrunden. Spänningen mellan dem bestod. Wendt påpekar i fråga om Ryning, att dennes gamla tillgivenhet för rikskanslern måhända var orsaken till att amiralitetskollegiet trots riksamiralens avoghet mot Axel Oxenstierna icke framträdde i den strid om rätten till föredragning och expediering av kungliga skrivelser, som efter drottningens myndigblivande utbröt mellan kansliet och de båda andra förvaltande rikskollegierna. Om Gyllenhielm säger Wendt sammanfattande, att dennes berömmelse företrädesvis vilade på hans ungdoms krigarbragder, icke på hans långa ämbetsverksamhet i spetsen för rikets sjövapen.

De i kapitel IV nämnda leverantörerna till flottan kunde måhända ha förtjänat ytterligare identifiering. S. 86 omtalas »arrendator Otto Dress» (Arboga) och s. 95 »leverantör Anders Dress» (Kungsör). Då partiet hänför sig till tiden före 1644, måste även i förstnämnda fall avses storarrendatorn och storleverantören Andry (Anders) Dress († 1651). Denne arrenderade Nora och Linde bergslag jämte Fellingsbro, Ervalla och Näsby socknar — under ett par år även Öster- och Väster-närke — och intog som leverantör av kulor till den svenska kronan en enastående ställning, Louis De Geer ej undantagen (jfr PHT 1939

—40, s. 77 ff.). Leveranserna gingo givetvis som regel till kronofaktorierna, främst Arboga. Sonen Otto Dress efterträdde fadern efter dennes död — formellt blev han kronoarrendator först 1654 — och torde sålunda icke kunna avses å s. 86. Den vidare å s. 95 som leverantör upptagne »Henrik Lemes» torde vara identisk med Otto Dress' svärfar bruksägaren m. m. Henrik Lemmens, en tid faktor vid Norrtälje gevärsfaktori. De på samma ställe nämnda leverantörerna Wilhelm Werwir och Niklas Nottman äro identiska med den från Louis De Geers historia kände bruksidkaren Willem (Guillaume) Vervier och bruksägaren Nikolaus Nothman. Personhistorikern skulle även ha önskat närmare identifiering av »mäster Giärt» och »Jakob Raschiet».

Erik Ryning tog avsked hösten 1650. I hans ställe som kollegiets ledande personlighet träder nu Flemings son, holmamiralen Herman Fleming, den senare så bekanta reduktionsmannen. Han hade i hög grad drottningens öra och togs liksom fadern snart i anspråk för kammarkollegiets räkning. Sedan han 1653 blivit kammarens president, deltog han under flera år endast undantagsvis i kollegiets sammankomster. I stället träder i sin tur Carl Gustaf Wrangel fram som den nye riksamiralen Gabriel Bengtsson Oxenstiernas närmaste man. Det blev också han, som 1657 efterträdde den året förut avlidne Oxenstierna som riksamiral. Segraren vid Femern var givetvis en stor tillgång för amiralitetet och flottan, men hans tid upptogs ofta av andra rikets ärenden. Herman Fleming fick därför 1658 rycka in som presiderande även i amiralitetskollegiet. Framträdande ledamöter av kollegiet voro i övrigt Clas Hansson Bielkenstierna, Gustaf Wrangel och Richard Clerck d. y. Ofta avbröts under denna tid amiralernas tjänstgöring i kollegiet av aktiv sjöttjänst. Det var bekymmersamma tider för amiralitetet, ty det gällde att med otillräckliga ekonomiska resurser vidmakthålla och leda en flotta, som icke bara skulle hålla den danska utan även en holländsk hjälpflotta stången. Wendt redogör ingående för fartygsutrustningarna, vilka aldrig kunde bli så stora, att de tillfredsställde den fordrande konungen.

Under förmyndarstyrelsen 1660—1672 inträder en tendens att låta släktförbindelser och andra ovidkommande skäl spela in vid utnämningen av ledamöter av amiralitetskollegiet. År 1660 förstärktes sålunda kollegiet med översten greve Nils Brahe och landshövdingen friherre Clas Stiernsköld. Ingendera hade tidigare tjänstgjort vid flottan. Sedan den duglige Bielkenstierna avlidit 1662 och Wrangel två år senare befordrats till riksmarsk, var Clerck den enda erfarna sjömannen i amiralitetet. Riksamiral efter Wrangel blev 1664 den personligen dugande men för flottans angelägenheter helt främmande fältmarskalken greve Gustaf Otto Stenbock. Han var nära befryndad med tre av de höga riksämbetsmännen. Herman Fleming ratades av kända politiska skäl. Amiralitetskollegiet förvandlades i viss mån till ett i fråga om flottan relativt osakunnigt riksrådskollegium, vars kontakt med den underordnade förvaltningen icke blev den bästa. Holmamiralens och amiralitetskommisariens roller blevo under sådana förhållanden större, men dessa tjänstemän kunde icke helt ersätta det som brast i fråga om insikter och därmed kraftfull styrelse i kollegieledningen. Wendt påpekar dock, att man

ej får överbetona vissa svagheter i kollegiets förvaltning. Detta utträttade likväl åtskilligt under förmyndartiden, och de ekonomiska svårigheter, varmed det hade att kämpa, voro stora. Skeppsbyggeriet vidmakt-hölls så långt möjligt, ty regeringen insåg, att Sveriges stormaktsställning i hög grad berodde på en stark flotta. De förnämsta skeppsbyggmästarna voro alltjämt holländare men även engelsmän, t. ex. Francis Sheldon. Också båtsmanshåll, styrmans- och lotsväsen ägnades stor uppmärksamhet. Men penningbristen var för stor. Som bekant skulle flottan ingalunda bestå provet, då ett nytt krig utbröt, Karl XI:s danska krig 1675—1679.

Något tillspetsat kan man säga, att amiralitetskollegiets stora och svåra uppgift under vår stormaktstid var att söka förmå kammarkollegiet att ställa de medel till förfogande, som flottans vidmakthållande krävde. Detta framstår särskilt tydligt i Wendts skildring av amiralitetskollegiets verksamhet under Karl XI:s första regeringsår. Kollegiet dolde icke bristerna i flottans utrustning för den unge konungen, som 1673 begärde, att örlogsmakten skulle hållas redo, utan begärde själf en undersökning av de ekonomiska förhållandena. Det kunde inte mycket uträtta med »tomma händer». Kammarkollegiet försummade å sin sida inte att bl. a. påpeka brister i amiralitetskollegiets redovisning. En del åtgärder vidtogos nu till befordrande av kollegiets effektivitet, bl. a. utökning av antalet ledamöter med amiralerna Clas Uggle och Hans Clerck, amiral-löjtnanterna Johan Bär och Hans Hansson Clerck samt en civilist, amiralsekreteraren Gudmund Spak Ehrencrantz, men de ekonomiska bekymren bestodo. Konungens irritation växte, och 1675 talade han hotfullt om eventuell undersökning av vartill de stora summor använts, som under femton fredsår utbetalats till flottans underhåll och förbättring. Enligt amiralitetets mening var det kammarkollegiets mäktige man, riksrådet Lorentz Creutz, som inspirerat det skarpa brevet. Wendt ger här en ingående skildring av den strid mellan amiralitetskollegiet och Creutz, som nu följde och där kollegiet drog det kortaste strået, då Karl XI ställde sig på Creutz' sida. Efter misslyckandet av 1675 års sjöexpedition blev Creutz utnämnd till amiral och amiralitetsråd med befogenheter, som gjorde honom till flottans verkliga ledare. Riks-amiralen sköts åt sidan. Trots bl. a. besparingsreformer och bättre kontroll över redovisarna — en överkommissarie, Erik Ehrenskiöld, och en särskild kommissarie för provianteringen, Johan Stridbeck, adl. von Streitbach, tillsattes — kunde icke heller Creutz tillfredsställa konungen. Själv omkom Creutz i det olyckliga slaget vid Öland 1676, då ju även Clas Uggle till stor förlust för flottan stupade. Nya män i amiralitetet blevo nu bl. a. Hans Wachtmeister, Erik Siöblad och den administrativt duglige men i fråga om sjöväsendet oerfarne Clas Rålamb. Den sist-nämnde skulle närmast ersätta Creutz, men redan 1677 träder i hans ställe riks- och kammarrådet Göran Gyllenstierna. Ett par månader senare förordnas fältmarskalken Henrik Horn till t.f. chef för amiralitetskollegiet samt överbefälhavare för den sjögående flottan. Han lämnade emellertid redan efter några månader amiralitetet för andra uppgifter. Konungens gunstling Hans Wachtmeister träder nu fram som den mäktige mannen. I april 1678 blir han flottans överbefälhavare. Hans egen-

mäktighet och hänsynslösa kraft ställde honom i motsättning till kollegiet i övrigt, särskilt till amiralerna Hans och Hans Hansson Clerck, och ett passivt motstånd mot honom inom kollegiet är påtagligt. Gyllenstierna drog sig tillbaka redan i augusti 1678; kvar med riksråds karaktär var då blott riksamiralen Stenbock, vars betydelse blev att ännu några år verka som kollegietraditionens allt mindre framgångsrike vårdare.

Om Hans Wachtmeister som flottans högste ledare behöver här inte mycket ordas. Wendt bygger i fråga om denne givetvis på Grauers stora biografi. Det nya och värdefulla i framställningen gäller företrädesvis den förvaltningshistoriska utvecklingen, den kollegiala överstyrelsens upplösning och reorganisation samt tillkomsten av författningarna 1689, 1692 och 1695. Den ena efter den andra av Wachtmeisters motståndare avpolletterades, och sedan Wachtmeister 1681 fått titeln generalamiral — han kallades i praktiken dock regelmässigt amiralgeneral — vidtog snart ett ohämmat enmansstyre vid flottan. Wachtmeisters främste rival, den kraftfulle Hans Hansson Clerck, hade året dessförinnan placerats som landshövding i Västerbotten med lappmarkerna. Den gamle riksamiralen, eller som han från 1682 kallades, överste amiralen Stenbock avled 1685, och titeln fick ingen ny bärare. Hans ställning intogs senare av Wachtmeister men med bibehållande av titeln amiralgeneral. Men icke heller Wachtmeister kunde bringa räkenskapsväsendet i den ordning, som konungen önskade, då kompetenta bokförare voro sällsynta. Clerck återkallades, en ny effektiv men hänsynslös överkommissarie, Gabriel Hilletan, efterträdde Ehrenskiöld, som avlidit. Mellan denne och riksamiralen blev samarbetet dåligt. Räkenskapsföringen förbättrades dock så småningom.

Hilletan dog redan 1689 och efterträddes av Samuel Palumbus Gripenklo, som i sin tur avled efter endast en månads tjänstgöring. Hans efterträdare blevo Magnus Lagercrantz (1689—1693) och Salomon von Otter (1693—1711). Hilletans död föranledde en vidlyftig undersökning av de ekonomiska förhållandena vid amiralitetet. Den verkställdes med grundlighet och klokhet av kammarrådet Petter Snack med biträde av kommissionsekreteraren Jakob Spaak och blottade till konungens »ringa nöje» åtskilliga brister. Följden blev en rad viktiga förändringar i administrationen. Spaak blev själv varvskommissarie, ej sedd med blida ögon av amiralgeneralen. I början av 1695 konfirmerade Karl XI slutgiltigt en ny vidlyftig instruktion för kollegiet. Därmed var en epok avslutad i kollegiets historia, och Wendt har med skäl kunnat avsluta första delen av amiralitetskollegiets historia med 1695.

De ovan gjorda, refererande notiserna kunna givetvis icke göra Wendts innehållsrika arbete full rättvisa. Dels utgöra de endast stickprov ur bokens rika persongalleri, dels är arbetet, som ovan nämnts, först och främst en förvaltningshistorisk, icke en personhistorisk utredning. Ehuru Wendt är sparsam med personkarakteristikerna — han bygger ju också i huvudsak på de officiella källorna och har av lättförståeliga skäl ej kunnat bearbeta t. ex. privatarkiven — torde dock av det ovan refererade ha framgått, att även personhistorikern har mycket att hämta av arbetet. Detta bestyrkes även av det utförliga personregistret, som till väsentlig del har utarbetats av kommendörkaptenen S. Fors-

berg. Det underlättar givetvis i hög grad bokens användande. Några smärre fel och överhoppningar ha icke kunnat undvikas. Sålunda har den 1625 avlidne holmamiralen Richard Clerck tappats bort; i registret upptages endast Richard Clerck d. y. († 1668). Vice amiralen Johan Clerck († 1644) är i registret identifierad med amirallöjtnanten med samma namn († 1688). Beträffande Hans Vilhelmsson Clerck bör hänvisas även till s. 190. Hänvisningen till s. 10 angående amiralen Clas Hansson Bielkenstierna bör i stället placeras under farbrodern Nils Classon. Om de önskvärda identifieringarna av leverantörerna till kronan är ovan talat. Här må endast tilläggas, att den i registret upptagne köpmannen Schaj, omnämnd s. 290 som leverantör av spik, troligen är identisk med faktorn över Jäders kronobruk, handelsmannen i Arboga Peter Schaeij, därest uppgiften hänför sig till tiden före dennes död i maj 1673. I annat fall torde väl närmast Peters son, direktören vid kronobruket Vilhelm Schaeij, komma i fråga. Den i registret upptagne kaptenen Soop (s. 433) torde vara kaptenen Göran Soop, måg till riks- och amiralitetsrådet Lorentz Creutz.

Det även stilistiskt välskrivna arbetet avslutas med en mönstergillt uppgjord käll- och litteraturförteckning. Den typografiska utstyrseln är förnämlig, och ett stort antal bilder pryda boken.

Med »Amiralitetskollegiets historia, I, 1634—1695» har vår kännedom om en mycket viktig del av den svenska förvaltningen på 1600-talet i hög grad berikats. Det vore givetvis synnerligen önskvärt, att arkivrådet Wendts eminenta sakkunskap kunde utnyttjas även för en fortsättning på arbetet. Enligt vad recensenten erfarit, finnas glädjande nog skäl till goda förhoppningar om att så också skall ske.

Åke Kromnow.

Sten Sture den äldre, en folkförförare?

För 1800-talets idealistiskt-nationella uppfattning stod Sten Sture d. ä. som en av Sveriges främsta hjältar och riddersmän. Geijers äreminne 1803 får kanske anses som ett extremt fall. Gustavianerna satte Vasakonungarnas regering som sitt mönster och sågo med något av Gustav Vasas syn på dennes släkting och företrädare som regent, gamle herr Sten. Sten Stures utrikespolitiska motståndare voro Gustav III:s egna, Danmark och Ryssland, och han hämmades också i sin maktutövning av en oligarkisk aristokrati med förbindelser utom rikets gränser. Senare tilltalade det 1800-talets nationella liberalism, att herr Sten lyckades uppehålla fred och en inhemsk regering så gott som oavbrutet i trettio år och att han ej bar kunganamn utan nöjde sig med titeln riksföreståndare. Svärmeriet för Dalarne, för den frie bonden, för det segerrika oövade folkuppbådet och den högbördige folkledaren fann tillräcklig näring i vad man trodde sig veta om Sturarna. Uppsala universitets grundande 1477 sågs som ett uttryck för herr Stens bildningsintresse, och det hugfästes genom tillkomsten av Sten Sture-monumentet i Uppsala.

En sådan idealiserad bild måste givetvis misstros av en kritisk granskare. Det är också naturligt, att en annan bild skapas av senare författare med andra politiska ideal och med en annan uppfattning om vad som är viktigast inom historien och om vilka de väsentliga drivkrafterna äro. Däremot är det inte alls säkert, att den nya bilden blir mindre anakronistisk eller mera sann. En samvetsgrann forskning, lyckliga källfynd, vidgad erfarenhet och ökad kringssyn samt skärpt problemställning kunna dock medföra, att tidigare förbisedda eller feltolkade detaljer och omständigheter komma i ett klarare ljus och i sin tur belysa väsentliga sammanhang.

Till de många historiska biografier, som på senare år utgivits av Wahlström & Widstrands förlag, har nu fogats docenten *Sven Ulric Palmes* bok om *Sten Sture den äldre* (1950, 350 s.). Som grundläggande för sin helhetssyn och källvärdering anger Palme (s. 297) främst tre arbeten av Erik Lönnroth. Man frågar sig kanske, om han från samma håll hämtat sin oförvägna lust att invertera tidigare uppfattningar, även där detta ej nödvändiggöres av nytillkommet källmaterial, och att stundom reservationslöst tillspetsa sina omdömen och slutsatser på ett sätt, som äventyrar deras objektivitet men tvingar läsaren att själv tänka över problemet.

Förlagsreklamen på omslaget förkunnar, att vi med Palmes nya bok om Sten Sture d. ä. »fått en realistisk, vetenskapligt grundad biografi över denne storman. De traditionella, klichéerna ha skalats bort, den nationalistiska agitationens slöjor ha fått falla. Kvar står någonting som för en modern människa är mycket mera tilltalande: en verklig människa — den politiska människan Sten Sture med en utomordentlig maktvilja, med hänsynslös djärvhet och slug försiktighet, spejande och nyfiken, girig och hårdhänt, helt en son av sin tid». Boken karakteriseras också som »en politisk kriminalroman ur verkligheten». Man får se Sten Sture »där han blottar sig hänsynslösast: som storfinansier efter tidens mått och sed, godspolitiker och spekulatör i jord, affärsman på export, änkoplundrare och förfalskare». Och i sin egen slutkaraktistik placerar Palme herr Sten »i raden av de stora folkförförarna i vår historia» (s. 286) och finner honom »fri från varje hänsyn till tro och heder. Intet bedrägeri har varit nog utstuderat, intet svek för öppet för hans statskonst» (s. 292). »Det har icke gällt fosterlandet, det har icke gällt staten, det har icke gällt det allmänna bästa. Det har gällt hans egen politiska makt och hans egen ekonomiska välfärd» (slutorden s. 295).

En sådan karakteristik av Sten Sture d. ä. är uppenbarligen realistisk i samma mening som en äldre uppfattning var idealistisk; det är ju en ren svartmålning. I en recension i Svenska Dagbladet 4 dec. 1950 har professor Gottfrid Carlsson på punkt efter punkt opponerat mot att Palmes karakteristik skulle vara verklighetstrogen och understrukt, att den i nyare historiska arbeten härskande bilden av Sten Sture icke är så onyanserat idealiserande, som Palme velat göra gällande.

Att herr Sten hade sinne för sin egen ekonomiska välfärd är obestridligen sant, men detsamma gäller om drottning Margareta, om Karl Knutsson och om Gustav Vasa — och hur skulle de eljest ha skapat ekonomiska resurser, på vilka de kunnat bygga en central statsmakt,

värd detta namn. Att först Gustav Vasa hade lyckan att bli dynastigrundare är ingen anledning att särskilt misstänka hans föregångare för att endast ha sökt privat fördel utan tanke på det allmänna bästa. Strålkastaren har så ensidigt satts in på herr Sten, att hans konkurrenter och motparter kommit i mildare dager. En politiker bör bedömas efter hur han och hans samtida löste eller sökte lösa de problem på längre eller kortare sikt, som mött honom under hans bana, och de alternativa lösningarna av dessa problem måste vägas mot de faktiska besluten.

Det är en förtjänst hos Palme, att han, om också ej den förste, framhållit hur beroende den traditionella bilden av herr Sten varit av dennes egen agitation. Rec. vill dock ifrågasätta, om Palme ej underskattat den senmedeltida publikens förmåga att bedöma propagandans sanningsvärde och att bejaka eller förneka de uppställda målen och idealen. Ehuru Palme i enskildheter kritiserar den Sture-fientliga agitationen, synes han mera böjd att sätta tro till den; han kan också anföra vissa bevis för dess riktighet.

Medan Palme endast tillskriver Sten Sture egoistiska motiv, hävdar han, att hans aristokratiska motståndare leddes av rådskonstitutionalistiska idéer, som fått ett program i den »republikanska» rådsed, som Palme funnit i flera laghandskrifter, vilka tillhört senmedeltida riksrådsätter. Detta värdefulla fynd har Palme publicerat i *Riksföreståndarvalet 1512* (Uppsala universitets årsskrift 1949: 7, 464 s.) och med stor energi sökt insätta i dess rätta sammanhang, ehuru Palmes kommentarer och dateringsförsök stundom synas väl hårdagna.¹

Palmes intresse för problemen kommer honom ej sällan att nonchallera detaljerna och alldeles i onödan servera oriktiga uppgifter. Följande exempel ur texten återfinnas lätt genom personregistret. Bo Jonsson Grip kallas marsk i st. f. drots, rådmannen i Stockholm Arvid Olsson göres till borgmästare. Personnamnen normaliseras nyckfullt. Rec. föredrar att med Elgenstiernas Ättartavlor gammaltava släktnamnet Kafle framför att med Palme skriva Kavle. När man moderniserar det medeltida förnamnet Cristiern inom släkterna Vasa och Oxenstierna, behöver man ej med Palme välja den danskklingande formen Kristian utan bör välja formen Krister, som bättre överensstämmer med den namnform, som senare brukats av Oxenstiernorna och deras fränder av ätterna Bonde och Posse. Helt oriktigt är det att med Palme kalla konung Karl Knutssons kansler för Nils Ryting; hans latinska namn Nicolaus motsvarades nämligen in lingua vulgari av Claus, även om denna form även i svenskspråkiga urkunder är sällsyntare än Nicolaus. Det kan annars vara svårt att veta, hur sådana namn som Nicolaus och Johannes skola återges på svenska; stundom är bruket vacklande i deras samtid.

En ättartavleläsare finner med häpnad i personregistret till »Riksföreståndarvalet 1512» en Anders Eriksson (Bielke), ty förnamnet Anders har veterligen aldrig förekommit inom denna högadliga ätt. I verkligheten förhåller det sig så, att Åke Hansson (Tott) i två brev till herr

¹ G. T. Westin. Striden kring riksföreståndarvalen 1512 (Scandia 19, s. 214 ff., tr. 1950) har på flera punkter kritiserat Palmes värdering och analys av källorna, bl. a. Gustav Trolles relation om 1512 års val, där Palme förbisetat tendensen i ärkebiskopens framställning av valformerna (Westin, s. 233 f. noten).

Svante (Nilsson Sture) 1507¹ rekommenderat »unge Anders Eriksson» till häradshövding i Vartofta härad och även åberopar herr Erik Turessons (Bielke) rekommendation. Den omtalade var säkerligen Anders Eriksson till Brandstorp, fader till Peder Andersson till Brandstorp, som blev lagman över en del av Västergötland 1550.²

I »Sten Sture den äldre» talar Palme flerstädes (s. 24, 31 ff.) om Karl Knutssons och herr Stens giftermålsförbindelser och nära beroende av Axelssönerna av ätten Tott, och han ser däri bevis för hur föga de båda svenska regenterna själva voro behärskade av den antidanska agitation de bedrevo. Nu är det onekligen sant, att den berömda brödraskarans fader Axel Pedersson var dansk eller närmare bestämt skåning, men hans första hustru (mor till Åke Axelsson och alltså farmor till herr Stens gemål fru Ingeborg) var dotterdotter till Magnus Erikssons trogne marsk Erik Kettilsson, och hans senare hustru (mor till Erik Axelsson, Ivar Axelsson och deras samsyskon) var dotter till östgötalagmannen Ivar Nilsson och Margareta Tordsdotter Bonde, som i sin tur var faster till konung Karl, till marsken Tord Bonde och till Nils Bosson Stures fru, samt troligen systerdotter till drotsen Krister Nilsson (Vasa) och följaktligen kusin till ärkebiskop Jöns Bengtssons mor.³ Axelssönerna hade alltså ärvda förutsättningar för en verksamhet, som korsade de svensk-danska gränserna.

Palme uppger (s. 128 f.), att Ivar Axelsson inför riksrådet 1479 förnekat sitt och brodern Eriks sigill under ett intyg, dat. 9/9 1470, som är bevarat i original (RA perg.) och vars besegling, enligt Palmes riktiga bedömning, är äkta. Intyget 1470 är emellertid utfärdat av Åke och Ivar Axelsson; Palme har alltså förväxlat bröderna Erik och Åke. Men en närmare granskning visar också, att Palme har fel i sakfrågan, ehuru han ägnat detta förnekande ganska stor uppmärksamhet. Sten Stures brev 10/9 1479 och riksrådsbrevet 12/10 1479⁴ gälla nämligen ej alls 1470 års intyg utan det föregivna brev av Olof Axelsson 8/5 1461, vilket i kopia uppvisats av fru Birgitta Olofsdotters på Hammersta styvmor Anna Jensdotter och intagits i avskrift i brevet 10/9 1479 samt refereras i brevet 12/10 1479. Det är sigillerna under *detta* 1461 års intyg, som förnekas av herr Ivar å egna och brödernas vägnar, och *detta* intyg förklaras falskt. Falskheten bevisades bl. a. av att intyget uppgivit konung Kristians köpesumma för Vallö till 700 mark mera än originalbrevet därom innehöll. — Man vill hoppas, att Palmes källstudier rörande fru Birgittas på Hammersta affärer med Sten Sture varit mindre flyktiga.

¹ Palme citerar s. 368 f. endast brevet 12 mars (Svante Nilssons registratur A 4, nr 111, RA, tr. HSH 20, s. 110 f.), men ej brevet 29 januari (orig. papper i Sturearkivet, nr 856, RA, tr. av C. G. Styffe, BSH V, s. 142 f.).

² Jfr morgongåvobrev 26/1 1517 och 24/6 1539, orig. perg. Säfstaholmssaml., RA, förtecknade i HSH 36, nr 62 resp. 74.

³ Se K. H. Karlsson, Axelssönernas släktskap med Bonde-ätten, PHT 1898—99, s. 21 ff.; Alexandra Skoglund, De yngre Axelssönernas förbindelser med Sverige (1903), s. 8 ff.

⁴ Båda i orig. perg. DRA, tr. Danske Magazin II (1746), s. 38 ff., 41 ff.; jfr Repertorium dipl. regni Daniae mediaev. nr 4494 och 4502 samt 1308. Se även C. G. Styffe, BSH IV, inl. s. CXIII ff.

Ett par bristfälliga geografiska uppgifter i krigshistoriska sammanhang böra också påpekas. En brevnöts,¹ att Nils Stures trupp ridit från Västerås till Munktorp den 23 sept. 1471 för att vid kyrkan där möta herr Sten, återges av Palme med dubbla motstridiga uppgifter: Sten Sture befann sig vid Köping den 23 sept. (s. 52); Sten Stures och Nils Stures styrkor förenades »vid Munktorps kyrka icke långt från Västerås» (s. 53). Man behöver ej vara västmanlänning för att konstatera, att Munktorps kyrka ligger knappt i mil från Köping men $2\frac{1}{2}$ mil från Västerås. — Värre är det när Palme (s. 37) berättar: »det västgötska frälset under Karl Knutsson Gera, Erik Magnusson Örnfot och Hans Åkesson Tott brände Axvall och belägrade Ringstadaholm»; det är här fråga om två olika aktioner 1469, dels en av västgötar under Otte Torbjörnsson mot Axvall, dels en av östgötar under de tre nämnda frälsemännen mot Ringstadholm nära Norrköping, och detta framgår tydligt av Palmes källa.²

Även den kritiske Palme kan någon gång falla offer för en traditionskällas propagandabetonade uppgifter. Så citerar han (s. 57) Sturekrönikans rader om herr Stens krigsfolk, som före slaget vid Brunkeberg »qwaado sancti Örians wysa i Gudz namn farom wy» etc., ehuru sankt Örjans visa var en annan än den färdevisa med kontinental spridning, som på tyska började »In Gottes Nahmen fahren wir».³

Det vore emellertid orätt att förneka, att Palme har en personlig stilistisk talang eller att hans disposition av ämnet och hans frågeställningar äro av värde. Hans lust att chockera genom tillspetsade omdömen och formuleringar och hans stundom uttalade förakt för detaljforskningen väcka likväl misstro mot hans resultat. Detta förleder lätt läsaren att förbise eller underskatta de verkliga vetenskapliga nyvinningar, som redovisas i Palmes arbeten. Detta gäller bl. a. hans framställning av Sten Sture d. ä:s godsaffärer, som förut helt kortfattat berörts av Styffe, Joh. Ax. Almquist och Sjödin, och kanske ännu mer hans bok om »Riksföreståndarvalet 1512», där den bristande förtrogenheten med tidens latinska och svenska språkbruk⁴ och hans stundom alltför sinnrika spekulationer skymma viktigare iakttagelser.

Jan Liedgren.

¹ Ärkebiskop Jakob och biskop Henrik i Linköping till rådet i Stockholm 26/9 1471, orig. papper, UUB, tr. Styffe, BSH IV, s. 8 ff.; jfr Karin Hagnell, Sturekrönikan 1452—1496 (1941), s. 244, 258 f.

² Styffe, BSH III, inl. s. CCX f., CCXXVIII. Om Otte Torbjörnsson se C. I. Ståhle i Nationen och hembygden. 5 (utg. av Värmlands nation i Uppsala 1949), s. 34 ff.

³ E. Liedgren, Svensk psalm och andlig visa (1926), s. 17 f., 57, 500.

⁴ Palme översätter (s. 240) medeltidssvenskans »lydbiskop» med »folkiskop» i anslutning till ordets etymologi. Denna torde dock ha varit okänd för 1300- och 1400-talets svenskar, som däremot brukade ordet lydbiskop som översättning av latinets suffraganeus. På ett annat ställe (s. 232 f.) synes Palme mena, att begreppen världslig rätt — kyrklig rätt på latin skulle motsvaras av ius temporale — ius spirituale; medeltidslatinets termer äro t. ex. ius civile — ius canonicum, medan t. ex. en biskop har både iura temporalia och iura spiritualia (se härom t. ex. R. Köster, Wörterbuch zum Codex iuris canonici, München 1927—29, s. 204 f.).

Officerskåren i Finland på 1700-talet.

Vid Helsingfors Universitet har den på traditioner från Gunnar Suolahtis professorstid byggande socialhistoriska forskningen på senaste tid tillvunnit sig ett ökat intresse. Till raden av forskare inom denna disciplin ansluter sig på ett värdigt sätt *Kaarlo Wirilander* med sitt specimen *Suomen upseeristo 1700-luvulla. Sosiaalihistoriallinen tutkimus Suomen armeijan jakopalkkaisesta upseeristosta*, Helsingfors 1950, 323 s. Titeln lyder översatt till svenska *Finlands officerskår på 1700-talet. En socialhistorisk undersökning av finska arméns indelta officerskår*.

Officerskåren utgör jämte prästerskapet det tacksammaste objektet för undersökningar av socialhistorisk natur vad 1700-talet beträffar. Materialet ligger ovanligt väl samlat och är synnerligen rikt, och ämnet som sådant erbjuder forskaren mycket av intresse. Området är även av grundläggande betydelse för en riktig uppfattning och förståelse av 1700-talets samhälle, men har det oaktat icke tidigare gjorts till föremål för någon grundligare undersökning. Wirilanders avhandling fyller alltså en lucka i vårt historiska vetande och bör därför redan av denna anledning hälsas välkommen.

Efter en inledande översikt av indelningsverkets ställning vid 1700-talets början, arméns organisation samt militära tjänster och tjänstemän (s. 1—30), behandlar författaren i andra kapitlet officerskårens nationella uppbyggnad och gruppering inom länen (s. 31—88). Nationaliteten har härvid helt enkelt bestämts efter födelseorten, en metod, som naturligtvis lämnar mycket övrigt att önska i fråga om tillförlitlighet och användbarhet. En person, född av svenska föräldrar i Ingermanland, har sålunda kallats balt, en av rikssvenska eller tyska föräldrar i Finland född person finne o. s. v. Fråga är, om denna metod överhuvudtaget kan användas i en avhandling med vetenskapliga anspråk. De nationalitetsbeteckningar, som fås fram på detta schematiska sätt, måste ju vara i hög grad missvisande. Att förf. använder ordet *finne* för att beteckna både *född i Finland* och *finne* i detta ords egentliga betydelse har som så ofta lett till oklarhet. Det måste fasthållas, att en utredning som gäller finne i den första bemärkelsen i äldre tid belyser endast rekryteringsområdet, ej nationaliteten.

Om man en gång med en undersökning eftersträvar en vetenskaplig utredning av den finländska officerskårens nationella uppbyggnad, får man lov att beakta de speciella nationella problem, som i historisk tid existerat i Finland, nämligen förekomsten av ett inhemskt svenskt och ett finskt nationellt element. Som bekant var officerskåren i Finland under 1700-talet och för resten ända fram till första världskriget till sin nationalitet närmast finlandssvensk och icke finsk. Endast ett fåtal av officerssläkterna torde ha haft ett rent finskt ursprung, och också dessa voro sedan långt tillbaka försvenskade eller försvenskades raskt i den mån de ej sjönko tillbaka till allmogestadiet. Detta var en helt naturlig följd av tidens historiska förhållanden. Någon finländsk officerskår av finsk nationalitet i den bemärkelse man i våra dagar inlägger i begreppet existerade sålunda helt enkelt inte, utan den

var, i den mån släkten var finländsk, till nationaliteten övervägande finlandssvensk. Att officerarna i finska bosättningsområden behärskade finska språket betyder härvidlag ingenting, ej heller den ofta anförda omständigheten, att invånarna i Finland i analogi med tidens betraktelsesätt kallade sig *finnar*, oberoende av nationaliteten. Beteckningen finländare hade sålunda varit riktigare för att beteckna en officer av finländsk släkt, född i Finland på 1700-talet, om författaren nu en gång velat undvika den riktigaste nationella beteckningen, nämligen *finlandssvensk*. — Till sitt försvar anför författaren, att det knappast varit praktiskt möjligt att tillämpa någon annan metod, emedan detta lett till alltför vidlyftiga genealogiska utredningar av vederbörandes härstamning på fädernet och mödernet. En felaktig metod är emellertid, då det gäller vetenskap, sämre än ingen alls.

Med användning av ovannämnda bristfälliga metod kommer författaren till den slutsatsen vad nationaliteten beträffar, att den finländska officerskåren vid 1700-talets början var synnerligen brokigt sammansatt. Det finländska (författaren: finska) inslaget ökade emellertid från 43,7 % år 1718 till 77,9 % år 1808, det rikssvenska från 9,8 % år 1718 till 28,2 % år 1758 för att sedan minska till 14,2 % år 1808, medan det ingermanländsk-baltiska inslaget minskade från 28,1 % år 1718 till 3 % år 1768, för att helt upphöra år 1778.

I tredje kapitlet (s. 89—152) behandlar författaren officerskårens sociala uppbyggnad. Mot bakgrunden av 1700-talets förpuppade ståndssamhälle redogör författaren här för regementets centrala ställning i indelningsverket, där det utgjorde själva stommen i den militära korporationen. Detta framgår särskilt av tjänstecirkulationen inom regementena och av dessas allt mera utpräglade karaktär av släktinstitutioner eller storfamiljer. Förhållandet åskådliggöres med flera exempel. Av Savolaks regementes 22 officerare år 1778 voro sålunda 16 nära släkt. Dessa inom sig själv slutna släktkorporationer ställde sig fientliga mot alla utifrån påträngande element. Officers- och underofficerskårens stränga militära hedersbegrepp och den starkt utvecklade kårandan bidrog till att kapsla in regementena. Yrket ärvdes ofta från far till son. Stora nordiska kriget åstadkom visserligen ett avbrott, i det att så gott som hela den officerskår, som fanns vid slutet av 1600-talet sopades bort, men mot mitten av 1700-talet var det tidigare förhållandet återställt. År 1728 voro 50 % av officerarnas söner officerare, år 1778 79 % och år 1808 69 %. Däremot härstammade år 1728 19 %, 1768 7 %, och 1808 19 % av officerarna från civilpersoner. Icke blott yrket, utan ibland även själva tjänsterna och tjänsteboställena ärvdes inom släkten. Författaren har konstaterat sammanlagt 239 sådana fall, av vilka dock endast 59 berört officerstjänster. Detta är dock ett i förhållande till motsvarande nedärvning av de civila tjänsterna litet tal. I motsats till prästtjänsterna, som ärvdes från far till son, gingo de militära i allmänhet i arv inom samma släktled, t. ex. från broder till broder. Genom att tjänsterna ärvdes inom släkten, kunde ackordsumman även hållas inom densamma, och själva köpet av tjänsten blev ofta av rent formell natur. Meriter och tjänsteår m. fl. rent yrkesbetonade hänsyn iverkade självfallet mera på besättandet av officersposterna än på

underofficersbefattningarna, där regementschefens gunst var allena bestämmande för befordring.

Det borgerliga inslaget i officerskåren växlade under århundradets lopp. Stora nordiska kriget medförde stora förändringar. Från 45 % år 1699 ökade det borgerliga inslaget till 62 % år 1708 och till 70 % år 1718. Den stora omsättningen av officerare och underofficerare under kriget gynnade de borgerliga elementen. Redan under åren 1721—1723 minskades dock detta inslag avsevärt. Efter hattkriget gick utvecklingen i än snabbare takt, så att antalet adliga officerare ökade från 114 eller 49 % år 1728 till 159 eller 76 % år 1788. Från detta år ökas åter det borgerliga inslaget så att det år 1808 bestod av 69 officerare eller 32 %. Överhuvudtaget fick den indelta officerskåren varken i Finland eller Sverige någonsin den aristokratiska prägel, som utmärkte kontinentens officerskårer. Sammanlagt upptogs under perioden 1700—1809 i officerståndet 286 borgerliga släkter, till största delen (54 %) av prästsläkt och därefter (26 %) av tjänstemannasläkt.

I fjärde och sista kapitlet (s. 153—239) behandlar författaren rörelsen inom gruppen och de faktorer, som påverkat denna rörelse. De indelta officerstjänsterna omfattade år 1728 24 % av alla ämbeten i Finland mot 42 % för prästerna och utgjorde sålunda jämte dessa ett dominerande inslag i det högre ståndet. Härtill kom den värvade officerskåren, som alltmer svälldes ut under århundradet, så att den år 1728 omfattade 9 % av officerstjänsterna, men 1794 32 %. Befordringsgången och tjänsternas antal inom den militära tjänstepyramiden var noggrant fastställd och rörligheten stor. Regementscheferna hade, såsom tidigare anförts, rätt att utnämna underofficerare och begagnade denna rätt till att placera sina egna, sina släktingars eller sina vänners söner på dessa poster. De hade även rätt att föreslå en underofficer för befordran till officer, och kunde sålunda utnyttja sitt inflytande till att besätta även de lägsta officersgraderna med sina gunstlingar, ehuru utnämningarna därefter stadfästes av konungen. Regementschefen föreslog även befordringarna till de högre tjänsterna, varefter konungen utnämnde, men riksrådet kunde här ingripa för det fall, att vederbörande aspirant ej uppförts på regementschefens förslagslista utan medtagits »utom förslag». Skicklighet, erfarenhet och förtjänst skulle jämte ancienniteten enligt 1720 års regeringsform utgöra grunderna för befordran. Ancienniteten underströks i 1756 års betänkande rörande tjänsternas besättning, men år 1766 skedde en återgång till 1720 års regeringsform, medan år 1794 »turen» på nytt sattes främst. Här åter speglas den politiska kampen mellan konung och ständer. Anciennitetsprincipen begränsade konungens utnämningsrätt och överstarnas förslagsrätt, men öppnade större möjligheter för sådana officers-element, som ej kunde stöda sig på pengar, börd eller släktförbindelser. Gunstlingskap, intriger och mutor bidro i hög grad till befordringsärendenas lyckliga gång. Talrika officerare höllo sig med privata sakförare i Stockholm, och hela regementen ordnade med skickliga företrädare och talesmän vid tronens fötter: statssekreteraren för krigsärendena vid K. M:ts kansli hörde från 1750-talet till denna kategori. Under den gustavianska tiden nådde mutsystemet sin höjdpunkt. Statssekre-

teraren för krigsärendena, von Carlson, uppbar stora provisioner för sina tjänster till regementena. Synnerligen fördelaktigt för den blivande officeren var det att få tjänstgöra någon tid vid hovet, där nyttiga bekantskaper av allehanda slag kunde knytas. Högadliga element hade möjlighet att förskaffa sina telningar officers- eller underofficersgrad redan i vaggan och därigenom tillförsäkra dem nödig »anciennitet» för befordran till de högsta posterna. Statstjänsterna betraktades som privategendom, som kunde bytas och säljas, och överlåtelse skedde med allehanda undantag, som bibehöll den förre tjänsteinnehavaren i en del av hans forna rättigheter, vilket givetvis inverkade förvirrande på befordringssystemet. Först år 1805 lyckades man efter flera tidigare försök genomföra ett effektivt förbud mot dylik tjänsteöverlåtelse.

Änkan efter en officer, som dött i tjänsten, hade ofta endast skulderna kvar efter den av mannen erlagda ackordsumman och var ofta dömd till fattigdom och nöd, en omständighet, som givetvis icke uppmuntrade tjänsteinnehavarna att offra liv och blod i kronans tjänst. Efter stora nordiska kriget blevo flera adliga officersfamiljer, vars försörjare stupat i kriget, fullständigt utblottade och sjönko, utan förmögenhet och förbindelser som de voro, i många fall tillbaka ned i det stora folkhavet. Författaren lämnar flera exempel härpå, t. ex. släkterna Bäck i Finland, Lohjelm, Lund, Ruuth, Ruuthenjem och Wallace. Här och där i Finland kunde man långt senare påträffa bönder, torpare och obesuttna med namnen Munck, Ruuth, Tawast o. s. v., ättlingar av gamla frälsesläkter, som till följd av kriget råkat på obestånd. Författaren finner, liksom andra före honom, att rikets försämrade försvarspolitiska läge efter stora ofreden i de östra gränstrakterna i Finland framkallat ett motsatsförhållande till Sverige, som småningom gav upphov till att en om sina egna intressen och behov medveten finländsk (författaren: finsk) nation skapades. Den finländska separatismens rötter spårar författaren i anslutning till Cederberg o. a. tillbaka till 1720- och 1730-talen, då tjänsteomloppet inom armén stagnerat och det rikssvenska elementet favoriserades vid de fåtaliga vakansernas besättande, så att på några år 18 % av den dåtida (1724) finska indelta arméns officersstyrka nyrekryterades från Sverige. Känt är även, att de yngre officerskretsarnas dåliga befordringsutsikter verksamt bidrogo till revanschkriget 1741—43. Efter detta krig begynte ett allt livligare omlopp i tjänstebeställningarna till år 1798, då en stagnation på nytt inträffade. Ett överflöd av aspiranter av allehanda kategorier till officers- och underofficerstjänsterna fanns överhuvudtaget under hela 1700-talet. Kadettskolornas andel i rekryteringen bedömes av författaren såsom mindre betydande för den indelta armén, emedan större delen av eleverna gingo till specialvapnen och endast ett fåtal till infanteriet. Själva befordringsgrunderna, förmögenhet, börd och anciennitet, uppmuntrade icke till förvärvandet av djupare militärteoretiska kunskaper, och därför betraktades kadettskolorna som en tämligen onödig omväg till officersbefordran. Deras betydelse avtog även mot århundradets slut.

Sist redogör författaren för de olika formerna för avsked ur tjänsten. Från 1719 till 1807 avgingo genom transport till icke indelta truppförband 599 officerare eller 19 %, genom döden under tjänstgöring 706

eller 22 % och genom avsked från tjänsten 1 828 eller 57 %. De flesta transporterarna skedde betecknande nog till truppförband i Sverige: sammanlagt 146 officerare och 52 underofficerare under perioden 1719—1808, medan endast 24 officerare och 12 underofficerare under samma tid transporterades till specialvapenslagen. Vad avgången genom avsked beträffar, var denna störst åren 1719—23 med 303 avsked, för att därefter nedgå till ett minimum av avsked åren 1734—1738 och hastigt stiga till ett nytt maximum åren 1739—1743 eller tiden för hattkriget, då 159 officerare togo avsked. Till största delen voro dessa fullt krigsdugliga. Orsaken till denna flykt undan kriget söker författaren främst i ekonomiska omständigheter, ackordsystemet och bristen på en duglig pensionsinrättning, som kunnat rädda den stupade officerens familj från misär. Samma fenomen upprepades under pommerska kriget, ehuru i mindre skala: 92 avsked under åren 1757—62. Sedan arméns pensionskassa grundats 1757, tilltog visserligen avskedstagandet i fredstid, men under slutet av 1700-talet minskade detsamma märkbart, med minimum åren 1789—93 med endast 57 avsked, trots de politiska förvecklingarna under Gustav III:s ryska krig, särskilt år 1788, då talrika officerare anhöllo om avsked, men senare mestadels återtogo sin anhängan. Avgången genom avsked nådde under detta krig jämvikt med avgången genom döden med 57 mot 58 fall åren 1789—1793.

Wirilanders avhandling är skriven med flytande stil och gör ett gott intryck på läsaren. Den belyser en viktig sida av 1700-talets ståndssamhälle, undersöker noggrant orsaker och verkningar och ställer företeelserna mot deras rätta bakgrund. Det statistiska materialet åskådliggöres genom diagram och tabeller och kommenteras utförligt. Ett och annat fel kan här påpekas. Kajana bataljon eller Kajana lantkompani, som det kallades på Gustav III:s tid och som efter 1791 utökades till 348 man på fyra kompanier, är bortglömt (s. 17 ff.). En rådfrågning av t. ex. *E. L. Birck*, General Tolls krigsplan . . . s. 223 f. hade här varit att rekommendera. På s. 196 omtalas, att löjtnanten R. G. Toll »räkat i fångenskap i striden vid Perevolotjna». Det borde här ha hetat kapitulationen vid Perevolotjna. Utom Toll »räkade» här som bekant c:a 16 000 man i fångenskap.

Avhandlingen är försedd med vidlyftig källförteckning, referat på tyska och ett personregister, som väsentligt underlättar arbetets användning i personhistoriskt syfte.

Erik Birck.

Gustav III och tryckfriheten.

Stig Bobergs gradualavhandling *Gustav III och tryckfriheten 1774—1787* (Sthlm 1951. XXI, (1), 351 (1) s. — Kr. 15) vittnar om förf:s skarpsinne liksom om hans energiska forskning. Ur personhistorisk synpunkt — liksom givetvis för bokens tema — är det värdefullt att Boberg ej nöjt sig med att behandla förordningarna och den allmänna politiken utan också undersökt praxis. I samband därmed har han beaktat även den officiella propagandan genom det tryckta ordet.

En blick i personregistret visar hur rikliga personhistoriska uppgifter Bobergs material erbjuder. Bland de oppositionella skribenterna möter man t. ex. Josias Carl Cederhielm, J. G. Halldin, P. af Lund och Thomas Thorild i fylligare och delvis ny belysning. Gustav III ville ej gärna skapa martyrer. Han föredrog att oskadliggöra besvärliga opponenter genom mildhet och välgärningar som tystade dem genom att göra dem beroende. I ett extremt fall som Halldins fullföljde han den avskräckande taktik som principiellt tillämpades i den svenska rättskipningen. Man behöll de hårda straffen i lagarna och såg till att de utdömdes. Underrätterna fingo ej inlåta sig på någon skälighetsprövning. Men i de högre instanserna tog man hänsyn till förmildrande omständigheter och i sista hand kom nåden. Redan under 1600-talets förra hälft invändes det att en dylik taktik gjorde rättskipningen till ett »apespel». Man borde moderera straffen så att de kunde exekveras. Men de bestämmande fortsatte att hoppas på skräcken. Halldins fall är typiskt. Det ansågs angeläget att få honom dömd till döden. Men Gustav III lät nåden följa omedelbart.

Personhistoriskt material finner man också i det intressanta kapitlet om den religiösa tryckfriheten, i huvudsak grundat på en undersökning av Stockholms konsistoriums praxis. Det visar sig att en omsorgsfull om än moderat prövning avlöstes av en släpphäntare regim, i samma mån som neologiska präster befordrades till högre kyrkliga tjänster. Den sansade fromheten hade det inte lätt, inklämd som den var mellan »från högre sidan indifferentismus och från den lägre fanatismus». På den sektaristiska fronten vållade herrnhutismen och swedenborgianismen bekymmer som bidra till att belysa åtskilliga mer eller mindre kända personer. Här skall blott antecknas Bobergs utredning om Kellgrens roll i striden mot swedenborgarna. Han var ej initiativtagare, »Man äger ej snille för det man är galen» var ett verkningsfullt ackompanjemang till konsistoriets aktion. Mot fritänkeriet stod man maktlös. Litteratörer sådana som Olof Kexél, Kellgren och C. P. Lenngren vilken påtog sig att svara för den sistnämndes försyndelser förstodo att förvandla en process till rena farsen. Lättare var det att komma till rätta med Gjörwell, vilken lika väl som konsistoriet ville undvika en religiöst oroande offentlighet.

Gustav III:s propaganda kan visserligen synas blek i jämförelse med den amerikaniserade »publicity» som avtrubbat vår reaktionsförmåga. Men de fakta varmed Boberg utfyller bilden fånga intresset. Vi få nya upplysningar om Carl Fredrik Scheffers kända roll som medhjälpare och tillskyndare, så länge han hoppades kunna realisera sina politiska idéer genom Gustav III. Att Anders Schönbergs ryktbara »Historiska bref» äro använd historia har väl alltid stått klart; Boberg visar att de utgjorde ett led i den officiella propagandan. Än en gång bekräftar det sig att Gjörwells rojalistiska nit ej vann den uppskattning som han själv och en eftervärld tyckt att det förtjänat. Några uppgifter om orsakerna till den ringa uppskattningen av Gjörwell få vi ej.

Ur personhistorisk synpunkt ovillkorligen viktigast äro de bidrag, avhandlingen ger till Gustav III:s karakteristik. Boberg skildrar honom såsom realpolitikern vilken använde frihetsvänliga och idealistiska talesätt för att camouflera sina maktsträvanden. En historiker med större livserfarenhet hade säkerligen fått ett mera realistiskt grepp på den person-

liga kris som det måste ha inneburit, då erfarenheten gickade Gustav III:s ungdomliga förhoppningar att hans verk, statsmaktens återställande, skulle accepteras som ett realiserande av upplysningsfilosofiens ideal. Bittrast var kanske desillusionen i förhållandet till den samhällsklass där konungen kände sig socialt hemmastadd, adeln. Boberg belyser flerstädes denna sida av utvecklingen. Hans egen tolkning, en variant av temat om realpolitikern som beslöjar sina syften, är inte heller i detta sammanhang verklighetstrogen. Lika litet som flertalet historiker har han rätt upp den quaternio terminorum som uppkommit genom den gustavianska propagandans beteckning av grupp- och klickvälde som »aristokrati», vare sig det var adelsfraktioner eller myndiga riksdagsprostar, borgmästare, rådmän och borgare man ville brännmärka. Fraser som »Gustav III:s adelsvänlighet vilken han i sin propaganda alltid försökte dölja» återspegla blott den oklarhet som blivit en följd av termen »aristokratis» dubbeltydighet. Ehuru Gustav III misslyckades i försöket att vinna adeln men nedslå adelsoppositionen, innebär denna hans strävan ingen motsägelse. Av stort intresse är hans öppenhjärtiga reaktion mot Karl XI:s »orättvisa reduktion och backränder», som »alienerat adelns hjärtan från konungahuset igenom våldsverkan». Boberg har (s. 73) funnit detta uttalande i en struken passus i utkastet till den kungliga diktamen vilken motiverade tryckfrihetsförordningen 1774. Det är knappast överaskande att det i den definitiva redaktionen ersattes med en politiskt mindre farlig formulering.

B. B—s.

Kring Erik Gustaf Geijer.

Två släktled berätta. Erinringar omkring Erik Gustaf Geijer av Anna Lisa Liljebjörn-Geijer och Agnes Geijer-Hamilton. Utg. genom W. Gordon Stiernstedt. Bonnier 1947. 8:o. 290, (1) s., 27 pl.-bl. 1 faks.-bil. Häft. kr. 10.

Amalia von Helvigs brev till Erik Gustaf Geijer. Övers. och utg. av W. Gordon Stiernstedt. Bonnier 1950. 8:o. 583 s., 20 pl.-bl. Häft. kr. 18: 50.

I ett brev till Hedvig af Petersens ^{11/11} 1937 skriver Klara Johanson: »Har jag någonsin berättat om en oförglömlig romantisk afton som jag upplevde hos Gyldéns hösten 1907? Anna Hamilton-Geete bodde där som gäst för att idka forskningar i Stockholm, och där tillställdes en litteraturhistorisk middag, till vilken Lotten Dahlgren, Sigrid Leijonhufvud, Lydia Wahlström och jag var inbjudna. Efter middagen placerades vi kring det runda bordet i fru Gyldéns rum, en gammaldags tysk interiör, full av Weimar- och Jenaminnen, och så framtog Anna Hamilton med andaktsfull högtidlighet själva den röda plånbok i vilken Anna-Lisa med fasa hittade Amalias brev till Erik Gustaf. Med eld och tårar i rösten, som sig borde, läste Geijers dotterdotter dessa okända kärleksbrev, så tidstypiskt högstämda och schöngeistiga. Det var en fullkomlig stund.»

På det sättet har de dyrbara familjerelikerna ibland tagits fram till beskådande för Geijerättlingar och andra invigda. Nu har de lämnats

ut till hela den läskunniga allmänheten — man vill hoppas att en eller annan kan lyssna med något av samma andakt som de inbjudna i professorskan Therese Gydéns salong. 1947 utgavs Anna Lisa och Agnes Geijers anteckningar om maken och fadern, förut inte tillgängliga i sin helhet, och 1950 Amalie v. Helvigs brev till Erik Gustaf Geijer i oförkortad översättning, som den intresserade hittills bara har kunnat ta del av genom några citat på originalspråket i Elsa Norbergs avhandling. De pietetsfullt vårdade dokumenten tillhör nu friherrinnan Kate Stiernstedt, f. Hamilton, och presenteras av hennes make, direktör W. Gordon Stiernstedt, på ett sätt som inte kunde varit finkänsligare — dock utan att någonting av missriktad pietet smusslas undan.

Boken om Geijers hustru och boken om hans väninna kan inte rätt förstås utan att läsas jämsides — först så erhåller de båda bilderna relief och djupdimension. Inte heller får man alltför mycket grunda sin uppfattning om Amalie på de 36 breven till Geijer, som har skrivits under hennes sista, ofta djupt olyckliga år. Breven till Carl Helvig i Helene v. Bissings tillrättalagda och censurerade biografi ger trots allt ingen så dystert bild av äktenskapet. Innan ekonomiska bedrävelser, Helvigs tungsinne, sonen Bernhards död och andra sorger hade förbittrat Amalies liv, kunde hon på andra göra intryck av »en god, anspråkslös och glad människa», som Franzén skriver till sin trolovade 1807. Under de goda åren 1804—1810, då maken intog en ledande ställning som svensk militär, var hon medelpunkten i en litterärt och konstnärligt högtstående krets, och hennes salong på Blasieholmen — säkerligen förebilden för Mallas långt berömdare — har haft få motstycken i huvudstadens kulturella liv. Den andra Sverigevistelsen 1814—1816, då Amalie ensam måste reda ut makens affärer, som hade råkat i fullständig oreda genom hans avsked ur svensk krigstjänst, gestaltar sig helt annorlunda. Det är då hon i Uppsala möter Geijer. En djup inre gemenskap är det enda som förenar dem — allt annat skiljer dem åt. Förhållandet har ofta skildrats och analyserats. Någon klarare bild lär man väl aldrig få än den som Amalie v. Helvigs exalterade och upprivna brev och Anna Lisa Geijers gripande anteckningar lämnar. Sent omsider har Geijers hustru i ödmjuk självvranssakan sökt komma tillrätta med sitt livs allvarligaste problem. Den 6 september 1836 börjar hon och natten till den 7 september avslutar hon en längre anteckning efter att äntligen med tillkämpat lugn ha läst Amalies brev. Hon skriver: »Jag har genomläst fru Helvigs brev — vilka brev! Av en sådan kärlek har ingen man på jorden gjort sig förtjänt — Huru var min? Ren, innerlig — trofast och livlig — men tillika egenlyttig — oprövad och anspråksfull. — Vad begärde hon? Ett rent andeligt deltagande, en sinnesförmålning, varpå hennes egenskaper, snille och bildning kunde göra anspråk. Jag — begärde detsamma i min obeskrivliga enfald utan att ana, vad jag å min sida brast för fullbordandet av denna harmoni. Först genom upptäckten av hennes kärlek och hennes brev blev det mig klart, vad jag var — vilken sorg! . . .» Sedan man har läst sådana rader, framstår Anna Lisa Geijer som mera karaktärsfull, mera betydande än den kvinna man förut har känt.

Det material som har bevarats i Sverige är tillräckligt omfattande för att fylla ut de besynnerliga luckorna i Helene v. Bissings bok. Breven till

Atterbom (37 stycken från 1816—1830) föreligger i en visserligen särdeles valhänt översättning av Hedvig Atterbom-Svenson. Maria Holmström har för sin populära biografi »Från Goethes Weimar till Geijers Uppsala. Ur Amalia v. Helvigs liv» använt många dittills okända dokument, bl. a. bildmaterial ur den Stiernstedtska samlingen och brev till Malla Silfverstolpe. Därtill kommer nu breven till Geijer. Även om Maria Holmströms framställning är både fyllig och väl avvägd, så är ämnet knappast uttömt. I slottsarkivarien frih. Gustaf Rudbecks ägo finns t. ex. icke mindre än 85 brev till Malla — och bland dem t. o. m. ett för Stiernstedt okänt brev till Geijer av den 27 juli 1825, där Amalie in i minsta detalj planerar för hans och Mallas Tysklandsresa. Vidare brev till Mallas syster Gustava Wrangel och brev från Amalies systrar till Malla. Också om de nu utgivna breven utan jämförelse är mest givande, så innehåller de många otryckta alltså mycket av personhistoriskt och litterärt värde.

Båda de här anmälda böckerna är charmfulla och läsvärda. Litterärt sett ger man kanhända priset åt Anna Lisa Geijers med osökt stilkonst återgivna minnen från ett avlägset, orört och vilt Värmland, och hennes livfullt berättade anekdoter ur Geijers vardagsliv. Hon var inte för intet en Lilljebjörn! Till Anna Lisas vackra men tyvärr fragmentariska anteckningar har lagts tre skisser av dottern Agnes Hamilton, älskvärda men »romantiserade» så som tidssmaken fordrade — i dotterdottern Anna Hamilton-Geetes solnedgångsböcker har romantiseringen gått ännu längre och blivit fabulering. Med glädje uppsöker man den enkla, osmyckade urkällan. Amalies brev ger vidsträcktare utblickar över litterära och konstnärliga miljöer. Man finner t. ex. friska naturskildringar från Sörmland och från Schloss Putbus och Königsstuhl på Rügen. Med häpnad läser man det med all sannolikhet första omnämnandet av Hölderlin i Sverige. Hos sin väninna Wilhelmine (Welly) Sparre, f. Bernhard (enl. Elgenstierna död 1839 och icke 1829) finner brevskrivarinna Hyperion, som hon redan förut känner, och hon skriver nu för sin vän av ett par sidor — här återgivna efter Gösta Osswalds otryckta översättning. Sannolikt tillhörde generalskan Sparre samma litterärt livaktiga och högtstående judiska Berlinmiljö som Henriette Herz och Rahel Varnhagen. (I detta sammanhang kan det anmärkas att Bettina v. Arnim icke, som utgivaren uppger, är av judisk börd.)

De tyska breven har varit besvärligare att kommentera än Geijerminnena. I en del fall kan man också anmärka felaktigheter. Den Masreliez som omtalas i inledningen är icke bildhuggaren utan hans mera betydande bror: Jean Baptiste dog nämligen redan 1801, medan Louis levde till 1810. Den på s. 544 nämnde Munktell, som tjänstgjorde som postiljon, är icke herdaminnets författare utan den kände industrimannen J. H. Munktell, som 1828—1830 befann sig på resa i Europa för att avlocka utländska pappersbruksägare deras hemligheter. Beviset härför finner man i hans 1939 tryckta brev till föräldrarna, där brevskrivaren $\frac{6}{8}$ 1829 nämner att han medför brev från Geijer till fru v. Helvig. Senare talar han på sitt arroganta sätt om att han har gästade Helvigs hus (s. 62, 82). För honom är Geijers älskade bara »en något slabbrande, liflig och gammal menniskja, som söker att dölja sin tandbrist på ett sätt, som

något närmar sig till det Fröken Reutersköld hos Fru Hallgren för samma ändamål adopterat» etc. Prins Louis Ferdinand av Preussen har oriktigt kallats för Radziwill på s. 539 — han är välkänd från t. ex. litteraturen om Gentz och Rahel Varnhagen och från svensk diktning genom Jarl Hemmers lilla diktcykel.

Överraskande nog talar utgivaren om ett porträtt av Geijer som skulle ha målats av landskapsmålaren Fahlcrantz, men orden i Amalies brev på s. 410 har uppenbarligen feltolkats: en »målning av Dig, min vän» måste fattas som »skänkt av dig». Maria Holmström meddelar nämligen (s. 229) att Geijer hade skänkt sin väninna en målning av Uppsala domkyrka i månsken. S. 177 omtalas att Amalie hade planer på att utnyttja legenden om den heliga Ragnhild. Hon gjorde det också: dikten står i hennes tillsammans med Fouqué utgivna Taschenbuch der Sagen und Legenden. Anspelnigen på »Blundersweiler» borde ha förklarats: här åsyftas Goethes lustspel Jahrmachtsfest zu Plundersweilern.

Den yttre formen är särdeles tilltalande: det behagligt hanterliga formatet, de kursivsatta kommentarerna till varje brev, som gör fotnoter överflödiga, illustrationerna, som inte på känt maner stoppas in var det faller sig mellan arken, en, två eller fler på samma planschblad och vända än på ena än på andra leden utan som samlas sist, en på varje sida och alltid insatta på samma sätt. Illustrationsmaterialet är överhuvudtaget så intressant att det kräver ett särskilt omnämnande. För det första har det ett betydande nyhetsvärde. Om Geijers teckningar är helt diletterantiska, så vittnar Amalies om både konstnärsbegävninng och skolning. Hennes far Carl v. Imhoff var en god miniatyrist och blev dotterns förste konstnärlige handledare. I själva verket nådde hon längre här än som diktarinna: hennes dikter, som dock bedömdes av inga mindre än Goethe och Schiller och trycktes i Bruzelius' tyska klassikerbibliotek, är ohjälplig, oläsbar epigonpoesi. Amalies här reproducerade porträtt av Arndt, Wallin, Franzén, Skjöldebrand och Malla, av make, dotter och systrar och inte minst av Geijer har ofta både finhet och karaktär och hennes teckningar och akvareller från Stockholm och omgivningar har topografiskt intresse (Fåfången, Danviken, Makalös, Marieberg, Drottningholm, Svindersvik, Alby i Brännkyrka).

Nils Afzelius.

Sveriges kyrkor.

Sveriges kyrkor. Konsthistoriskt inventarium med stöd av Kungl. Vitterhets Historie och Antikvitetsakademien. Utgivet av Sigurd Curman och Johnny Roosval.

Sedan Sveriges Kyrkor senast anmälades i PHT (1944—1945 s. 150—151) har ett flertal häften utkommit. För Blekinge, där landsbygdens kyrkor fullständigt publicerats, har bandet för städerna (III) påbörjats med ett häfte (nr 1) behandlande Fredrikskyrkan i Karlskrona författat av William Anderson och Lars-Göran Kindström (s. 1—60, 1946). Även för Stockholms kyrkor har arbetet hunnit långt fram. I denna serie har nu ytterligare utkommit av Band V ett häfte (nr 3

= s. 201—240, 1946) om Matteus kyrka. Dess författare är Erik Bohrn. Tord Olsson Nordberg och Göran Axel-Nilsson svarar för Katarina kyrkas beskrivning — med en rikedom på personuppgifter — som ingår som häfte 2 i band VII (s. 191—410, 1944). Av Upplandsavdelningen har av band II utkommit häftet nr 3 (s. 239—418, 1945) omfattande Frötuna och Länna skeppslag och bearbetat av Ingeborg Wilcke-Lindqvist samt Sven Brandels, Erik O. Johanssons, Johnny Roosvals m. fl:s beskrivning av Värmdö skeppslags kyrkor som häfte 3 i band I (s. 403—566, 1949). Kyrkor i Örebro härad är titeln på häftet nr 2 (s. 159—365) av verkets Närkesband nr I. Det har som författare E. Lundberg, S. Mörner och B. Waldén. Bearbetningen av det rika kyrkobeståndet på Gotland har fortsatt med häfte 1 av band IV (s. 1—148, 1947). omfattande Lina ting och med J. Roosval som författare. Slutligen har ytterligare ett landskap påbörjats, nämligen Bohuslän, med första bandets första häfte (s. 1—100, 1944) författat av Johnny Roosval och Sölve Gardell. Alla de nämnda häftena tillhöra början eller mitten av de olika banden och ha sålunda ännu ej den nyckel som heter personregister. Det har emellertid det senast utkomna häftet, det fjärde (s. 569—718, 1950) av Band I, omfattande kyrkorna i Åkers skeppslag av Uppland, författat och utarbetat av Erik Vennberg och Erik Bohrn. Ur personhistorisk synpunkt erbjuda de nu utkomna häftena ungefär samma material som de, vilka tidigare anmälts i tidskriften. Genomgående är rikedom på konstnärs- och konsthantverkarnamn och på prästnamn representerade både med gravstenar och ofta ganska rikhaltigt reproducerade porträtt. I de landsdelar, där den besuttna adeln hört hemma, tillkommer ett rikligt material av uppgifter om frälsets medlemmar, främst företrädade genom begravningsvapen, vilket ur heraldisk synpunkt viktiga material ofta publicerats i goda bilder, donatorsuppgifter och gravstenar. Därtill kommer de icke adliga ståndspersonerna på landsbygden, en socialhistoriskt sett viktig men heterogen och såsom fallande utanför den gamla ståndsindelningen ganska bristfälligt känd grupp. Naturliga lokala variationer i personalbeståndet göra sig ganska starkt gällande. Det ur konsthistorisk synpunkt överrika Gotland är påfallande fattigt på ståndspersoner, och det biografiska källmaterialet i dess kyrkor är därför förhållandevis magert. Viktigt är emellertid återgivandet av tidigare ej publicerade medeltida gravstenar. I Karlskrona är det sjömilitära inslaget som väntat var ganska påfallande med namn som Sheldon, Siöblad, af Thunberg och Falkengreen.

Det kan här naturligtvis ej bli tal om en detaljkritik av det mycket omfattande material av fakta, som ingår i de nu publicerade häftena. Men ett och annat påpekande kan det måhända vara befogat att göra. S. 38 i Bohuslänshäftet nämnes ett epitafium över en häradsdomare Erik Andersson Hovgård och hans hustru samt deras dödsdata. Man får emellertid ej veta hennes namn. På s. 57 i samma häfte omnämnes en kyrkklocka. Inskriften återgives blott partiellt med bl. a. sex personnamn utelämnade. I samma häfte på s. 96 är ett epitafium så kortfattat beskrivet, att man blir osäker om det ur personhistorisk synpunkt är en viktig källa eller icke. På s. 384 f. i band II av Upplandsbeskrivningar återgives inskriften på en medeltida gravsten i Länna kyrka.

Gardells gravstenspublikation har här ej använts, och tyvärr har en del av inskriften ej återgivits, dock utan att läsaren upplyses härom eller om att Gardells läsning och Ingeborg Wilcke-Lindqvists äro olika i fråga om ett årtal. I Katarinabeskrivningen är s. 365 omtalad en ljusstake »med ingrav. vapen». Men man får ej veta hur det ser ut. S. 377 a. a. bör Sutner ersättas med Suther. A. a. s. 392 nämnes »artisten Olsson» som modellör av den 1904 resta stenen över Sten Sture d. y. Namnuppgiften verkar något obestämd. Är det Alfred Ohlson († 1940), känd bl. a. som medaljgravör, som avses? Minst tillfredsställande ur personhistorisk synpunkt är nog registret till Uppland IV. För vissa i registret upptagna namn angives titel, för andra uppgives blott ord som »donation», »epitafium», »porträtt» etc. Några möjligheter att med registrets hjälp skilja likbenämnda personer finnes ej. Ibland finns ej de i texten upptagna titlarna angivna i registret utan namnet står där helt naket. Som rubrikord användes i strid mot numera allmänt vedertagna regler t. ex. Matzdotter, Brita. Se härom och om andra viktiga personhistoriska frågor i sammanhang med personregister Bengt Hildebrands utförliga framställning i PHT 1941—42, s. 157—176. I häftet för Åkers skeppslag omnämnes s. 661 ett vapen på en ljusarm men utan uppgift om vapenbilderna.

En mera allmän observation är att personidentifikationer i text eller noter knappast förekomma konsekvent. Ibland lämnas sådana ganska genomgående för att i andra häften i stor utsträckning saknas. Slutligen må framhållas ett praktiskt önskemål, som i fall det realiseras skulle underlätta begagnandet. Det är ofta ganska svårt att hitta från bilderna till motsvarande textparti. En sidangivelse vid bildunderskriften skulle här ge välkommen vägledning.

Sedan det stora verkets båda utgivare numera blivit emeriti och fått mera tid över till ledning och övervakning och större anslagstilldelningar utverkats, som möjliggjort anställandet av fast personal, har utgivnings-takten påtagligt ökats och under de senare åren har sålunda bl. a. delar av Uppland, Gotland och Öland färdigställts för publicering.

Nils Ludvig Rasmusson.

Norska sigill.

Norske Sigiller fra Middelalderen udgivne efter offentlig Foranstaltning. I, Verdslige Sigiller indtill aar 1400. Udgivne af H. J. Huitfeldt-Kaas († 1905). Efter udgiverens død afsluttet af Chr. Brinckmann († 1940) och Oluf Kolsrud († 1945). Seglene tegnede af Hakon Thorsen og Eilif Petersen. Oslo 1899—1950, 138 s. och 69 pl.

De korta uppgifterna i titeln ge en antydning om de svårigheter som mött detta verk, vilket fått en utgivningstid på 51 år och tre olika efter varandra följande editorer. Därtill kan läggas förordets uppgifter om att arbetet med sigillteckningarna påbörjades redan 1868 av den då unge konstnärsadepten, den sedan så berömda målaren Eilif Petersen. Verket består av planscher och en därtill svarande katalogbeskrivning,

uppställd efter de sigillerade brevens data. För att finna bestämda personers sigill får man gå till namnregistren, av vilka huvudregistret är uppställt efter förnamn och ett annat supplerande detta efter tillnamn och familjenamn. Katalogtexten innehåller i vissa, icke särskilt talrika fall utom bildbeskrivning och textåtergivning efter namnet en titeluppgift, t. ex. Lagmand i Nidaros, Ridder eller en hemortsuppgift. Med mindre stil meddelas dessutom sigillexemplarets ursprung (vanligen bestående av hänvisning till vederbörande brevs publikation i *Diplomat. Norveg.*) samt kortfattade hänvisningar till tidigare publikationer i *Adels-Lexicon* (1782—1813) och *G. Munthes i Samlinger til det norske Folks Sprog og Historie III—IV* (1835—36) publicerade rättelser och tillägg till dessa. I slutet av verket finnes register till det ur dessa publikationer hämtade materialet, vilket gör det möjligt att lätt hitta från dessa till sigillverket. Ett annat nyttigt alfabetiskt register över sigillbilderna bör man även ha i minnet. Redan vid ett flyktigt studium ger det utbyte. Man lägger sålunda genast märke till vilket betydande inslag som yxbilderna, den helige Olavs helgonattribut, utgör på sigillen. Viktigt att ta del av är även rättelser och tillägg i slutet, där åtskilliga nya bildtolkningar etc. kunnat meddelas.

Med det nu fullbordade verket har Norge i ett avseende kommit ett stycke längre än Sverige ifråga om de medeltida sigillens publicering. De enskilda världsliga sigillen ha sålunda offentliggjorts för perioden 1350—1400, som i Sverige ännu ur sigillsynpunkt är helt obearbetad. Å andra sidan återstår för Norge utgivningen av de enskilda andliga sigillen före 1400.

Det är naturligtvis vanskligt att avgöra, hur pass fullständigt det norska sigillverket är. Men en blick på det dithörande material, som publicerats som illustrationer av Ahnlund i hans *Jämtlands och Härjedalens historia I* (1948), visar omedelbart på ganska betydande luckor. Bland sina ganska få sigillbilder har Ahnlund sålunda åtminstone fem stycken, som ej äro medtagna i det norska verket (s. 185, 225, 232, 247) och däribland ett par av största intresse. I en avhandling i *Aarbøger for Nordisk Oldkyndighed og Historie* 1936 avbildar och kommenterar Thor Kielland ett sigill från 1200-talets slut, som man förgäves letar efter i det norska corpus. De ytterst knapphändiga uppgifterna i detta gör det för övrigt alldeles omöjligt för den, som så skulle önska, att utan egna tidskrävande efterforskningar i diplomatarium och litteratur urskilja sigillinnehavarnas hemvist, vilket i hög grad försvårar dess användning vid topografiskt-historiska studier t. ex. rörande Bohuslän och Jämtland. Man saknar även en orienterande inledning av det slag, som t. ex. Grandjean givit sina sigilleditioner, med uppgift om litteratur (t. ex. Munthes studier i *Norsk Slektshistorisk Tidsskrift I*, 1928).

Sigillteckningarna äro till övervägande del gjorda i slutet på 1800-talet. Sedan dess har modernare avbildningsmetoder undanträngt teckningsförfarandet. Kraven på exakthet i bokstavsformernas återgivning och på stiltrogenhet vid avbildandet av sigillfigurerna ha skärpts. I dessa avseenden synes det norska verket representera ett sedan länge passerat stadium. Dess ofta skissartade och liksom oklara, beslöjade bilder gör efter allt att döma ej rättvisa åt den norska sigillkonsten. Man

får sällan intryck av medeltida stil, bokstavsformerna ha ingen pregnans i konturerna. Dessa brister betyda tyvärr, att verket föga lämpar sig för komparativa stilhistoriska och paleografiska studier. En jämförelse med sigillteckningarna hos Ahnlund (vem är tecknaren?) visar i varje fall bristande överensstämmelser. De ahlundska teckningarna ha mera distinktion i konturerna och synas efter allt att döma vara gjorda med större akribi.

Man får hoppas, att den trots vissa brister mycket värdefulla och välkomna norska sigillutgåvan snart följes av flera delar men då med användandet av modernare avbildningsmetoder.

Nils Ludvig Rasmussen.

Medeltidsgenealogi.

Fil. lic. H a n s G i l l i n g s t a m har framlagt ett nytt resultat av sina genealogiska forskningar, en studie av *Ätten Siöblads medeltida släktförbindelser och äldsta historia* (Skrifter utgivna av Genealogiska föreningen, 4, 1949, 110 s.). Utgångspunkten har varit ett givande fynd i ett privatarkiv — hos fil. kand. Pontus Möller, Stockholm — av samtida, utförliga förteckningar över de handlingar som innehades av generalen Carl Siöblad, född 1611, död 1696. I de jordabrev som i original eller avskrift hade tillfallit denne, kan förf. spåra arvet från några av generalens medeltida förfäder, bl. a. den södermanländske frälsemannen Esbjörn (Kristiernsson) Djekn, död omkr. år 1414. Det är dennes ätt och en stor krets av lågfrälse släkter, som blevo befreundade med hans avkomlingar genom giften under 1400- och 1500-talen, som behandlas. En föreställning om de rikt förgrenade släktsammanhang förf. utrett får man redan genom en uppräknig av de stamtavlor som meddelas i samband med texten: Esbjörn Djekns avkomlingar, Rekarne-släkten Ekeblad, Peder Karlssons i Gladhem avkomlingar, Hålbönäs-släkten (i anslutning till en exkurs om ätten Bielkenstiernas ursprung) och Äldre Bagge-släkten. Även i den digra notapparaten efter själva texten ligger ett rikt genealogiskt material tillreds för kommande forskare; hela arbetet är lätt användbart tack vare person- och ortregister. Källmaterialet är som vanligt när det gäller medeltidsgenealogi framför allt de bevarade originalbrev och andra handlingar, som röra äganderätten till jorden, samt i viss mån 1500-talsgenealogernas uppgifter. Arbetet är ett gediget prov på hur långt det är möjligt att nå, när hela detta stora material systematiskt utnyttjas för genealogisk forskning. Sinnrikt men utan att tillåta sig den minsta löslighet i konstruktionerna tolkar och sammanställer förf. brevens mer eller mindre direkta upplysningar om släktskap och arvssammanhang. Då han därvid undersöker hur jordlotter och även jordabrev gått i arv från den ena generationen till den andra, kommer han ofta in på godshistoriska och arkivhistoriska förhållanden.

Elsa Nordström.

Gravarna i Sollentuna kyrka.

Under titeln *Några anteckningar om gravarna i Sollentuna kyrka* (Motala 1950. 8:o. 61, (7) s. Pris kr. 1: 50) har förre kyrkovärden i församlingen, förste byråsekreteraren Erik Eriksson publicerat resultatet av sina undersökningar rörande de många gravarna »under kyrkohällen», som finnas här liksom i andra gamla kyrkor. Utgångspunkten har varit forskningar angående vilka som fått sina vilorum i det Berndeska gravkorets valv.

Kring mitten av 1600-talet hade riksrådet och överståthållaren Johan Berndes, herre till Sollentunaholm och Viby i församlingen, låtit bygga detta gravkor i kyrkans förlängning åt öster, på samma sätt som skedde vid så många andra kyrkor under denna tid. Berndes var gift med Ingeborg Kurck, en systerdotter till Axel Oxenstierna. Förf. har framdragit goda skäl för att byggherren anlitat arkitekten Hans Ferster, som var verksam vid ett par samtida kyrkobyggen för släkten Oxenstiernas räkning och även vid Kristine kyrka i Falun, vilken uppfördes några år tidigare, då Berndes var landshövding i Kopparbergs län. Av ett särskilt intresse är redogörelsen för hur gravvalvet sedan disponerats och hur flera av de här förvarade kistorna tidigare flyttats mellan olika gravkor. I äldre tid ansågs dispositionsrätten till ett gravkor i en landskyrka följa byggherrens gods och ej hans släkt. När därför som en följd av Karl XI:s reduktion många gods bytte ägare, hade detta sina konsekvenser även för de tidigare uppförda gravkoren. För att trygga gravens ro för bortgångna anhöriga måste därför de efterlevande stundom skaffa dem en ny och säkrare gravplats. En sådan blev Berndeska gravkoret, där Johan Berndes' dotterdotter, Hedvig Christina Cruus af Edeby, som ägde Sollentunaholm och Viby och var den sista kvarlevande av hans avkomlingar, mot slutet av 1720-talet skaffade en fristad åt flera bortgångna anhörigas kistor. Uppllysning härom finnes i ett i kyrkoarkivet förvarat brev från henne till den dåvarande kyrkoherden i församlingen, och den har förtydligats och kompletterats genom den förut omtalade undersökningen av själva gravvalvet, som visade att några av kistorna redan en gång förut varit med om en flyttning. Med tillfredsställelse konstaterar man, att alla släktmedlemmar fått behålla sina vilorum här, oaktat gravkoret efter godsens försäljning till en ny ägaresläkt under 1730-talet togs i bruk av denna ända fram till senare hälften av 1800-talet.

Många andra personer i framskjuten ställning ha även fått sina vilorum i kyrkan, och man får flera exempel på hur den högre, vid denna tid undantagslöst adliga byråkratien med förkärlek skaffade sig egendomar runt Stockholm och ståndsmässiga gravar i vederbörande sockenkyrka. Det var först genom en förordning 1815 som upplåtelse av gravplatser i kyrkorna förbjöds. Förf. påvisar, hur man tyvärr även här som på så många andra håll ej alltid förfarit med tillbörlig aktsamhet och pietet mot gravhällarna eller mot de många gåvor av olika slag, som de höga herrskapen skänkt församlingen.

Arbetet innehåller goda biografiska upplysningar om de i kyrkan begravda personerna. Av särskilt intresse är att de adliga ättartavlornas uppgifter om gravar i vissa fall kunnat korrigeras genom undersökningen av det Berndeska gravkoret. Troligen skulle systematiska och noggranna gravundersökningar i andra kyrkor kunna ge ytterligare sådana resultat.

W. E.

Jonas Alströmers diplomatminnen.

Vår svenska diplomatiska memoarlitteratur är påfallande sparsam. Trots detta kan inte varje nytt tillskott hälsas med tillfredsställelse. Tyvärr måste det sägas, att det arbete, som envoyén Jonas Alströmer nyligen publicerat under den lockande titeln *Diplomatminnen från tio huvudstäder 1908—1933* (Stockholm 1951. 282, (2) s), framkallar just denna reflektion. Boken har redan i dagspressen överlag mottagits med skarp kritik, och det skulle icke vara nödvändigt att notera den i ett vetenskapligt organ för biografisk forskning om det icke vore en viss risk, att den i framtiden skall kunna betraktas som en värdefull källa för vår utrikesförvaltnings personhistoria. Icke minst i det avseendet är den ett ytterst dubiöst dokument. Det kan här naturligtvis icke bli tal om en detaljgranskning; det må vara tillfyllest med en kort karaktäristik och några belysande exempel.

Alströmer kom i departementets tjänst 1908 vid 31 års ålder; med juridisk examen och praktisk tjänstgöring blev han omedelbart andre sekreterare och hade 1914 avancerat till förste sekreterare och t. f. chef för rättsavdelningen. Tidigt knuten till hovtjänsten fick Alströmer möjlighet att följa det diplomatiska spelets återsken på — representativt sett — högsta ort. Så fick han t. ex. inne i slottsgemaken vara åskådare till böndernas defilerings 5 februari 1914, och iakttog hur dåvarande detektivchefen, Gustaf Lidberg (ej Liedberg) ett par gånger plockade ut misstänkta element ur skarorna. Krigsutbrottsdagen var Alströmer i full verksamhet i Arvfurstens palats, men visst icke så ensam som memoarerna göra gällande; här får man närmast bilden av att han denna dag i sin person samlade all kompetens — från arkivchefens till statsministerns. En ännu frisk, muntlig tradition kan utpeka åtskilliga tjänstemän, som läto den världspolitiska katastrofen avbryta söndagsledigheten och trädde i funktion i departementet. Iakttagelsen är bagatellartad men är så att säga en första ände av den röda tråden i memoarverket: egocentricitet och våldsam självöverskattning. Arbetet skulle trots detta ytterst betänkliga drag kunna ha sitt givna värde, men framställningen är emellertid samtidigt bemängd med en så stark tillsats av sak- och minnesfel att man inte kan anbefalla det till läsning. Här till kan läggas att författarens självgodhet inte ger honom något utrymme för generositet åt omvärlden. Alla, som på något sätt kommit i motsatsställning till honom, och många därtill få sin beskärda del av en i sanning mera illvillig än talangfull kritik. Detta gäller såväl levande som bortgångna. Att det härvidlag gått långt, får man ett klart intryck av när t. o. m. professor Herbert Tingsten i en recension i Da-

gens Nyheter (20. 12. 1951) förklarat, att det inte bör »anses belastande» för utrikesminister Undén, att här få »dåliga vitsord». I just det sammanhanget bör det nämnas, att en kontroll i den lättillgängliga Utrikesdepartementets kalender visar, att envoyén Torsten Undén blev beskickningschef i Wien först 1928, två år efter det att hans bror avgått som utrikesminister. Den skildring författaren ger av sin förflyttning från Bern till Bukarest visar f. ö., liksom också detaljer av redogörelsen för hans ställning till utrikesdepartementet sedan han försatts i disponibilitet, påtagliga divergenser mot den skildring han samtidigt gav i skrift till departementet. Dessa aktstycken höra till det öppna materialet av departementsarkivet, medan däremot en kollationering av diverse uppgifter i författarens skildring av sitt diplomatiska arbete icke kan presteras med tanke på sekretessbestämmelserna. Påfallande är emellertid att Alströmer i så hög grad ansett sig vara obunden av diskretion rörande sin tjänsteverksamhet. Vore inte hans bok i så påfallande hög grad behäftad med ovederhäftiga notiser och referat, skulle den alltså ha kunnat bli en källa av värde för kännedom om modern svensk diplomati. Jag skall här blott göra en sporadisk exemplifiering. Författaren berör (s. 52) den bekanta Luxburgsaffären. Skildringen är felaktig. K. A. Wallenberg hade med den Hammarskjöldska ministären avgått flera månader innan »bomben spräng» i augusti 1917. Vid denna tid var Lindman utrikesminister. I detta sammanhang söker förf. f. ö. bibringa läsaren intrycket, att Swartz var finansminister i Hammarskjöldska regeringen, vilket ju icke var fallet; han var det däremot i den Lindmanska 1906—11. På ett annat ställe säger han, att general Brändström i Petersburg gick under benämningen »le brave général». Den glosan säger för franska öron icke mycket; det gör däremot den titel, som ryssarna i själva verket förlänade den svenske beskickningschefen: »le général furieux». Allt detta hade kunnat kontrolleras i Nordisk familjebok eller annan lättillgänglig litteratur.

Det finns mycket i boken som är svårkontrollerbart eller i varje fall icke kan diskuteras i tryck med stöd av ett vederhäftigare källmaterial än den utgör. En exemplifiering härav är onödig; vad förf. här har att säga bär en omisskännlig prägel av naivitet och fåfänga. Det finns vidare åtskilligt, som inte är värt att kontrollera, så t. ex. att Alströmer varit en så förnämlig dansör, att han i Budapest som svensk diplomat fick hederstiteln »le roi de danse» och på en danslokal fick engagemangserbjudande som gigolo.

Uno Willers.

[Generallöjtnant Douglas minnen.

Memoarlitteraturen har flödat rikligt de senaste åren. Bland de levnadsbeskrivningar som av flera skäl tillvunnit sig ett större intresse märkes *Jag blev officer* (Bonnier 1950. 8:o. 417, (1) s., 17 pl.-bl. Pris häft. kr. 20: —) författad av generallöjtnanten greve W. A. Douglas. Den förre arméchefen har begagnat tiden efter sitt avskedstagande för att se tillbaka på sin levnad och gärning. Han är visserligen inte färdig med bokslutet, »ännu skymde inte dagen» präglar han som slutvignett i

boken. Men det som föreligger kan dock betraktas som en avslutad skildring av hans uppväxttid och från hans långa och hedersamma tjänst som aktiv officer.

De första avsnitten av boken ge en inspirerad bild av barndomsmiljön, släktegendomarna Gerstorp och Stjärnorp i Östergötland. De hade länge ehuru med avbrott varit i familjens ägo. Släkten Douglas, ursprungligen skotsk, naturaliserad i Sverige på 1600-talet, torde numera genom ingiften kunna betraktas som övervägande inhemsk, från mitten av 1800-talet dock med ett starkt tyskt inslag. Författarens farmor, grevinnan Louise von Langenstein, härstammade på sidolinjen från det badensiska furstehuset. Familjen tillfördes genom henne egendomar och därmed ekonomiska intressen i Tyskland. Fadern, sedermera utrikesministern, riksmarskalken samt landshövdingen i Uppsala och därefter i Linköping, Ludvig Douglas, vid sonens födelse endast kammarherre och godsägare, var uppfostrad i Tyskland och talade enligt sonens utsago hela sitt liv med stark tysk brytning. Av honom ge minnena en vacker och värdig bild, som av allt att döma bär verklighetens prägel även om den av lättförklarliga skäl är färgad av sonliga tillgivenhetskänslor.

Skildringen av barndomen i 1880- och 1890-talets östgötska herrgårdsidyll är charmfull och behaglig samt säkerligen tidstypisk. Täta och ibland långvariga besök hos de tyska släktingarna ge roande glimtar från den Wilhelmiska epokens sydtyska högreståndsmiljö. Det var inga märkvärdiga personer som där levde i glansen av de då ännu rätt talrika tyska furstehoven. De förenade dock en av tidsförhållandena förklarlig ståndsfåfänga med en viss medvetenhet om det sociala ansvar, som var förknippad med deras ärvda förmånsställning i samhället. Som en särskild krumelur framträder författarens »onkel» Hans von Meyern-Hohenberg, vilken ännu som vuxen passionerat lekte med tennsoldater.

Man konstaterar med tillfredsställelse att förf. icke genom avståndstaganden i efterhand söker göra sig urarva från de värden som i mångt voro förknippade med 1800-talets tyska samhälle. Exempel på den sortens urskuldanden ha som bekant icke saknats efter de bägge världskrigens omvälvningar även i svenskspråkiga memoarer.

Författarens skolor (1894—1901) voro förlagda till Uppsala. De skildras i ett betagande kapitel. Säkert komma de som upplevde den tidens Uppsala med ett igenkännande leende att återse den fredade miljön, framför allt dess originella läraretyper. Bland de profiler som skymta förbi, lägger man märke till K. G. Westmans, den blivande professorn och politikern. Han var en tid författarens informator.

Valet av yrke var inte deciderat — författaren kunde lika gärna, som han själv säger, ha blivit jägmästare. En avgörande faktor var väl faderns principiellt försvarsvänliga inställning; det antydes att motivet var »att den civila parentes i familjehistorien, som han och farfar bildat, nu lämpligen borde få sin avslutning». Fadern hade nära vänner vid Livregementets dragoner, därför föll valet på detta regemente. Under det år då den 18-årige Archibald Douglas sökte anställning som officersvolontär avskaffades genom statsmakternas beslut indelningsverket, men avvecklingen hade inte börjat och de indelta dragonerna utgjorde

ännu huvuddelen och kärnan av regementets manskap. Officerskåren med sekundchefen, översten greve Gustaf Gyldenstolpe i spetsen hade många patriarkaliska inslag, som skymta förbi i skildringen av de första krigsåren.

Så går berättelsen in på den militära karriären och blir undan för undan allt fylligare, över krigsskolan på Karlberg och subalternofficersåren på Livdragonerna till tjänsten i generalstaben med deltagandet i finska frihetskriget 1918 som mellanspel, över regementschefsåren i Umeå till tiden för andra världskriget. Då finna vi författaren som militärbefälhavare i Boden och slutligen som arméinspektör och arméchef fram till 1948, en vacker avrundning på en arbetsfylld och framgångsrik militär karriär.

Som en gyllene tråd genom levnadskronikan går skildringen av det lyckliga hem- och familjelivet. Archibald Douglas erkänner gärna att han var född på livets solsida; han har också alltid förblivit något av en »Glücksjunge». Relativt oskadd har han gått igenom de prövningar livet erbjuder, han syns ofta ha haft kurage nog att ta till resoluta åtgärder när det gällt att bemästra dem. När han berör sina personliga svårigheter sker det inte utan en glimt i ögat. På tal om gulaschtiden i Helsingborg efter första världskrigets slut heter det »Man hängav sig — — — med frisk aptit åt dansen kring guldkalven. För mig som inte hade något guld alls, men däremot tre små kalvar att föda, blev allt detta snart för mycket».

Om memoarerna skola bedömas ur personhistorisk synpunkt — och därom är här främst fråga — så kan man i första hand konstatera att persongalleriet är utomordentligt rikt. Det är en mängd människoansikten som passera förbi. De flesta nämnas endast i förbifarten, det är bara ett fåtal som får en mera ingående karaktäristik. Ofta belyses en person endast genom att han insättes i ett anekdotiskt sammanhang, som väl inte är avsett och heller inte gör vederbörande rättvisa. Granskar man närmare de omdömen förf. fäller får man knappast intrycket av något större mått av psykologisk inträngningsförmåga. De fåtaliga undantagen hänföra sig till några vänporträtt bl. a. av en av hans sekundchefer, sedermera kommandanten friherre Carl Rosenblad, hans regementskamrat sedermera generalmajoren Henry Peyron och hans kollega som regementschef, borggårdstalets författare, översten Carl Bennedich. Den med välvillig men något sarkastisk skärpa gjorda bilden av den originelle generallöjtnanten P. J. Hegardt hör också dit.

Douglas entusiastiska temperament förleder honom eljest ofta, när det är fråga om personer, som han känner sympati för, att snabbkaraktärisera dem med uttryck som att vederbörande var »mycket kunnig», ägde »kraftfull befälsföring», »human läggning», utmärkte sig för »soldatmässighet», »god psykologisk blick» eller av typen »han var en förtjänstfull regementschef», »en man som med ett försynt sätt förenar ett sällsynt gott omdöme» o. s. v. Dylika, man frestas säga schablonomdömen, ge ingen bild av föremålets personlighet — ibland kan de dessutom vid objektiv granskning befinnas sakna annan förklaring än att de äro barn av stundens ingivelse. Man får alltför ofta det intrycket att omdömena

grundas på en allmänt välvillig inställning till föremålet i fråga. Någon analys förekommer i regel inte. Värderingarna kunde ha blivit intressantare efter en allsidigare prövning och om en allmänare aspekt anlagts.

Detta gäller de välvilliga utlåtandena. Exempel på ytliga omdömen av negativ art skulle även kunna anföras. De äro dock sällsyntare.

Förhållandet gör emellertid att memoarerna trots obestridliga förtjänster bl. a. i fråga om miljöskildringen, knappast kan betraktas som ett i alla hänseenden tillförlitligt personhistoriskt dokument av värde för framtiden.

På en del punkter bör dessutom en gensaga resas. Det gäller där författarens i regel välvilliga inställning till kamrater och förmän slagit över i motsatsen. Det är uppenbart att beskrivningen av hans första skvadronschef ryttmästaren greve Carl Philip von Rosen såsom en löjlig och ignorant företeelse är felaktig. Denne var enligt andra samtida vittnesmål en visserligen originell men begåvad och bildad person som icke göres rättvisa med de ensidiga omdömen som fästes vid honom. En liknande snedvärdering har en annan person av samma släkt kavalleriinspektören Reinhold von Rosen blivit föremål för. Där är dock strävan till objektivitet mera märkbar.

Att den snart nästan legendariske generalstabschefen, general Bildt även av författaren får en beundrande skildring är icke ägnat att förvåna. Däremot har dennes efterföljare som generalstabschefer C. G. Hammarskjöld och Bo Boustedt icke vunnit samma bevågenhet. De porträtt som ges av dessa otvivelaktigt var för sig framstående personligheter torde icke stå sig inför objektivare värderingar. Den siste generalstabschefen i raden general Oscar Nygren får en både vacker och av allt att döma rättvis karaktäristik. Honom hade förf. också tillfälle att på närmaste håll studera under det första beredskapsåret 1939—40.

Redan under den första pressgranskningen, när memoarerna voro nyutkomna, anmälades starka reservationer mot det sätt varpå förf. skildrat generalmajoren Axel Rappe, en av sin militära generations mest begåvade och färgstarka personligheter. Reservationen må här upprepas. Det mest positiva omdöme förf. här bjuder på formuleras på följande sätt: »Rappe förenade klar intelligens med stor arbetsförmåga och hade, när han ville, lätt att vinna kontakter.» Att de bägge — förf. och Rappe — voro av från varandra vitt skilda kynnen är uppenbart. Som även från annat håll påpekats saknar förf. all förståelse för det »demoniska» i Rappes karaktär och för de originella uttrycken för hans vitalitet. Tilläggas bör att den kontrovers Rappe och Douglas emellan på Karlberg hösten 1903, som nu når en sen offentlighet, framför allt måste ses mot bakgrunden av sekelskiftets Karlbergs- och officersmiljö.

Kunna alltså de Douglasska minnena ur personhistorisk synpunkt tillmätas ett rätt obetydligt värde på grund av deras subjektivitet i personvärderingarna och i många fall schablonmässighet i formuleringarna måste man å andra sidan oreserverat ge sin beundran åt författarens mycket charmerande framställningskonst och för den levande bild han givit av svensk militär miljö och svensk militär utveckling under 1900-talets första hälft, genom två världskrig, från officersvolontärtiden vid de, indelta livdragonerna till de ansvarsfyllda åren då han innehade svenska arméns högsta chefspost.

C. Kempff.

Stockholms stads herdaminne.

Gunnar Hellström. *Stockholms stads herdaminne från reformationen intill tillkomsten av Stockholms stift*. Biografisk matrikel. Sthlm 1951, 8:o. 734 s. (Monografier utgivna av Stockholms kommunalförvaltning).

Det har länge varit ett önskemål att erhålla ett arbete om Stockholms stads präster, vilka som bekant rekryterats från nästan hela Sverige. Det var nämligen först från 1942, efter inrättande av Stockholms stift, som prästvigning där kunde äga rum. Liksom andra herdaminnen redogör Hellströms arbete endast för de präster som haft ordinarie anställning. Även med denna begränsning måste den uppgift han ställt sig och med målmedveten energi genomfört ha krävt en arbetsinsats som en enskild forskare sällan påtager sig.

Det hade varit lyckligare, om förf. satt upp undertiteln i rubriken, då hans verk mindre är ett biografiskt »herdaminne» än en genealogiskt orienterad matrikel. I här sistnämnda avseenden fyller Hellströms verk emellertid ovanligt höga krav, ty sällan har väl en så systematisk genomgång av kyrkoarkiv förekommit, som här varit fallet. Som arbetets förtjänster må dessutom framhållas att ej endast staden utan även församlingen angives — där så varit möjligt — för respektive födelse-, vigsel- och dödsdag, att förekomsten av prästporträtt i de olika församlingarna antecknats, och att vid universitetsstudier även den nation, som studenten tillhört, angivits. Litteraturhänvisning till monografier finnas även, men dessa senare uppgifter sakna ibland både tryckår och tryckort. I källförteckningen förekommande fel kanske bero på bristande korrekturgranskning. Att döma av densamma synes Hülpherska samlingen i Västerås ej ha anlitats. I förordet betonas, att den såsom noggrann forskare kände läroverksadjunkten pastor Albin Hildebrands anteckningar »Clerus Holmiensis» i Kungl. Biblioteket i Stockholm ej begagnats. Utan tvivel kunde denna samling, som under många år ofta anlitats och stimulerat forskningen på området, varit av värde också för Hellströms arbete, trots att denne principiellt genomgående direkt bygger på primärmaterialet. För personhistoriken komma i varje fall Hildebrands samlingar även framdeles att bli aktuella, då denne samlade uppgifter även om de präster som tjänstgjort i Stockholm utan att där uppnå ordinarie tjänst och följaktligen ej återfinnas hos Hellström.

Att upprepa »född okänt var och när», »gift okänt var och när», »död okänt var och när» eller »härkomst okänd» torde icke vara behövt. Sedan länge ha minnesteckningarna vid prästmötena befordrats till trycket, och här skulle författaren kunnat hämta mången karakteristik; i varje fall borde ha lämnats en hänvisning. Hellström har emellertid, som han eftertryckligt betonar i sitt förord, aldrig avsett att skriva biografier. Antagligen är det hans ovanligt utpräglade ambition att grunda sin framställning på egen forskning i primärkällorna som gjort att han ej velat återge minnesteckningar, vilkas värde för eftervärlden ofta ligger i de personliga och subjektiva intryck de förmedla. I detta

avseende har han varit vida mer asketisk än Leonard Bygdén, vars klassiska »Hernösands stifts herdaminne» genom citat och referat av dylikt material fått en varmare prägel. I övrigt synes Bygdén ha varit hans närmaste förebild. — Liksom denne har han lagt huvudvikten vid matrikeldata men ej därför ansett sig förpliktad att undertrycka allt det rika kulturhistoriska stoff som möter forskaren vid sidan av de för hans huvuduppgift relevanta fakta. Hellström har funnit det praktiskt att i första hand tillvarataga notiser som ej kunna väntas finna plats i andra framställningar. Det är, skriver han, givet att ett sådant material »främst avspeglar de mörka sidorna av livet. Intrycket förstärkes därutav, att ett genealogiskt arbete självfallet är förpliktad att redogöra för det familjerättsliga materialet, även då detta icke är av tilltalande art.» Då arbetet så utpräglat är inriktat på matrikeldata lockar det ej till referat. Givet är emellertid att en jämförande bearbetning av de rikhaltiga uppgifter som här sammanförts skulle kunna giva resultat av stort sociologiskt intresse.

Korta historiker över de olika församlingarna i Stockholm finnas här samlade och dessa uppgifter äro säkert för många välkomna.

Det är ett livsarbete, utfört under den långa tidrymden 1916—1947, som här framlägges. Om än, som av det föregående framgår, en del erinringar kunna göras, är det för Stockholms personhistoria av stort och bestående värde. Författaren lyckönskas till att ha fått fullborda det samma. De som ur personhistoriska eller andra synpunkter behöva uppgifter om Stockholms präster och deras familjer ha fått ett hjälpmedel som kommer att bespara dem oräkneliga arbetstimmar.

Gövert Indebetou.

Postkontor och postmästare.

Ernst Grape. *Postkontor och postmästare*. Sthlm 1951. 8:o. 904 s.

År 1898 utkom Otto Kugelbergs arbete om »Postmästare i Sverige och Finland från äldre till närvarande tid» och hälsades då med tacksamhet av den personhistoriskt intresserade allmänheten, som dittills saknat ett biografiskt arbete om poststaten. Som de flesta pionjärarbeten hade det sina fel och ofullständigheter, helt naturligt, då det tillkom innan landsarkiven inrättats och svårigheten att anlita kyrkoarkiven var stor. Över 50 år ha sedan dess förflutit, under vilken tid den personhistoriska litteraturen flödat rikligt, varför ett nytt arbete varit av behovet påkallat. Det har nu också kommit i sekreterare Ernst Grapes samlingsverk. Då Kugelbergs arbete omfattade 280 sidor och nu föreliggande 904 sidor, inser man, att här möter resultatet av ett mångårigt arbete. Ett föredömligt verk, som underlättat nu ifrågavarande, är givetvis också postmästare Teodor Holms allmänna historik »Sveriges allmänna postväsen» (1906—1929)..

Vid inrättandet av postväsendet i Sverige 1636 tillfördes de större städerna postkontor, vilkas antal sedan successivt ökats för att vid befolkningsförhållandenas ändring ibland indragas eller utbytas mot postexpeditioner av lägre klass. Rekryteringen av postmästare skedde under den första tiden bland magistratspersoner, tullnärer, ja t. o. m. apotekare. På 1800-talet blev det vanligt, att postmästarbefattningar gävos åt pensionerade officerare. Den sista icke posttjänsteman, som befordrats till postmästare, torde varit den kände politikern godsägaren Emil Key år 1883.

I fråga om ett matrikelarbete är det vanligen ganska lätt att komma med erinringar av ett eller annat slag. Här må nämnas en principfråga. Att utesluta bördstitlar är en ohistorisk, falskt demokratisk tendens, visserligen här ej konsekvent genomförd, men icke efterföljansvärd. Den personhistoriska litteraturen synes i allmänhet vara väl tillgodogjord. Exempel på arbeten som undgått författaren äro monografier över släkterna Bursie, Hummel och Polhem. Kyrkoarkiven hava naturligtvis ännu mycket att giva kommande posthistoriker.

Arbetet, som framträder i en vårdad utstyrsel och som avslutas med ett utförligt personregister, gör sin författare all heder och måste som helhet betraktas som ett synnerligen värdefullt tillskott till den personhistoriska litteraturen.

Govert Indebetou.

Svensk slätkalender.

Gustaf Elgenstierna, som sedan 1911 hade utgivit de tretton första årgångarna av *Svensk slätkalender*, hade kort före sin bortgång gripit sig an med redigeringen av den fjortonde. Arbetet har sedan fullföljts av hans dotter, fil. kand. Ulla Elgenstierna, bibliotekstjänsteman och sin fars medhjälperska under senare år med hans kalenderarbeten. Den nu föreliggande publikationen, som bär årtalet 1950 (Stockholm 1949, XXX, (1), 913, (1) s., 8 pl.), ansluter sig på ett värdigt sätt till sina föregångare. Utgivaren har i allt väsentligt följt de tidigare gällande ederingsprinciperna. En nyhet är att de tidigare alfabetiskt inordnade hänvisningarna till tidigare släktöversikter nu ersatts av ett inledande släktregister för hela serien; enligt recensentens uppfattning var dock det tidigare systemet att föredraga. Antalet i denna nya del behandlade släkter är 275, varav 102 icke tidigare behandlats i slätkalendern. Hur omfattande det nya stoffet är framgår även av det förhållandet, att av den sistnämnda kategorien 46 släkter aldrig förut behandlats i någon släktbok. Bland det stora antalet nya släkter är det gotländska inslaget påfallande.

En förenkling i redigeringen, som skulle kunna spara åtskilligt dyrbart utrymme till förmån för väsentligare notiser, vore att radikalt stryka den skäligen ointressanta ordensredovisningen.

U. W.

J. Sigfrid Edström.

J. Sigfrid Edström. En levnadsteckning. Redigerad av K. A. Bratt. Förra delen. Norstedt 1950. 8:o. (1), 332, (1) s. Häft kr. 16: 50.

Det starka intresse för jubileumsskrifter, som länge funnits på bl. a. industrihåll, har som bekant i hög grad kommit historieforskningen till godo. Efter att tidigare ha inspirerat främst företagsmonografier har detta intresse på senare tid börjat riktas även på personligheterna bakom företagen, på dessas skapare och ledare. Genom utgivandet av biografier eller samlingsband med uppsatser avseende framstående industri- och affärsmän ha redan flera bidrag lämnats till utfyllande av den stora lucka i den personhistoriska litteraturen i vårt land, som ofta påtalats, nämligen bristen på levnadsteckningar över stormännen i vår ekonomiska historia. Första delen av en sådan levnadsteckning utkom 1950 över förutvarande chefen för Asea, Johannes Sigfrid Edström, till dennes 80-årsdag den 21 november. Den har redigerats av K. A. Bratt, vilken med rätta framhåller Edströms stora insatser vid skapandet av den även efter utländska förhållanden betydande storindustriella anläggning, som Asea blev under de fyrtiosex år, som Edström satt först som bolagets verkställande direktör och sedan som dess styrelseordförande. Genom att redaktören för att få den rätta bakgrunden till Edströms livsgärning helt naturligt ägnat flera kapitel åt Aseas utveckling, ger framställningen stoff även rörande »andra märkliga 'Aseater'» under gångna tider — skickliga uppfinnare och framstående företagsledare, vilka förtjäna att räddas undan glömskan.

Det är naturligt, om en jubileumsskrift, tillägnad en industriman på hans åttioårsdag, icke kan präglas av den objektivitet eller den vetenskapliga ackuratess, som personhistorikern skulle önska. Redaktören har varit medveten härom; när han till den nya festskriften hämtat några bidrag ur en tidigare, som ägnades Edström på hans sjuttioårsdag, säger Bratt, att han valt några »av de minst panegyrisk». I övrigt är tonen i levnadsteckningen i detta avseende dämpad. Detta och den breda uppläggningsen gör, att man med intresse avvaktar även den andra delen, vilken kommer att främst beröra Edströms insatser på »den svenska arbetsmarknadens och näringslivets i övrigt område», d. v. s. insatserna utanför Asea.

A. Kw.

Alfred Nobel.

Ragnar Sohlman, *Ett testamente. Nobelstiftelsens tillkomst-historia och dess grundare.* Stockholm 1950. Norstedt. 8:o. 335 s., 4 pl.-bl., 1 faks.-bl. Kr. 13: 50.

Den förnämsta skildringen av Alfred Nobel som människa har som bekant varit den av Henrik Schück och Ragnar Sohlman på Nobelstiftelsens uppdrag 1926 utgivna minnesskriften »Alfred Nobel och hans

släkt». Schücks vidsynta lärdom och förnäma stilkonst och Sohlmans djupa förtrogenhet med ämnet borgade för att boken skulle bli den förnämsta källan för dem, som ville lära känna den märklige man, vilken mer än de flesta gjort det svenska namnet bekant ute i världen. Ett och annat tydde emellertid på att vår kännedom om Alfred Nobel som människa allttjämt var mycket ofullständig; särskilt frågan om den rastlöse och ensamme mannens förhållande till kvinnan fordrade ett svar. Frågan förblev obesvarad även i det nya bidrag av Ragnar Sohlman till kännedomen om människan Alfred Nobel, som två år efter författarens död publicerades i den av Nobelstiftelsen utgivna stora jubileumsskriften »Nobelprisen 50 år» (1950). Sohlman har till denna hämtat stoff från källor, som dittills varit slutna för offentligheten, men utgivarna ha uppenbarligen funnit framställningens plats i det även för en internationell publik avsedda verket om Nobelprisen kräva, att den på vissa väsentliga punkter avkortades. Sålunda förbigås i jubileumsskriften helt Nobels förhållande till den vackra wienskan Sofie H. Även skildringen av testamentstvisten med åtskilliga av Alfred Nobels släktingar är i jubileumsskriften synnerligen återhållsam. Det är under sådana förhållanden glädjande, att även Sohlmans, som man hoppas, helt oavkortade framställning kunnat komma till allmänhetens kännedom genom utgivandet av boken: »Ett testamente. Nobelstiftelsens tillkomsthistoria och dess grundare» (1950).

Boken inledes av en mycket välskriven essay om Nobel av Elsa Björkman-Goldschmidt. Särskilt är hennes skildring av Nobels nyss nämnda förbindelse med den söta men oförbätterliga lilla gåsen Sofie H., som så illa förstod sin intellektuellt kräsne, viktorianske beundrare, ett psykologiskt mästestycke. Det kan icke hjälpas, att Björkman-Goldschmidts framställning här i viss mån borttar bouqueten av Sohlmans egen skildring, vilket väl knappast varit utgivarens mening.

I sin egen inledning till boken nämner Sohlman, att han »under senare tid . . . funnit sig föranlåten närmare studera ett visst område av hans» (d. v. s. Nobels) »strängt personliga korrespondens, vilken av hän-syn till då ännu levande personer ej tidigare ansetts böra närmare beröras». Detta material har, som ovan nämnts, givit den nya framställningen ett särskilt intresse, och det har redan påpekats, huru vår kännedom om Nobel på en viktig punkt fördjupats. Sohlmans bok avser emellertid, som titeln anger, testamentet och dess förverkligande, och det är ifråga om testamentsstriden, som Sohlman har särskilt mycket att berätta. Motsättningen mellan testamentsexekutorerna och vissa av Nobels släktingar har varit skarpare än tidigare framkommit, och det är med beundran man läser om den unge Sohlmans och hans kollegas, Rudolf Lilljequists, skickliga men mödosamma arbete på att förverkliga Nobels önskemål. Emanuel Nobel rådde från början Sohlman att under fullgörandet av sitt uppdrag alltid erinra sig innebörden i den ryska benämningen på en testamentsexekutor: Dusje Prikaztjik — själens ombud. I sällsynt hög grad synas Ragnar Sohlman och Rudolf Lilljequist ha följt denna Emanuel Nobels osjälviska maning.

A. Kw.

Svenskar i Sydamerika.

Det lär vara ett typiskt svenskt drag att hemlandet snart förlorar intresset för de söner som utomlands och på andra sidan haven skapat sina existenser. Riksföreningen för svenskhetens bevarande i utlandet har väl betytt en del för att motverka denna brist på uppskattning och i samma riktning verkar också den allt intensivare utvecklingen av den interkontinentala handeln och förbättrade kommunikationer. Men då det gäller att få en inblick i svenska insatser i främmande länder under äldre tider står man ofta frågande i brist på litteratur i ämnet. Ett viktigt undantag utgör dock svenskbebyggelsen i Nordamerikas Förenta Stater, vilken under senare årtionden behandlats utförligt i vetenskaplig litteratur.

Man har sålunda all anledning att med intresse ta emot ett nytt stort bidrag till litteraturen om utlandssvenskarnas historia: Axel Paulin, *Svenska öden i Sydamerika*, Norstedts 1951, 8:o. 618 + 2 s. 28 kr. Författaren har som ingen annan haft förutsättningar att skriva ett dylikt arbete. Under nära femtio år har han vistats i Latinamerika, mest i olika diplomatiska befattningar. Genom minister Paulins starka personhistoriska intresse och de förbindelser han knutit under denna långa tid, vilka hjälpt honom att öppna mångt för andra slutet privatarkiv, har i boken kunnat inarbetas mängder av material, som annars förmodligen aldrig skulle kommit i dagen. Det är också ett i mångt och mycket häpnadsväckande galleri som visas upp: hårdhudade »merchant adventurers», ruinerade eller tjuvaktiga officerare, alkoholiserade konsuler, bordelldirektörer och allsköns förkomna personer, men där finnas också många som hedrat sig och sitt fädernesland såsom dugliga militärer eller framsynta affärsmän och donatorer.

Författaren har valt att, i stället för torr uppräknig av data i särskilda biografier, ge sin framställning en högst levande form genom en flytande skildring, där var och en av de behandlade personerna sätts in i sitt geografiska eller historiska sammanhang. Paulin börjar sitt arbete med en undersökning angående de första svenskarna i Sydamerika under kolonialtiden. Här intresserar särskilt den från Göteborg bördige Mathias Arnold Hoevel, vilken i början av 1800-talet gjorde en bemärkt insats som högste styresman för staden Santiago de Chile. Även Hoevels syster-sön Fredrik Freundt, en av Bolívars förtrogne, spelade en viktig roll under konsolideringen av republikerna på Pacifik-kusten. Freundt har för övrigt en ättling på manssidan, vilken för närvarande är Perus sändebud i Stockholm. Apropos svenskättlingar finnes en nu levande venezolansk diplomat Posse de Rivas, som uppgivit för svenskar att hans stamfader varit en svensk, vilken i slutet av 1700-talet vistats i Sydamerika. Ett gott bevis för riktigheten av traditionen ägde han i en signetring med posseska vapnet. Förhållandet är ännu outrett, men Paulin gissar att stamfadern varit löjtnanten friherre Johan Henrik Posse, som 1781 massakrerades av infödingarna i holländska Guyana. En annan berömd svensk i Chile var Sergels måg, generalauditören Daniel Forelius, vilken av okänd anledning lämnade familj och hemland. Forelius bröt sig en

ny bana, men arkebuserades 1837 för delaktighet i en militärrevolt. Paulin uppehåller sig ingående vid kaptenen Johan Adam Graaner, vars namn han gjort bekant för den sydamerikanska publiken genom kommentarer till J. L. Busaniches nyligen utkomna spanska översättning av Graaners ur historisk synpunkt intressanta reseskildringar från åren 1815—19. Förf. ställer sig här tveksam till den diskuterade frågan huruvida Graaner tjänstgjort som Karl XIV Johans personlige emissarie rörande en eventuell monarki i Argentina.

Bland de många intressanta och växlande levnadsödena har läsaren anledning att stanna inför läkarna Anders Fredrik Regnells och Eberhard Munck af Rosenschölds, den förre känd som stordonator den senare för sina botaniska och zoologiska samlingar, varav tyvärr en stor del gick förlorad vid korvetten Carlskronas förlisning 1846. Munck själv slutade mycket upprörande som offer för den vansinnige López, president i Paraguay. Det är emellertid inte bara de remarkabla figurerna som fånga Paulins intresse. I sin strävan att inordna allt av svenskt ursprung uppehåller han sig också vid de små i samhället såsom t. ex. »den lata och slarfviga, skånska pigan Johanna» enligt Paulins mening den första svenska representanten för det lätta gardet i Sydamerika.

»Svenska öden i Sydamerika» kommer säkerligen att förbli ett standardarbete. Den mycket stora möda författaren nedlagt i sin forskning är värd all uppskattning och hans flit har dessutom varit outtröttlig i att komplettera porträttmaterialet. Uppgiften har inte varit lätt, då det ju i huvudsak rör sig om figurer, betydligt vid sidan av den biografiska allfarvägen. Naturligtvis kan ett arbete som innehåller bortåt 1 500 namn i personregistret svårigen undgå att inrymma fel. Paulin synes dock ha vinnlagt sig om noggrannhet och de smärre oriktigheter recensenten funnit, äro av den art att en någorlunda initierad läsare kan finna sig till rätta med dem. S:t Barthélemy förvärvades till Sverige 1784 och icke 1774. Dess förste svenske guvernör Salomon Mauritz von Rajalin var brorson och icke bror till kommandören Olof von Rajalin. I gengäld har Paulin kunnat korrigera felaktiga uppgifter i Arnold Munthes och framförallt i Hjalmar Börjessons biografiska arbeten över svenska sjö-officerare. Vad man emellertid skulle önska är att Paulin gjort det lättare för dem som önska vidare intränga i dessa ämnen. Som det nu är blir uppräknandet — utan att fyndplatsen anges — av en mängd arkiv och samlingar, som författaren använt, däribland 20-talet sydamerikanska, mera ett monument över minister Paulins forskarmöda än till hjälp för framtida studier.

Som en av bokens stora förtjänster skall framhållas att den är skriven med elegans. Paulin har i hög grad sinne för humor och drastiska uttryck flöda rikligt, vilket givetvis höjer läsbarheten. Huruvida författaren ibland låter den vetenskapliga exaktheten få stå tillbaka för en god anekdot kan dock lämnas osagt.

Wilhelm Odelberg.

En Lagerkvistbibliografi.

Till Pär Lagerkvists 60-årsdag förelåg en av kanslirådet Uno Willers utarbetad fullständig bibliografi över Lagerkvists litterära verksamhet under en period av 46 år, räknat från den dag, då den blivande Nobelpristagaren under signaturen »En skolgosse» i Smålands-posten riktade »Några ord till Wexjö skolorgdom» tills dato (*Pär Lagerkvists bibliografi. På sextioårsdagen 23 maj 1951*. Bonniers 1951. 4:o. 53, (1) s., 1 pl.-bl. Pris kr. 10:—). Det har under denna tidrymd blivit 248 nummer utom 7 nummer av samlingsutgåvor o. d. jämte 74 nummer översättningar till främmande språk.

Den erfarne bibliografens verk borgar för ett i allo föredömligt arbete. Han har här blott fogat en ny insats till sina föregående inom den i Sverige så fattiga personbibliografiska genren. Det är förvånande, hur mycket den intresserade kan få ut av att bläddra i en bibliografi, inte minst en sådan som gäller en skönlitterär författare. Mera än i en litteraturvetenskaplig monografi kan man tränga in i en produktions alla gömda och glömda skrymslen, och man får en lika god bild av huvudlinjerna i dess — och tidens — litterära utveckling, detta särskilt, när det gäller en tidsdiktare som Pär Lagerkvist, vilkens väg man på detta sätt kan följa från »Stormklockan» till Svenska akademien. Här är givetvis inte platsen att göra några kommentarer till Lagerkvists diktning. Det må räcka med att apostrofera några av de direkt nya intryck, som bibliografin förmedlar, främst i sin redovisning av översättningar av Lagerkvists verk till främmande språk, som nu får sitt särskilda intresse genom en sammanställning med de internationella kommentarerna till hans nobelpris. Det visar sig — inte överraskande — att »Bödeln», tätt följd av »Dvärgen» — översatt t. o. m. till armeniska — och »Barabbas», som redan hunnit överflyttas till 7 språk, gjort Pär Lagerkvist mest känd utomlands, liksom dikten »Det kom ett brev», som också översatts till 7 olika språk. De flesta översättningarna har ägnats danskan, och därnäst kommer franskan. På sitt sista sjukläger författade André Gide en introduktion till den franska upplagan av »Dvärgen», vilken med ett slag gjorde Lagerkvist berömd i Frankrike, där hans djupa ande förväntas vinna inflytande hos den yngre författargenerationen. På finska finnes ett ganska gott urval av Lagerkvist, och i Norge har han sedan kriget med sina tidsdramer rönt stor uppskattning. I Italien förefaller hans namn däremot ha varit ganska okänt, men vad man mest förvånas över är att detsamma måste ha varit fallet i Weimartidens Tyskland. I detta land fanns ju i omedelbar kontakt med verkligheten samma undergångsstämningar, som Lagerkvist gav ett nästan kvidande uttryck åt i »Ångest», »Gäst hos verkligheten», »Han som fick leva om sitt liv» och andra verk.

Till sist en randanmärkning: Borde inte i ytterligare några fall vid översättningarna den svenska titeln ha bifogats vid de holländska titlarna, den italienska »Il peno» etc.?

Sven Åstrand.

Finländsk litteratur.

Österbottniska Nationens matrikel 4. Österbottningar, som studerat vid Uppsala Universitet 1714—1828. Vasa 1949. 8:o. 212 s. Redigerad av Sven-Erik Åström och utgiven av Österbottniska Delegationen.

Ovanstående arbete utgör ett komplement till de tidigare utgivna delarna av matrikeln. Komplementdelen omfattar dels de i Uppsala Universitets matrikel åren 1714—1828 införda österbottningar, som ej studerat i Åbo (s. 15—65), dels studenter hemmahörande i Österbotten, som ej äro antecknade i Åbo Akademis matrikel över Österbottniska Nationen 1721—1828 (s. 67—76) och dels tillägg och rättelser till Österbottniska Nationens matrikel 1—3 (s. 77—115). En förteckning lämnas även över i källorna förekommande osäkra fall, d. v. s. personer med hemortsrätt i Österbotten, som med rätt eller orätt betecknats som »studenter» (s. 6—8). Utförligt redovisas för allt tryckt och otryckt källmaterial, som kommit till användning vid redigeringen av de av S.-E. Åström utgivna matrikeldelarna 2—4 (s. 118—134). Ett fullständigt personregister till delarna 1—4 har uppgjorts av forstmästaren Lauri Joullo (s. 135—212). En förteckning över personer och institutioner, som meddelat uppgifter till studentbiografierna i delarna 2—4, ingår på s. 117.

Matrikeln ansluter sig till den serie undersökningar rörande genealogiska och sociologiska förhållanden i Österbotten, som Åström under en lång rad år utfört. Man får vara matrikelredaktören tacksam för det insiktsfulla och intresserade arbete han nedlagt på att färdiggöra Österbottniska nationens matrikel, som utgör en ovärderlig källa för all personhistorisk forskning med anknytning till nämnda landskap.

Sedan ovanstående arbete utkommit, har dess redaktör, Sven-Erik Åström vid Helsingfors universitet 1950 framlagt sin doktorsavhandling *Ståndssamhälle och universitet. Universitetsbesöken som socialt fenomen, Österbotten 1722—1808. En socialhistorisk undersökning.* 8:o. 284 s. + XXXIV släkttavlor. Arbetet är försett med släktnamns- och ortnamnsregister.

* * *

Genealogiska Samfundets i Finland årsskrift, 33—34, 1949—1950. Helsingfors 1950, 275 s. + ett porträtt, är tillägnad Samfundets forskarledamot, kanslirådet Osmo Durchman, på hans 60-årsdag. I skriften ingå dels svensk-, dels finskspråkiga uppsatser, en förteckning över gravinskrifter i Ilmajoki socken i Österbotten, uppgjord av M. O. Karttunen (s. 216—232) och i Karis i Nyland av Armas Gräsbeck, tvåspråkiga årsberättelser jämte bihang för åren 1948—1949 och 1949—1950 (s. 239—273), en förteckning över styrelse och funktionärer 1950—1951 samt heders-, forskar- och korresponderande ledamöter (s. 274 f.).

Bland uppsatserna märkas Arne Ekman, *Genealogiska strönotiser från karolinska tiden intill 1721* (s. 7—33). De utgöra resterna av en samling genealogiska uppteckningar från 1600- och 1700-talen, som

gått förlorad under krigsåren 1940 och 1944 i Åbo och Helsingfors. De publicerade notiserna omfatta endast 1600-talet och 1700-talets två första decennier, och äro tänkta som komplettering till bl. a. herdaminnena. Olof Mustelin och Sven-Erik Åström publicera gemensamt *Prästvigningarna i Åbo stift 1728—30 och 1752—1800* (s. 34—78). Uppsatsen är avsedd att komplettera tidigare publicerade förteckningar över prästvigda under olika tidpunkter av 1700-talet i Åbo stift. Den inledes av en kort översikt av de begagnade källorna och avslutas med ett släktnamnregister.

V. A. Nordman publicerar en finskspråkig uppsats *Geheimerådet Fredric Steven (1798—1851), en representant för Gamla Finland* (s. 79—147 jämte porträtt). Uppsatsen bygger på genealogisk och historisk, även ryskspråkig litteratur, på arkivmaterial i Finlands riksarkiv och på Summa herrgård i Veckelaks i Finland, omfattande bl. a. C. D. Stevens familjebibel, en del av Fredric Stevens brevväxling med olika personer och biographica, ävensom på aktmaterial i Svenska Litteratursällskapets i Finland handskriftssamling samt i Riddarhusets arkiv i Helsingfors.

Major Otto Holmström avtrycker med finskspråkig rubrik och kortfattad inledning postumt *Kapellanen i Lohteå, magister Nils Petter Holmströms autobiografi* (s. 148—156). N. P. Holmström var född i Vörå 18 okt. 1779 och dog i Lohteå 13 sept. 1830. Biografien är skriven på svenska och berör tiden 1798—1828. Den åtföljes av några anmärkningar, skrivna av S.-E. Åström.

En postum uppsats om *Viiala-släkterna* av Rafael Sumelius (s. 157—180) behandlar den från Viiala gård i Ackas socken, Finland, härstammande äldre Viialasläkten samt släkterna Wialenius-Wialeen-Wialén. Åke A. Hertzberg redogör för *Släkten Humelin från Tammela* (s. 181—195), Håkon Holmberg skriver om *En gren av släkten Lampel i Vörå* (s. 196—205), Yrjö Blomstedt om *Korpralen Anders Hansson Becker. Ett bidrag till ätten von Beckers genealogi* (s. 206—209). Sist följer en av Henrik Schauman upprättad *Förteckning över professor A. R. Cederbergs vetenskapliga verk och uppsatser* (s. 210—215). Förteckningen utgör en fortsättning och komplettering av den av Schauman publicerade bibliografi, som ingår i Genealogiska Samfundets Årsskrift, 29 (1945).

* * *

Historiallinen Arkisto 53, Helsingfors 1950, utgiven av *Finska Historiska Samfundet* som minnesskrift till Samfundets 75-årsjubileum den 9 nov. 1950, innehåller fyra finskspråkiga uppsatser och Samfundets protokoll för tiden 27. 9. 1943—16. 5. 1949 samt ett register till protokollen. Fil. dr Aulis J. Alanen skriver om *Den fria seglationen på Bottenhavet 1766—1808* (s. 5—133), fil. mag. Eino Puramo om *Östra Finlands trafikproblem före byggandet av Saima kanal* (s. 141—156), riksarkivarien, prof. Yrjö Nurmio om *Från vårt riksarkivs grundningstider* (s. 158—210), prof. Einar W. Juva om *Tillkomsten av 1739 års »språkförfattning»* (s. 213—262). Samtliga uppsatser åtföljas av kortfattade referat på tyska språket, till vilka läsaren hänvisas.

Erik Birck.

1500-talsbiografier.

Konteramiral Carl Ekman har i flera uppsatser dokumenterat sig som en av våra främsta kännare av svenska flottans historia under 1500-talet. I en värdefull studie *Skeppshövitsmän under 1500-talet* (Tidskrift i Sjöväsendet, häfte 2, 1950) har han lämnat välbehövliga rättelser och tillägg till Hjalmar Börjessons och Georg Hafströms härom året utkomna biografiska anteckningar om samma ämne (jfr PHT 1949, s. 168 f.). Den biografi som Ekman ägnat *Siffred Jönsson. Vekelaksnappen som blev amiral och landsherre på Öland* (Borgholm 1950, 62 s.) är ej blott ett betydande personhistoriskt bidrag till kännedomen om den äldre Vasatiden utan skänker även en på djupgående forskning grundad inblick i tidens administrativa och kamerala förhållanden.

B. Bé.

Västgöta nation i Uppsala 1595—1718

Rektor Bo V:son Lundqvists arbete *Västgöta nation i Uppsala från år 1595* (I, 1595—1718, Uppsala 1928—1946; 8:o 402 s.) är ett nytt vittnesbörd om det rika persongalleri, som rymmes inom ramen för en nationsmatrikel. Här äro människoöden av den mest växlande art blandade om varandra. I Lundqvists arbete dominera självfallet prästerna, bland vilka krigsprästerna utgöra ett avsevärt antal, men en stor mängd andra yrken, t. ex. lärare, militärer och andra ämbetsmän, äro rikt företrädde. En betydande grupp utgöres av mer eller mindre misslyckade existenser, vilkas öden ej kunna undgå att gripa en sentida betraktare.

Lundqvists arbete lider av vissa brister, som betingats av utgivningssättet. Matrikeln är ursprungligen utgiven som bilaga till Västgöta nations skriftserie. Det första häftet utkom redan 1928. Olägenheten härav blir så mycket större som författaren förutom de olika nationsmatriklarna i huvudsak litat till tryckt litteratur. Vid utgivningens början hade t. ex. Elgenstiernas ättartavlor ej utkommit i mer än ett par band. Det förtjänar emellertid påpekas; att författaren under rubriken Rättelser och tillägg om nationsmedlemmarna samlat åtskilliga upplysningar, som inlutit under arbetets gång. De äro delvis grundade på meddelanden från flera av våra mest framstående släktforskare. Bland dessa nämner Lundqvist särskilt borgmästare Bertel Hallberg. Uppgifterna i tillägget äro redovisade i personregistret, vilket däremot tyvärr ej är fallet med namnen på andra än de biograferade och deras hustrur, en av kostnadsskäl betingad nedskärning, som ej kan sägas höja arbetets användbarhet.

Av yrkesgrupper äro som nämnts prästerna rikast företrädde. Författaren har i stor utsträckning karakteriserat dessa nationsmedlemmar med citat ur Warholms herdaminne och motiverar detta med att ifrågasvarande arbete numera är sväranskaffat, varför det kan anses vara av intresse att återge dessa notiser. Fråga är om det ej hade varit klokare,

att författaren i detta hänseende ålagt sig mera begränsning och i stället varit litet utförligare ifråga om nationsmedlemmar, som valt andra yrken än prästens och därigenom i många fall ej alls återfinnas i tidigare utgivna biografiska arbeten. Det hade sannolikt vidare varit till fördel, om författaren beträffande adelsmän inskränkt sig till en hänvisning till Ättartavlorna i de fall han ej haft kompletterande notiser.

Trots de antydda ojämnheterna är författaren att gratulera till sin prestation, som är så mycket mera erkännansvärd som den utförts utan något som helst ekonomiskt bidrag.

B. Bé.

Släkterna Hamilton.

För 40 år sedan utgavs ett släktalbum, betitlat *Svenska ätterna Hamilton — Porträtt och herresäten*. Styrelsen för Hamiltonska släktföreningen har 1950 ombesörjt en andra del av detta arbete (96 s. jämte släktöversikt). Den nya delen kompletterar den första med bilder av en del där saknade släktmedlemmar samt innehåller därutöver bilder av i första delen ej representerade manliga och ogifta kvinnliga släktmedlemmar, födda senast år 1900, med undantag av sådana som dött före mogen ålder. Även ingifta damer förekomma i albumet. I detta finnas även bilder av till ätterna Hamilton knutna herresäten. När man bläddrar i det vackra albumet, som säkerligen orsakat sin utgivare stor möda, kan man ej underlåta att uttrycka förhoppningen att de svenska släkterna Hamilton med deras talrika på de mest skilda områden verksamma släktmedlemmar snart måtte bli föremål för en mera ingående personhistorisk behandling.

B. Bé.

Hjalmar Lundgrens minnesalbum.

F. d. stadsbibliotekarien och museiintendenten i Norrköping fil. dr H j a l m a r L u n d g r e n har samlat några minnesbilder från sitt liv i en läsvärd memoarbok *Mitt minnesalbum* (Lindblads 1950, 210 s. Pris häft. kr. 8: 50). Förf. berör i olika avsnitt sina förbindelser till sådana var för sig framstående personligheter som Alexis (Mustafa) Kuylenstierna, Ellen Key, Verner von Heidenstam, Karl-Erik Forsslund, Bertel Gripenberg, prins Eugen, Hanna och Georg Pauli, Tor Hedberg, Gustaf af Geijerstam, Albert Engström, Alma Söderhjelm och Bernhard Risberg. Allra mest tjasas man kanske av dr Lundgrens inledande avsnitt »Stamboksblad (med kommentarer)». Här kommer förf:s karaktiseringsförmåga särskilt till sin rätt, framför allt då det gäller att teckna deltagarna i det illustra kamratkötteriet »Nattvakten» i Uppsala. Här skymtar bland många andra Helge Almqvist, som under flera nattimmar för Lundgren läste upp ett längre avsnitt ur en av honom författad roman, tydligen inspirerad av Dostojevski och andra ryssar. Tyvärr torde väl manuskriptet ej längre vara bevarat.

I en annan del av volymen, »topografiska stämningar», visar Lundgren prov på sin förmåga att i förnäm litterär form presentera sitt rika person- och kulturhistoriska vetande om olika miljöer i Östergötland, det landskap där han själv sedan många generationer har sina rötter.

B. Bē.

Kommerserådet Lundgrens i Ystad släkt.

Ystad dominerades under 1800-talet av fyra handelshus: Lundgren, Hagerman, Hemberg och Berghman. Åt grundaren av det förstnämnda och hans släkt har hans ättling i fjärde led, Genealogiska föreningens energiske skattmästare kapten Lennart Zielfelt ägnat en förnämt och smakfullt utstyrd volym *Kommerserådet Lundgrens i Ystad släkt* (Helsingfors 1950. Tr. i 175 numrerade exemplar. 158 s.). Förf. har i inledningen visat upp, att kommerserådet Carl Martin Lundgrens (f. 1780, † 1852) far bryggaren Hans Lundgren (f. omkr. 1749, † 1803) antagligen var född i Andrarum. Släktboken innehåller — utom utredningen om släktens ursprung — släkttabeller, redogörelser för ättlingar inom andra släkter och en grundligt underbyggd välskriven levnadsteckning över den nyssnämnde Carl Martin Lundgren.

B. Bē.

Författarmemoarer.

»Hur vi än blotta oss, gå vi likväl i graven med vår hemlighet.» Med dessa för en personhistoriker föga uppmuntrande ord avslutar Bertil Malmberg sina memoarer *Ett stycke väg* (Bonniers 1950. 247 s. Pris häft. kr. 12: 50). Trots författarens ovanstående uttalande har han märkbart strävat efter att skänka läsaren en intim inblick i sin personliga utveckling, och man läser memoarboken med stort intresse. I det presenterade persongalleriet fäster man sig vid författarens farfar, skaradjäknen Frans Tertullianus Malmberg, vilken slutade som en originell disponent för Wäija sågverk. Ett levande porträtt tecknas av fadern, den lysande pedagogen lektor Teodor Malmberg. Con brio skildrar författaren sin farbror fil. doktorn, vice häradshövdingen och sterbusnotarien i Stockholm Harald Malmberg, en ovanlig blandning av gott huvud och paradoxal tokighet. I memoarerna intager Vilhelm Ekelund ett betydande rum.

Nils-Magnus Folckes memoarer *Porträtt med bred ram* (Norstedts 1950. 331, 2 s. Pris. häft. kr. 16: 50) innehålla öppenhjärtiga skildringar av en mängd av författarens samtida inom olika konstnär- och bohemkretsar. Här möta porträtt av Anders de Wahl, Evert Taube, Ernst Rolf, Ture Nerman, Dan Andersson, Erik Lindorm och många många andra som den levnadsglade skalden mött under sitt äventyrliga och färgskimrande liv.

B. Bē.

Meddelande angående Personhistoriska samfundet.

Personhistoriska samfundets årsmöte ägde rum på Drottningholms värdshus söndagen den 16 december 1951. På revisorernas förslag beviljade samfundet skattmästaren full och tacksam ansvarsfrihet för 1950 års förvaltning. Till medlemmar av styrelsen omvaldes riksarkivarien B. Boëthius, ordf., professor Sven Tunberg, docenten Bengt Hildebrand, kanslirådet Uno Willers, direktör Einar Lagrelius, överste Olof Ribbing, förste arkivarie Åke Kromnow och docenten Bertil Broomé. Kammarherre J. Arfwedson hade undanbett sig återval. Som revisorer omvaldes arkivarien Jan Liedgren och nyvaldes bibliotekarien Wilhelm Odelberg; till revisorssuppleant valdes major Nils Belfrage. Inom styrelsen har från 1 juli 1951 docenten Broomé efterträtt kanslirådet Willers som sekreterare och redaktör för Personhistorisk tidskrift.

Före årsmötet visade kanslirådet Willers Drottningholms slottsbibliotek.

Personregister.

- Adam, Paul, fransk heraldiker, 48.
- Adolf Fredrik, hertig av Mecklenburg, 66.
- Ahnlund, Nils Gabriel, professor, 73, 135, 136.
- Alanen, Aulis J., finländsk fil. dr, 152.
- Albrekt, konung av Sverige, 3, 6, 39, 41—46, 49.
- Algot Erengislason, se Hammersta-ätten.
- Almqvist, Helge Knut Hjalmar, professor, riksarkivarie, 89, 90, 93, 154.
- Johan Axel, arkivråd, 87, 122.
- Almqvist, Knut Arvid Daniel, arkivarie, 83—94.
- Ludvig Theodor, statsråd, president, 83.
- Robert Magnus, bibliotekarie, 83, 84.
- Sven Axel Ludvig, hovrättsråd, 84.
- Sven Johan, kontraktsprost, 83.
- Alströmer, Jonas Magnus, frih., envoyé, 138, 139.
- Ampère, Jean-Jacques, fransk litteraturhistoriker, 95, 96.
- Anders Eriksson till Brands-
torp, 121.
- Anderson, William, fil. lic., 132.
- Andersson, Dan, författare, 155.
- Anna Karlsdotter, se Vinstorpa-ätt.
- Anstruther, Robert, baronet, engelskt sändebud, 63, 65, 70, 80.
- Anund Jonsson, se Lejon-
ansikte.
- Argunna Mårtensdotter, 4.
- Arndt, Ernst Moritz, tysk professor, skald, 98, 102, 105, 132.
- Arnim, Anna Elisabeth (Bet-
tina) von, tysk författa-
rinna, 131.
- Arvid Olsson, rådman, 120.
(Aspenäs-ätten), Ingeborg
Gregersdotter, 10.
- (—) Märta Gregersdotter, 10.
- *Ato Nielsson*, se Otto
Nilsson.
- Atterbom, Per Daniel Ama-
deus, professor, skald,
102, 104, 105, 131.
- Atterbom-Svenson, Hedvig,
131.
- Axel Pederson, se Tott.
- Åkesson, se Svarte Skå-
ning.
- Axel-Nilsson, Göran, inten-
dent, 133.
- Bagge, Tuve, skånsk adels-
man, 26.
- Bagge (af Boo), Johan, un-
deramiral, 113.
- (Banér), Sigrid Eskildsdotter,
17, 18, 35, 38, 39.
- Beata Albrektsdotter, se
Bydelsbach.
- Becker, Anders Hansson,
finländsk korpral, 152.
- Beer, Henneke, kunglig
kökemästare, 48, 49.
- Bellin, Kristian von, bran-
denburgskt geheimeråd,
64, 65, 71.
- Bengt Bosson, frälseman,
40, 45.
- Brunsson, se Forstena-
släkt.
- Eriksson, sven, hövits-
man, 20, 21, 23.
- Åkesson, se Tott.
- Bengta Simonsdotter, se
Körning.
- Bengtsson, Frans Gunnar,
fil. lic., författare, 93.
- Benedich, Carl, överste,
141.
- Bergen, Anders von, norsk
riksråd, 29.
- Kristina von, 29.
- Bernadotte, Oscar Carl Au-
gust, prins, greve af Wis-
borg, 84.
- Berndes, Johan, riksråd,
överståthållare, 137.
- (Bese), Gunhild Johansdot-
ter, 13.
- (—) Johan Stensson, väp-
nare, 12, 52.
- (—) Knut, 33.
- Beskow, Bernhard von, frih.,
överstekammarjunkare,
förf., 98, 100.
- Bethlen, Gabor, furste av
Siebenbürgen, konung av
Ungern, 73.
- (Bielke af Åkerö), Erik
Stensson, riddare, 9, 51.
- (—) Erik Turesson, 13, 121.
- Hogenskiöld, ståthållare,
13.
- (—) Katarina Eriksdotter,
9, 10, 51.
- (—) Sten Bengtsson, rid-
dare, lagman, marsk, 40,
44.
- Bielkenstierna, Clas Hans-
son, frih., riksråd, ami-
ral, 115, 118.
- Hans Classon, riksråd,
amiral, 114.
- Nils Classon, underami-
ral, 114, 118.
- Bildt, Knut Gillis, general,
142.
- Birgitta Andersdotter, nun-
na, 16, 37, 51.
- Birgersdotter, den heliga,
1.
- Erengisladotter, se Ham-
mersta-ätten.
- Gregersdotter, se Lillie
af Greger Mattssons ätt.
- Magnusdotter, se Porse.
- Olofsdotter på Ham-
mersta, 121.
- Ulfsdotter, 11.
- Bissi, Knut, se Bese.
- Bissing, Helene von, 130.
- Björkman, Anna Maria
Sophia, g. m. S. A. L.
Almqvist, 84.
- Bengt Magnus, gross-
handlare, skeppsredare,
84.

- Björkman-Goldschmidt, Elsa Andrea Elisabeth, förf.na, 147.
- Björnstjerna, Magnus Fredrik Ferdinand, greve, en av rikets herrar, general, envoyé, 104.
- Blanch, Erik Anton, professor, 105.
- Blomstedt, Yrjö, finländsk historiker, 152.
- Bo Jonsson, se Grip.
- Boberg, Stig, fil. dr, 127—129.
- Boëthius, Simon Bertil, professor, riksarkivarie, 87, 94.
- Bogh, Bengt, riddare, 41.
- Bogislav, hertig av Pommern-Wolgast, 42.
- Bohrn, Erik Andreas, fil. dr, antikvarie, 133.
- Bolivar, Simon, sydamerikansk statsman, 148.
- Bonde, Margareta Tordsdotter, 121.
- Märta Tordsdotter, 11, 52.
- Peter, 4.
- Tord, marsk, 121.
- Bostrom, Eric Gustaf, statsminister, universitetskansler, 83.
- Botilda Erengisladotter, se Sjöblad, tre.
- Boustedt, Bo Ivar, gen.löjtnant, 142.
- Brahe, Axel, riddare, 10, 51.
- Elin Axelssdotter, 10, 51.
- Nils, greve, riksråd, amiral, 115.
- Brandel, Sven, antikvarie, 133.
- Brask, Hans, biskop av Linköping, 108—110.
- Bratt, Karl Axel, överste, 146.
- Bremer, Fredrika, förf.na, 105.
- Brinchmann, Chr., norsk förste arkivarie, 134.
- Brinkman, Carl Gustaf von, frih., envoyé, kammарherre, skald, 101.
- Brita Kristiernsdotter, se Oxenstierna af Eka och Lindö.
- Brändström, Per Henrik Edvard, gen.löjtnant, envoyé, 139.
- Buchow (Bwchou), Sabel, rådman, 33.
- Buckingham, George Villiers, hertig, engelsk statsman, 63, 68, 79.
- Busaniche, J. L., spansk författare, 149.
- Bybow, Henric van, mecklenburgsk riddare, 48, 49. (Bydelsbach), Beata Albrektsdotter, 16, 51.
- Bygdén, Anders Leonard, överbibliotekarie, 144.
- Bülöw, Anna Fickesdotter, 16, 35, 51.
- Bär, Johan, viceamiral, 116.
- Börjesson, David Hjalmar Theodor, kapten, 149, 153.
- Böttiger, Lars Fredrik Carl Wilhelm, professor, skald, 97.
- Camerarius, Ludvig, geheimeråd, svensk resident, 59—82.
- Carlsson, Gottfrid, professor, 119.
- Castrén, Gunnar, finländsk litteraturhistoriker, 95.
- Cecilia Magnusdotter, se Ekaslåkten.
- Staffansdotter, se Stangenberg.
- Cederberg, Arno Rafael, finländsk professor, historiker, 152.
- Cederhielm, Josias Carl, frih., kammarråd, kommerseråd, 128.
- Choriander, Magnus Andrea, kyrkoherde, 54.
- Christ, Karl, tysk professor, 102.
- Christian, se Kristian.
- Cicero, Marcus Tullius, romersk vältalare, statsman, 53.
- Clerck, Hans, holmamiral, 116—118.
- Hans Hansson, frih., amiral, landshövding, 116, 117.
- Johan, viceamiral, 118.
- Richard, d. y., viceamiral, 114, 115, 118.
- Richard, d. ä., holmamiral, 118.
- Collignon, Albert, fransk skriftställare, 101.
- Creutz, Lorentz, frih., landshövding, amiral, 116, 118.
- Croneborg, Anton Efraim, löjtnant, 53, 57, 58.
- Benjamin Magnus, kornett, 56, 58.
- Benjamin Magnus, öv.-löjtn. 53—58.
- Christina Catharina, 53, 58.
- Henrik Adolf, kvartermästare, 55.
- Crusebjörn, Elisabeth, 57.
- Cruus af Edeby, Hedvig Christina, 137.
- Curman, Jon Sigurd, fil. dr, riksantikvarie, 132.
- Dahlgren, Eva Charlotta Carolina (Lotten), förf.na, 129.
- De Geer, Louis, köpman, bruksägare, 114.
- de Wahl, Anders, skådespelare, 155.
- Djekn, Esbjörn (Kristiernsson), 136.
- Dohna, Achatius (Achaz) von, preussiskt råd, 62.
- Douglas, Ludvig Wilhelm, greve, landshövding, riksmarskalk, 140.
- Wilhelm Archibald, greve, gen.löjtnant, 139—143.
- Dress, Anders, affärsman, 114.
- Otto, affärsman, 114, 115.
- Durchman, Osmo, finländskt kansliråd, genealog 151.
- Dus, Ingeborg Lagadotter, 50.
- Lage, väpnare, 8, 13, 15, 50.
- Duzo, Tideka, 3.
- (Dyre), Mätta (Märta) Ivarsdotter, 23, 29, 32, 37.
- Edman, Johan Eric, kammarråd, 94.
- Edström, Johannes Sigfrid, chef för Asea, 146.
- Ehrencrantz, Gudmund (Spak), sekreterare i amiralitetskollegium, 116.
- Ehrenskiöld, Erik, överkommisarie vid amiralitetet, 116, 117.
- Johan Eriksson, vicekorporal vid drabanterna, 87, 94.
- (Eka-slåkten), Cecilia Mag-

- nusdotter, g. m. Erik Johansson (Vasa), 18.
 (Eka-släkten), Gregers Magnusson, 17.
 (—) Karl Magnusson, 17, 18.
 (—) Magnus Karlsson, riksråd, 17.
 (—) Magnus Magnusson, 17, 18.
 (—) Magnus Trotteson, riddare, riksråd, 3.
 (—) Märta Magnusdotter, 18.
 (—) Trotte Magnusson, riddare, riksråd, 17, 18.
 Ekbohrn, Carl Magnus, fil. dr, förf., 89.
 Ekelund, Vilhelm, förf., 155.
 Ekman, Arne, finländsk kamrer, släktforskare, 151.
 — Carl Hjalmar Fredrik Gustafsson, konteramiral, 153.
 Elgenstierna, Gustaf Magnus, postkontrollör, genealog, 145.
 — Ulrika Sofia (Ulla), fil. kand., 145.
 Elin Arvidsdotter, se Oxenstierna af Eka och Lindö.
 — Axelsdotter, se Brahe.
 — Ingevaldsdotter, 8.
 Elisabeth, kurfurstinna av Pfalz, drottning av Böhmen, 63.
 Engelbrekt Engelbrektsson, riksföreståndare, 1, 9, 12.
 Engström, Albert Laurentius Johannes, professor, tecknare, förf., 154.
 Erengisle Bengtsson, se Sjöblad, tre.
 — Nilsson, d. y., se Hammerstaätten.
 — d. ä., se Hammerstaätten.
 Ericson, Stig H:son, konteramiral, 113.
 Erik av Pommern, konung av Sverige, Norge och Danmark, 6, 7, 12, 42.
 Erik Axelsson, se Tott.
 — Karlsson, se Vasa.
 — —, se Örnfot.
 — Kettilsson, marsk, 121.
 — Månsson till Hovgården, 21.
 — Svensson, mag., dekan i Linköping, biskop av Åbo, 28.
 Erik Turesson, se Bielke af Åkerö.
 Eriksson, Erik Andreas, förste byråsekreterare, 137.
 Erland Trotteson, se Gädde.
 Eskil Mikaelis, kammarmästare, 18.
 Estrid Gudserksdotter, 3.
 Eugen Napoleon Nikolaus, hertig av Närke, 154.
 Fahlcrantz, Carl Johan, målare, 132.
 Falk, Bengt, krigsman, 21.
 — Erik, biskop i Linköping, 20.
 Fannrise, Hindrich, borgare, 33.
 (Fargalt), Magnus Ragvaldsson, 8.
 Feif, Casten, frih., ombuds-råd, president, 86, 87, 92.
 Ferdinand II, tysk-romersk kejsare, 67, 72, 76, 81.
 Ferster, Hans, arkitekt, 137.
 Finvid Laurensen, prebendat, 17, 18.
 Fleming, Clas Larsson, amiral, 114.
 — (af Liebelitz), Herman, frih., holmamiral, president, 115.
 Folcke, Nils-Magnus, förf., 155.
 (Folkungaätt, oäkta, ibl. »Läma»), Gregers Bengtsson, riddare, 13, 15, 50.
 Forelius, Daniel, gen.auditör, 148.
 Forsberg, Sven Fredrik, kommandörkapten, 117, 118.
 Forsslund, Karl-Erik, förf., 154.
 (Forstena-släkt), Bengt Brunsson, väpnare, fogde, 20, 21.
 Franzén, Frans Michael, biskop, skald, 130, 132.
 Fredrik V, kurfurste av Pfalz, »vinterkonungen», 60, 62, 63, 66, 68, 70, 73, 76, 78.
 Freundt, Fredrik, svensk sydamerikanare, 148.
 Fries, Ellen, fil. dr, historiker, 88.
 Fryxell, Anders, professor, kyrkoherde, 88.
 Gadh, Hemming, biskop av Linköping, 21, 22, 25—27, 31, 108.
 Gardell, Sölve, fil. dr, 133, 134.
 Gedda, se Gädde.
 Geffroy, Mathieu Auguste, fransk professor, historiker, 99.
 Geijer, Erik Gustaf, professor, historiker, skald, 105, 129—132.
 — Johanna Ulrika Agnes, g. Hamilton, 129—131.
 Geijerstam, Gustaf af, förf., 154.
 Georg Vilhelm, kurfurste av Brandenburg, 68, 72, 79.
 (Gera), Karl Knutsson, riddare, riksråd, 122.
 Gide, André, fransk förf., 150.
 Gillingstam, Hans, fil. lic., 1, 2, 5, 10, 36, 136.
 Gjörwell, Carl Christoffer, publicist, 128.
 Goethe, Johann Wolfgang von, tysk skald, 132.
 Gosselman, Ivar, stiftssekreterare, 4.
 Graaner, Johan Adam, kapten, 149.
 Grandjean, Poul Bredo, dansk heraldiker, 135.
 Grape, Ernst, sekreterare, 144.
 Grauers, Sven, professor, 61, 86, 92.
 Gregers Bengtsson, se Folkungaätt, oäkta.
 — Magnusson, se Eka-släkten.
 — Mattsson, se Lillie.
 Gren, Magnus, riksråd, 1.
 (Grip), Bo Jonsson, drots, 1, 4, 5, 11, 40—42, 44, 120.
 (—) Nils Bosson, riksråd, 19, 23, 24, 30, 31, 33, 35.
 Gripenberg, Bertel Johan Sebastian, frih., finländsk skald, 154.
 Gripenko, Samuel Palumbus, överkommissarie vid amiralitetet, 117.
 Grotius, Hugo, holländsk rättslär, sv. ambassadör i Frankrike, 79.
 Grün, von der, pfälzisk kansler, 62.
 Gräsbeck, Armas, finländsk med. lic., 151.

- (Gumsehuvud), Karl Orms-
son, riksråd, 10.
- Gunhild Johansdotter, se
Bese.
- Gustav Vasa, konung av
Sverige, 17, 38, 107—
112, 118—120.
- Gustav II Adolf, konung av
Sverige, 59, 63, 64, 66,
70, 71—73, 75, 76, 81,
82, 114.
- Gustav III, konung av
Sverige, 93, 118, 127—
129.
- Gustav Algotsson, se Sture.
- Gylden, familjen, 129.
- Therese, fru, 129, 130.
- Gyldenstolpe, August Gus-
taf Persen, greve, gen-
major, överhovstallmä-
stare, 141.
- Gyllenankar, Henrik Ar-
vidsson, underamiral,
113.
- Gyllenhielm, Carl Carlsson,
frih., riksamiral, presi-
dent, 114.
- (Gyllenhorn), Jon Olsson,
riksråd, 14.
- Gyllenstierna (af Björksund
och Helgö), Göran, greve,
amiralitetsråd, president,
116, 117.
- Gyllenstierna (af Lund-
holm), Göran, frih., riks-
amiral, 114.
- Christina Nilsdotter, 13,
14, 17, 18, 25, 29, 33,
36, 38, 39, 51.
- (—) Karin Eriksdotter, 14.
- (—) Kerstin Eriksdotter, 14.
- (—) Nils Eriksson, 33.
- Gädda i Gäddeholm, ätten,
1—52.
- (Gädda), Anna Jonsdotter,
10—12, 52.
- (—) Bengta Jonsdotter, 2, 7,
49.
- Björn, 14.
- Erengisle Karlsson, rid-
dare, 12, 13, 15, 16, 50.
- Erland Trotteson, 2.
- Håkan, 3.
- (—) Iliana Erengisladotter,
† före 1475, 16, 51.
- (—) Iliana Erengisladotter,
† 1495, 16, 51.
- (—) Ingrid Karlsdotter, 8,
13, 15, 50.
- Jon, väpnare, 1—3, 49.
- Jon, (1370), 3.
- Gädda (Trolle), Jon Ar-
vidsson, 13, 52.
- Jon Erengislason (tre
sjöblad), väpnare, 2, 49.
- Jon Nilsson, häradshöv-
ding, riksråd, 6, 9—13,
50, 51.
- Jon Trotteson, 2.
- Karl Erengislasson, 16,
51.
- Karl Nilsson, häradshöv-
ding, 2, 6—9, 13, 36, 50.
- (—) Katarina Jonsdotter,
11, 12, 52.
- (—) Kristina Jonsdotter, 12,
13, 52.
- (—) Märta Erengisladotter,
15, 16, 51.
- Nils, broder till Jon, 3, 6.
- Nils, värmlänning, 3.
- Nils Erengislason, 16—
39, 44, 45, 48, 51.
- Nils Jonsson, riddare,
1—6, 11, 13, 38, 40, 50.
- Nils Karlsson, härads-
hövding, 2, 13, 14, 50.
- Nils Trotteson, 2.
- Peder Håkansson, 3.
- Staffan Karlsson, 2, 13—
15, 50.
- Sven Trotteson, 2.
- Göran, se Jöran.
- Götze (Götzen), Sigismund
von, brandenburgsk kans-
ler, 64, 65.
- Hack, Nils, skånsk adels-
man, 26.
- Hafström, Georg August,
kommendörkapten, 153.
- Hagberg, Knut Hjalmar, fil-
dr, 93.
- Hallberg, Bertel Ferdinand,
borgmästare, 153.
- Halldin, Johan Gustaf, kans-
list, litteratör, 128.
- Halverstat, Henning (Jan)
van, mecklenburgsk rid-
dare, 48, 49.
- Hamilton, släkterna, 154.
- Hamilton, Agnes, se Geijer.
- Hamilton-Geete, Anna Char-
lotta, 129, 131.
- Hammarskjöld, Carl Gustaf
Valdemar, general, 142.
- (Hammersta-ätten, Ham-
marstadsslakten), Algot
Erengislason, 16.
- (—) Birgitta Erengisladot-
ter, 15, 16, 50.
- (Hammersta-ätten), Erengisle
Nilsson, d. y., 16.
- (—) Erengisle Nilsson d. ä.,
4, 45, 46, 50, 51.
- (—) Kristina Magnusdotter,
4—6, 50.
- (—) Magnus Ingevaldsson,
3, 4, 50.
- (—) Nils Erengislason, rid-
dare, 9, 10, 15.
- Hans, konung av Sverige,
Danmark och Norge, 18,
19, 21—27, 29—31.
- Hans Mickelsson, borgmä-
stare, 26.
- Heckscher, Eli Filip, pro-
fessor, 93, 111.
- Hedberg, Tor, förf., 154.
- Hedin, Sven Adolf, publicist,
politiker, 101.
- Hegardt, Peter Josias, gen-
löjtnant, 141.
- Heidenstam, Carl Gustaf
Verner von, förf., 154.
- Hellström, Eric Gunnar,
arkivarie, 143, 144.
- Helvig, Anna Amalia von,
baronessa, f. von Imhoff,
129—132.
- Bernhard Otto August
Edvard von, 130.
- Carl Gottfried von, gen-
fälttygmästare, 130.
- Hemmer, Jarl Robert, fin-
ländsk författare, 132.
- Henrik Arvidsson, se Gyl-
lenankar.
- Henrik Ågesson, skånsk
adelsman, 26.
- Hertzberg, Åke A., fin-
ländsk läkare, 152.
- Herz, Henriette, 131.
- Hildebrand, Bengt Olof Hil-
debrand, docent, 93, 94,
134.
- Bror Albin, läroverksad-
junkt, pastor, 143.
- Hilletan, Gabriel, kommis-
sarie vid amiralitetet,
117.
- Hjärne, Erland, professor,
85, 94.
- Harald Gabriel, profes-
sor, 85, 93.
- Hoewel, Mathias Arnold, sty-
resman, 148.
- Holm, Teodor, postmästare,
145.
- Holmberg, Håkon, finländsk
jur. kand., 152.

- Holmström, Maria, förf.na, 131, 132.
 — Nils Petter, finländsk magister, kapellan, 152.
 — Otto, finländsk major, 152.
 Horn (af Ekebyholm), Arvid Bernhard, greve, riksråd, kanslipresident, 86, 92.
 Horn (af Marienborg), Henrik, frih., fältmarskalk, amiral, 116.
 Hovgård, Erik Andersson, häradsdomare, 133.
 Huittfeldt-Kaas, Henrik Jörgen, norsk riksarkivarie, 134.
 Humelin, finländsk släkt, 152.
 Håkan Magnusson, konung av Norge och Sverige, 48.
 Hölderlin, Johann Christian Friedrich, tysk skald, 131.
 Høybye, Poul, dansk docent, 99.
 Iliana Karlsdotter, se Öra.
 Imhoff, Christoffer Adam Carl von, baron, major, 132.
 Ingeborg Gregersdotter, se Aspenäs-ätten.
 — Åkesdotter, se Tott.
 Ingegerd Gregersdotter, 4.
 Ingrid Erengisladotter, 4, 50.
 Ivar Axelsson, se Tott.
 — Nilsson, se Sköld, fyrstyckad.
 Jakob I, konung av England, 63, 72, 75, 79, 81, 82.
 Jensen, Alfred, fil. hedersdr, förf., 55.
 Johan Kasimir, pfalzgreve, 64, 114.
 Johan Månsson, se Natt och Dag.
 — Turesson, se Tre rosor.
 Johannes Nicolai, kyrkoherde, 12.
 Johanson, Klara, förf.na, 129.
 Johansson, Erik O., fil. lic., läroverksadjunkt, 133.
 Jon Erengilason, se Sjöblad, tre.
 — Olsson, se Gyllenhorn.
 Jon Pedersson, se Roos av Ervalla.
 — Tordsson, väpnare, 20, 32—35.
 — Trotteson, se Gädda.
 — Uddsson, se Natt och Dag.
 Joulio, Lauri, finländsk forstmästare, 151.
 Juva, Einar Wilhelm, finländsk professor, 152.
 Järta, Hans, landshövding, 88, 94.
 Jöns Bengtsson, se Oxenstierna af Eka och Lindö.
 — Persson, 23.
 Jöran Åkesson d. y., se Tott.
 — Åkesson d. ä., se Tott.
 Jösse Eriksson (Lykke), fogde, 11.
 Karin Eriksdotter, se Gyllenstierna af Lundholm.
 — Håkansdotter, 21.
 Karl VIII Knutsson (Bonde), konung av Sverige, 1, 9, 11—13, 15, 119, 121.
 Karl X Gustav, konung av Sverige 154.
 Karl XI, konung av Sverige, 116, 117, 129.
 Karl XIII, konung av Sverige och Norge, 88, 93.
 Karl XIV Johan, konung av Sverige och Norge, 99, 149.
 Karl Jakobsson, se Spets från vänster.
 — Magnusson, se Eka-släkten.
 — Ormsson, se Gumsehuvud.
 — Ulfsson, se Sparre av Tofta.
 Karlsson, Karl Henrik, fil. dr, historiker, 41.
 Karttunen, M. O., 151.
 Katarina Bengtsdotter, se Königsmark.
 — Erengisladotter, se Sjöblad, tre.
 — Eriksdotter, se Bielke af Åkerö.
 — Turesdotter, se Svarte Skåning.
 Keller, Jakob, rektor för ett jesuitkollegium, 66.
 Kellgren, Johan Henrik, förf. 128.
 Kerstin Eriksdotter, se Gyllenstierna af Lundholm.
 Kettil Jonsson, se Malstaätten.
 Kexél, Olof, litteratör, 128.
 Key, Carl Fredrik Edvin Emil, godsägare, politiker, postmästare, 145.
 — Ellen Sofia Carolina, förf.na, 154.
 Kielland, Thor, norsk museidirektör, 135.
 Kindström, Lars-Göran, fil. lic., 132.
 Knut Karlsson, se Sparre.
 Kolsrud, Oluf, norsk professor, kyrkohistoriker, 134.
 Korner, Hermann, kronist, 41—43.
 Krabbe, Tyge, dansk riksmarsk, 27, 28.
 Krämer, Robert Fredrik von, landshövding, 102.
 Krister Nilsson, se Vasa.
 Kristian I, konung av Sverige, Danmark och Norge, 15, 121.
 Kristian II, konung av Sverige, Danmark och Norge, 38.
 Kristian IV, konung av Danmark, 61, 63, 66, 70, 75, 76, 80.
 Kristian, furste av Anhalt, 62, 72, 75, 78.
 Kristina, drottning av Sverige, 54.
 Kristina Bengtsdotter, se Königsmark.
 — Henriksdotter, nunna(?), 8.
 — Henriksdotter i Hasselby, 23.
 — Johansdotter, se Spets från vänster.
 — Magnusdotter, se Hammerstaätten.
 — Nilsdotter, se Gyllenstierna.
 Kristofer III, konung av Danmark, Sverige och Norge, 12, 47.
 Krummedige, Erik, danskt riksråd, 35.
 Kruse, Peter, landshövding, 57.
 Kugelberg, Otto Mauritz, revisor, genealog, 144.
 Kurck, Ingeborg, 137.

- Kuylenstierna, Alexis, kapten, författare 154.
 Königsmark, Bengt, väpnare, 8, 11, 50, 52.
 — Henning, riddare, 40, 42, 44, 48.
 — Henrik, ident. med Henning.
 — Katarina Bengtsdotter, 11, 12, 15, 52.
 — Kristina Bengtsdotter, 15, 16, 50.
 Körning, Bengta Simonsdotter, 16, 17, 19, 24, 36, 51.
 — Simon, riddare, 16, 51.
 Lagercrantz, Magnus, kommissarie vid amiralitetet, 117.
 Lagerkvist, Pär, förf., 150.
 La Grange, Adélaïde-Edouard, fransk politiker, litteratör, 100, 101.
 Lamm, Martin, professor, 105.
 Langenstein und Gondelsheim, Louise Catharine von, 140.
 Languet, Hubert, tysk-nederländsk diplomat, 79.
 Lars Siggeßon, se Sparre af Rossvik.
 — Turesson, se Tre rosor.
 Lasse Jönsson (Jensson), sven, fogde, 20, 23, 28, 30—33, 35, 37.
 (Lejonansikte, I), Anund Jonsson, riddare, 45.
 Leijonhufvud, Sigrid Amalia, fil. hedersdr. historiker, 88, 129.
 Lenngren, Carl Petter, litteratör, 128.
 Lemmens, Henrik, faktor, 115.
 Léouzon-Le Duc, Louis Antoine, fransk förf., 95, 96.
 Leuhusen, Reinhold Govert, kommissarie i amiralitetskollegium, 114.
 Lewin, Ulrika Magdalena, g. m. Bengt Magnus Björkman, 84.
 Lidberg, Carl Gustaf, detektivchef, 138.
 (Lillie af Greger Mattssons ätt), Birgitta Gregersdotter, 11, 52.
 (Lillie), Gregers Mattsson, riddare, 10, 11, 52.
 (Lillie af Greger Mattssons ätt), Marina Gregersdotter, 11.
 (—) Matts (Mattias) Gregersson, biskop av Strängnäs, 21, 23.
 (—) Matts Ödgislason, lagman, 10.
 Lilljebjörn, Anna Lisa, g. Geijer, 129—131.
 Lilliequist, Rudolf, ingenjör, 147.
 Limbek, Henneke (Hanneke), dansk adelsman, 43, 46—48.
 Lindeberg, Gösta, docent, 93, 94.
 Lindgren, Carl Uno Eugen, revisor, 42, 44.
 Lindman, Salomon Arvid Achates, konteramiral, statsminister, 139.
 Lindorm, Erik, förf. 155.
 Linné (Linnaeus), Carl von, arkitekt, botanist, 54, 58, 93.
 Lodehat, Peder Jensen, biskop av Växjö, 41.
 López, Francisco Solano, president i Paraguay, 149.
 Lorber, Olof, borgare, 34.
 Louis Ferdinand, prins av Preussen, 132.
 Lund, Per af, major, 128.
 Lundberg, Erik, professor, arkitekt, 133.
 Lundgren, Anders Hugo Hjalmar, fil. dr, stadsbibliotekarie, 154, 155.
 — Carl Martin, kommerseråd, 155.
 — Hans, bryggare, 155.
 Lundqvist, Bo Gustav Verner Vison, rektor, 153.
 Lützw, Lüder van, mecklenburgsk marskalk, 43, 48.
 Läma, se Folkungaätt, oäkta.
 Lönnroth, Nils Erik Magnus, professor, 119.
 Löwenhielm, Gustaf Carl Fredrik, greve, en av rikets herrar, landshövding, gen.löjtnant, 88, 94, 104.
 Magnus Eriksson, konung av Sverige, 121.
 — Håkansson (klugen sköld med lejon och halv lilja), 40, 41, 44, 45.
 Magnus, Ingevaldsson, väpnare, 4.
 — Ingevaldsson, se Hammerstaätten.
 — Karlsson, se Ekaslåkten.
 — Magnusson, se Eka-slåkten.
 — Ragvaldsson, se Fargalt.
 — Trotteson, se Eka-slåkten.
 — Öjarsson, se Sköld, kluden.
 Malmberg, Bertil, förf., 155.
 — Frans Tertullianus, disponent, 155.
 — Harald, vice häradshövding, 155.
 — Teodor, lektor, 155.
 (Malstaätten), Kettil Jonsson, riddare, 40—42, 44, 49.
 Mansfeld, Peter Ernst von, greve, kondottjär, 63, 69, 70, 75, 80, 81.
 Margareta, unionsdrottning, 119.
 Margareta Karlsdotter, se Spets från vänster.
 Marina Gregersdotter, se Lillie af Greger Mattssons ätt.
 Marmier, Xavier, fransk skriftställare, forskningsresande, 95—106.
 Masreliez, Jean Baptiste, bildhuggare, 131.
 — Louis Adrien, målare, arkitekt, 131.
 Matts (Gregersson), biskop av Strängnäs, se Lillie.
 — Ödgislason, se Lillie.
 Melanchthon, Filip, tysk reformator, 77.
 Meyern-Hohenberg, Hans Mikael Gottlob Herman Malo von, frih., preussisk kapten, 140.
 Moltke, Vicke, mecklenburgsk riddare, 48.
 Morer (Murach), Albrekt, dansk riddare, 47.
 Munck af Rosensköld, Eberhard, läkare, 149.
 Munktell, Johan Henrik, industriman, 131.
 Munthe, Arnold, kommandörkapten, förf., 149.
 — Gerhard, norsk historiker, 135.

- Murach, se Morer.
 Mustelin, Olof, finländsk personhistoriker, 152.
 Märta Gregersdotter, se Aspenäs-ätten.
 — Håkansdotter, 51.
 — Magnusdotter, se Aspenäs-ätten.
 — Tordsdotter, se Bonde.
 Mätta (Märta) Ivarsdotter, se Dyre.
 Möller, Pontus, fil. kand., 136.
 Mörner af Morlanda, Carl Magnus Birgersson, greve, fil. lic., 67.
 — Karl Stellan Gabriel, greve, fil. kand., konstnär, 133.
 Napoleon I, fransk kejsare, 104.
 (Natt och Dag), Johan Måns-son, riksråd, 38.
 (—) Jon Uddsson, riddare, 45, 46.
 (—) Nils Bosson, 10.
 — se även Sture.
 Nerman, Ture, förf. 155.
 Nesselius, Israel, professor, 86, 88, 92—94.
 Nils, gårdskaplan, 10.
 — Bosson, se Grip.
 — se Natt och Dag.
 — Engelbrektsson, 12.
 — Erengislason, se Hammersta-ätten.
 — Eriksson, skrivare, 20, 21.
 — Eriksson, se Gyllenstierna.
 — Gustafsson, se Rossviks-ätten.
 — Hemmingsson, 21.
 — Trotteson, se Gädde.
 Nipertz, Erik, riddare, 13.
 Nobel, Alfred Bernhard, uppfinnare, donator, 146, 147.
 — Emanuel, med. hed. dr. industriman, ryskt verkligt statsråd, 147.
 Norberg, Elsa Margareta, docent, 94—106, 130.
 — Mathias, professor, 89.
 Nordberg, Tord Karl Gustaf Olsson, förste antikvarie, 133.
 Nordenmark, Nils Victor Emanuel, professor, 93.
 Nordman, Viljo Adolf, finländsk docent, 152.
 Norman, Georg, kansler, 112.
 Nortman, Benjamin Magnus, se Croneborg.
 — Magnus Andreæ, se Choriander.
 Nothman (Nottman), Nikolaus, 115.
 Nurmio, Yrjö, finländsk professor, riksarkivarie, 152.
 Nygren, Oscar Eugen, general, 142.
 Oehlenschläger, Adam Gottlob, dansk professor, skald, 100.
 — Maria, 103, 104.
 Ohlson, Alfred, medaljgravör, 134.
 Olaus Petri, reformator, historieskrivare, 111.
 Olof, konung av Norge och Danmark, 47.
 Olof Axelsson, se Tott.
 — Fynbo, lagläsare, 9.
 — Gregersson, sven, 28, 34, 35.
 — Haraldsson, se Stjärnor, tre.
 — Ivarsson, väpnare, 14.
 — Jeppsson, se Sparre.
 Oscar I, konung av Sverige och Norge, 97.
 Osswald, Gösta, förf., 131.
 Otte Torbjörnsson, väpnare, hövitsman, 122.
 Otter, Salomon von, frih., överkommissarie vid amiralitetet, landshövding, 117.
 Otto («Ato») Nilsson, se Rosenkrantz.
 Oxenstierna (af Eka och Lindö), Brita Kristiernsdotter, 33, 35.
 (—) Elin Arvidsdotter, 9, 10.
 (—) Jöns Bengtsson, ärkebiskop, 121.
 Oxenstierna (af Korsholm och Wasa), Gabriel Bengtsson, greve, riksamiral, president, 115.
 Oxenstierna (af Södermöre), Axel, greve, rikskansler, 64—66, 68, 69, 71, 75, 76, 114, 137.
 Palme, Sven Ulric, docent, 119—122.
 Parsberg, Kristofer, dansk riddare, 47.
 Pauli, Georg Vilhelm, målare, förf., 154.
 — Hanna, f. Hirsch, målarinna, 154.
 Paulin, Axel Johan Anders, ministre plénipotentiaire, 148, 149.
 Pawell, Andreas von, pfalzisk agent, 62, 78.
 Peder Andersson till Brands-
 torp, lagman, 121.
 Penze, Ulric van, mecklenburgsk riddare, 48.
 Per Svenske, sven, 33.
 Petersen, Eilif, norsk målare, 134.
 Petersens, Hedvig Amalia af, författarinna, 129.
 Peyron, Henry Georg Rudolf, gen. major, 141.
 Plesse(n), Helmich, mecklenburgsk riddare, 48, 49.
 Plessen, Vollrad von, 62.
 Podebusk (Putbus), Henning (Henrik), dansk drotts, 43, 46, 47.
 Pontin, Magnus Erik Constans, kammarherre, förf., 97.
 (Porse), Birgitta Magnusdotter, 9, 10, 51.
 Posse de Rivas, venezolansk diplomat, 148.
 Posse (af Säby), Johan Henrik, frih., löjtnant, 148.
 Puke, Erik Kettilsson, riddare, marsk, 45.
 — (Rossviksätten), Erik Nilsson, väpn., riksråd, 9.
 Puramo, Eino, finländsk fil. mag., 152.
 Putbus, se Podebusk.
 Pyhy, Konrad von, kansler, 110, 111.
 Quensel, Nils Jacob Eberhard, president, 84, 85.
 — Olof Eberhard Carl, justitieråd, 84.
 Radstock, lord, 84.
 Rajalin, Olof von, kommandör, 149.
 — Salomon Mauritz von, frih., guvernör, landshövding, 149.
 Ramborg Gustafsdotter, se Sparre.
 — Magnusdotter, 4.

- Rappe, Axel Oskar, frih., gen.-major, 142.
- Raschiet, Jakob, 115.
- Regnell, Anders Fredrik, läkare, mecenat, 149.
- Reuter Dahl, Henrik, ärkebiskop, statsråd, 99.
- Risberg, Bernhard, filolog, förf., 154.
- Rolf, Ernst, revydirektör, 155.
- (Roos av Ervalla), Jon Pedersson, härads hövding, 11.
- (—) Ulf Pedersson, härads hövding, 11.
- Roosval, Johnny August Emanuel, professor, 132, 133.
- Rooth, Erik Gustaf Teodor, professor, 42.
- Rosen, Carl Philip Fredric von, greve, ryttmästare, 84, 93, 142.
- Reinhold Gustaf Edvard Moore von, greve, gen.-löjtnant, 142.
- Rosenblad, Carl, frih., gen.-major, kommandant, 141.
- Rosencrantz, Simon Bengtsson, kapten, 58.
- (Rosenkrantz), Otto (Ato) Nilsson, dansk riddare, 43, 47, 48.
- (Rosor, tre), se Tre rosor.
- (Rossviksätten), Erik Nilsson, se Puke.
- Nils Gustavsson, lagman, riksråd, 9.
- Rud (Ruut), Michael, dansk riddare, 43, 46, 47.
- Rudbeck, Thure Gustaf Alexander Reinhold, frih., fil. doktor, slottsarkivarie, 131.
- Rusdorf, Johann Joachim von, pfälzisk statsman, 62, 65, 67—70, 74, 78, 80.
- Rutgers (ius), Jan, holländsk diplomat, 65, 71, 81.
- Ruth, Barthold, kammarråd, 92.
- Ruut, se Rud.
- Ryning, Bengt, riddare, 21.
- Erik, frih., amiral, 114.
- Ryting, Nils Claus, kansler, 120.
- Rålamb, Clas, frih., amiralitetsråd, överståthållare, 116.
- Sainte-Beuve, Charles Augustin, fransk litteraturhistoriker, 100, 103, 104.
- Schaeij, Peter, faktor, 118.
- Vilhelm, direktör, 118.
- Schauman, Henrik, 152.
- Scheffer, Carl Fredrik, greve, riksråd, 128.
- Carl Gunnar Ulrik, arkivarie, 32.
- Schück, Johan Henrik Emil, professor, litteraturhistoriker, 146.
- Schiller, Friedrich von, tysk skald, 132.
- Schmiedanin, Maria Antonia, 57.
- Schneider, John Christoffer, viceamiral, 113.
- Schröder, Johan Henrik, professor, 102, 103.
- Schröder, Vilhelm von, 92.
- Schybergson, Magnus Gottfrid, finländsk historiker, professor, 65.
- Schönberg, Anders, rikshe-raldiker, kansliråd, 128.
- Sehested, Hannibal, dansk statsman, 93.
- Sergel, Johan Tobias, bildhuggare, hovintendent, 148.
- Sheldon, Francis, skeppsbyggmästare, 116.
- Siffred Jönsson, amiral, 153.
- Sigrid Eskilsdotter, se Banér.
- Silfvercrona, se Spiring, Peter.
- Silfverstolpe, Magdalena (Malla) Sofia, f. Montgometry, 101, 102, 130—132.
- Siöblad, ätten, 136.
- Siöblad, Carl, frih., general av artilleriet, 136.
- Erik, frih., amiral, guvernör, 116.
- (sjöblad, tre), Botilla Eren-gisladotter, 49.
- (—) Eren-gisle Bengtsson, vapnare, 2, 7, 49.
- (—) Jon Eren-gislasen, kallade sig Gädde, 2, 49.
- (—) Katarina Eren-gisladotter, 6, 7.
- Sjödén, Lars Bernhard Ludvig, förste arkivarie, 122.
- Skjöldebrand, Anders Fredrik, greve, general, förf., 132.
- (sköld, fyrstycad), Ivar Nilsson, riksråd, lagman, 121.
- (sköld, kluven), Magnus Öjarsson, 4.
- (sköld, kluven, med lejon och halv lilja), Magnus Håkansson, 40, 41, 44, 45.
- Snack, Petter, kammarråd, landshövding, 117.
- Sohlman, Ragnar, civilingenjör, kommerseråd, 146, 147.
- Solms, Johann Albrecht von, greve, överhovmästare, 62.
- Soop, Göran, kapten, 118.
- Spaak, Jakob, sekreterare, kommissarie, 117.
- Sparre, Åke, frih., kapten, 53, 57.
- (Sparre av Tofta), Karl Ulfsson, marsk, 40, 44.
- (—) Knut Karlsson, riksråd, 40—42, 44, 49.
- (sparre), Olof Jeppsson, skånsk riddare, 26.
- (Sparre av Vik), Ramborg Gustavsdotter, 10.
- Sparre (af Rossvik), Johanna Hedvig Wilhelmine, f. Bernhard, 131.
- (—) Lars Siggesson, marsk, 14.
- Spens, James (Jakob), frih., ambassadör, 65, 71, 74.
- (spets från vänster), Karl Jakobsson, 8.
- (—) Kristina Johansdotter, 10.
- (—) Margareta Karlsdotter, 8.
- Spiring, Peter, svensk resident, 77.
- Staffan Ulfsson, se Ulv.
- Stangenberg, Cecilia Staffansdotter, 7, 8, 50.
- Ingeborg Staffansdotter, 7, 8.
- Staffan, 7, 13.
- Stedingk, Curt Bogislaus Ludvig Christoffer von, greve, en av rikets herrar, fältmarskalk, ambassadör, 104.
- Sten Bengtsson, se Bielke.
- Svantesson, se Sture, Sten, d. y.
- Stenbock, Gustaf Otto, greve, riksråd, riksamiral, 115, 117.

- Stendorff (Standorff), Hans Salomon, major, 57.
- Steven, Christian Daniel, finländsk tulldirektör, 152.
- Fredric, finländskt geheimeråd, 152.
- Stiernsköld, Clas, frih., riksråd, amiral, 115.
- Stiernstedt, Sten Edouard William Gordon, frih., dir., skriftställare, 129, 130.
- (stjärnor, tre), Olof Haraldsson, häradshövding, 7.
- Stralendorp, Henric van, mecklenburgsk riddare, 48.
- Streitbach, Johan von, kommissarie vid amiralitetet, 116.
- Stridbeck, Johan, se Streitbach.
- Strindberg, Johan August, förf., 93.
- (Sture), Gustav Algotsson, 9, 10.
- Sture, Karl, 51.
- Mauritz, 51.
- (Natt och Dag), Nils Bosson, hövitsman, 38, 121, 122.
- Sten, d. y., riksföreståndare, 1, 16—18, 24, 25, 29, 32, 33, 35—38, 51.
- Sten, d. ä., riksföreståndare, 15, 16, 18, 25, 118—122.
- (—) Svante Nilsson, riksföreståndare, 16, 19—32, 35, 38, 39, 51, 121.
- Styffe, Carl Gustaf, bibliotekarie, historiker, 4, 122.
- Sumelius, Rafael, finländsk direktör, 152.
- Svalenius, Ivan Håkan, lektor, 107—112.
- Svante Nilsson, se Sture.
- (Svarte Skåning), Axel Åkeson, 11.
- (—) Katarina Turesdotter, 51.
- (—) Åke Jönsson, riddare, 11, 52.
- Swartz, Carl Johan Gustaf, statsminister, 139.
- Sven Persson, sven, 33.
- Trotteson, se Gädde.
- Söderberg, Johanna Fredrika, f. Liedbeck, 102.
- Söderhjelm, Alma, professor, 154.
- Taube, Axel Evert, skriftställare, 155.
- Tegnér, Esaias, biskop, skald, 99, 100.
- Thorild, Thomas, skald, 128.
- Thorsen, Hakon, norsk arkitekt, 134.
- Tingsten, Herbert Lars Gustav, professor, 138.
- Toll, Reinhold Gustaf, öv.-löjtnant, 127.
- Tord Gunnarsson, biskop av Strängnäs, 5.
- Torgils, biskop i Strängnäs, 5.
- Torgils, se även Tyrgils.
- (Tott), Axel Pedersson, riddare, riksråd, 121.
- (—) Bengt Åkesson, väpnare, 16, 51.
- (—) Erik Axelsson, riksföreståndare, 121.
- (—) Hans Åkesson, riksråd, lagman, 122.
- (—) Ingeborg Åkesdotter, 121.
- (—) Ivar Axelsson, riddare, riksråd, 121.
- (—) Jöran Åkesson, d. y., häradshövding, 18.
- (—) Jöran Åkesson d. ä., riddare, 16—18, 51.
- (—) Olof Axelsson, riddare, 121.
- (—) Åke Axelsson, riddare, riksråd, 121.
- (—) Åke Hansson, riddare, riksråd, 120.
- (—) Åke Jöransson, riddare, 18, 24, 33, 34, 37, 38, 51.
- (Tre rosor), Johan Turesson, riksråd, 14, 38, 39.
- (—) Lars Turesson, riksråd, 14.
- (—) Ture Jönsson, riksråd, 108, 109.
- Trolle, Anna Arvidsdotter, 23.
- Arvid, riksråd, 12, 13, 19, 23, 52.
- Erik, riddare, riksråd, 13, 14, 27, 29, 33, 35.
- Gustav, ärkebiskop, 120.
- Joakim, hövitsman, 26.
- (—) Jon, kallad Gädde, 13, 52.
- Trotte Magnusson, se Eka-slåkten.
- Tuften, Knut van, se Sparre av Tofta, Knut Karlsson.
- Ture Jönsson, se Tre rosor.
- Tyrgils Knutsson, marsk, 46.
- Uf, Jöns, dansk väpnare, 43, 47.
- Uggla, Arvid Hjalmar, förste bibliotekarie, 53, 54.
- Clas, frih., amiral, 116.
- Ulf Gudmarsson, se Ulvåsaätt.
- Pedersson, se Roos av Ervalla.
- Ulf, Henrik, 7.
- (ulv), Staffan Ulfsson, 45.
- (Ulvåsaätt), Ulf Gudmarsson, riksråd 1.
- Undén, Bo Östen, minister för utrikes ärenden, 139.
- Ulf Torsten, envoyé, 139.
- Utter, Peder Månsson, genealog, 1.
- Wachtmeister (af Johannishus), Hans, greve, amiral-general, president, 116, 117.
- Wahlström, Lydia Katarina, professor, 129.
- Waldén, Tor Henrik Bertil, fil. doktor, landsantikvarie, 133.
- Wallenberg, Knut Agaton, bankdirektör, minister för utrikes ärenden, 139.
- Wallin, Johan Olof, biskop, skald, 89, 90, 92, 94, 132.
- Wargentin, Pehr Wilhelm, statistiker, astronom, 93.
- Varnhagen von Ense, Rahel Antonie Friederike, f. Levin, 131, 132.
- (Vasa), Erik Karlsson, hövitsman, 17.
- (—) Krister Nilsson, drots, 121.
- Weiss, J. G., tysk historiker, 75.
- Wendt, Karl Hugo Einar, arkivråd, 112—118.
- Vennberg, Erik, aktuarie, 133.
- Vervier (Werwir), Wilhelm Guillaume, bruksidkare, 115.
- Westman, Karl Gustaf, professor, statsråd, 140.
- Vigny, Alfred Victor, fransk skald, 101.

Wilcke-Lindqvist, Ingeborg, 133, 134.	Wrangel (af Adinal), Gustaf, amiralitetsråd, fältmar- skalklöjtnant, 115.	Åkermark, Carl Harald, viceamiral, 113.
Willers, Uno Erik Wilhelm, kansliråd, 150.	Wrangel (af Salmis), Carl Gustaf, greve, riksamiral, riksmarsk, president, 114, 115.	Åström, Sven-Erik, finländsk fil. dr, 151, 152.
(Vinstorpa-ätt), Anna Karls- dotter, 17.	Wrangel (af Sauss), Fredrik Ulrik, greve, kammar- herre, förf., 39—41, 44, 45, 47, 48.	(Öra), Iliana Karlsdotter, 7, 50.
Winterfeldt, Samuel von, brandenburgskt geheime- råd, 64, 65.	Zielfelt, Lennart, kapten, 155.	— Karl Karlsson, d. y., rid- dare, 7, 50.
Wirilander, Kaarlo, fin- ländsk fil. dr, arkivman, 123—127.	Åke Axelsson, se Tott.	— Karl Karlsson, d. ä., hä radshövding, 7, 8.
Visen, se Vitzen.	— Hansson, se Tott.	(Örnfot), Erik Karlsson, rid- dare, 40, 41, 44, 45.
Vitzen, Vicke van, mecklen- burgsk riddare, 43, 48.	— Jöransson, se Tott.	— Erik Magnusson, riksråd, 122.
Wrangel, Gustava Magda- lena, f. Arnell, 131.		Östman, Nils F., arkivarie, 92.

PERSONHISTORISK TIDSKRIFT

FYRTIONIONDE ÅRGÅNGEN

1951

UTGIVEN AV

PERSONHISTORISKA SAMFUNDET

GENOM

UNO WILLERS och BERTIL BROOMÉ

STOCKHOLM 1951—1952.

KUNGL. BOKTRYCKERIET. P. A. NORSTEDT & SÖNER

503813

UTGIVEN MED STATSUNDERSTÖD

INNEHÅLL.

Ätten Gädde i Gäddeholm. Sten Sture den yngres mödernesläkt. Av <i>Gottfrid Carlsson</i>	1—52
En litterärt intresserad 1600-talskrigare. Av <i>Otto Croneborg</i> (†).	53—58
Zur Charakteristik des Ludwig Camerarius. Av <i>Friedrich Hermann Schubert</i>	59—82
Daniel Almqvist. Ett historikeröde. Jämte bibliografi öfver Daniel Almqvists tryckta skrifter. Av <i>Bengt Hildebrand</i>	83—94
Xavier Marmier och Sverige än en gång. Replik till Elsa Norberg. Av <i>Uno Willers</i>	95—106
Recensioner	107—155
En Gustav Vasabiografi. Av <i>Bertil Boëthius</i>	107—112
Amiralitetskollegiets historia. Av <i>Åke Kromnow</i>	112—118
Sten Sture den äldre, en folkförförare? Av <i>Jan Liedgren</i>	118—122
Officerskåren i Finland på 1700-talet. Av <i>Erik Birck</i>	123—127
Gustav III och tryckfriheten. Av <i>B. B-s</i>	127—129
Kring Erik Gustaf Geijer. Av <i>Nils Afzelius</i>	129—132
Sveriges kyrkor. Av <i>Nils Ludvig Rasmusson</i>	132—134
Norska sigill. Av <i>Nils Ludvig Rasmusson</i>	134—136
Medeltidsgenealogi. Av <i>Elsa Nordström</i>	136
Gravarna i Sollentuna kyrka. Av <i>W. E.</i>	137—138
Jonas Alströmers diplomatminnen. Av <i>Uno Willers</i>	138—139
Generallöjtnant Douglas minnen. Av <i>C. Kempff</i>	139—143
Stockholms stads herdaminne. Av <i>Gövert Indebetou</i>	143—144
Postkontor och postmästare. Av <i>Gövert Indebetou</i>	144—145
Svensk släktkalender. Av <i>Uno Willers</i>	145
J. Sigfrid Edström. Av <i>Å. Kw.</i>	146
Alfred Nobel. Av <i>Å. Kw.</i>	146—147
Svenskar i Sydamerika. Av <i>Wilhelm Odelberg</i>	148—149
En Lagerkvistbibliografi. Av <i>Sven Åstrand</i>	150
Finländsk litteratur. Av <i>Erik Birck</i>	151—152
1500-talsbiografier. Av <i>B. Bé</i>	153
Västgöta nation i Uppsala 1595—1718. Av <i>B. Bé</i>	153—154
Släkterna Hamilton. Av <i>B. Bé</i>	154
Hjalmar Lundgrens minnesalbum. Av <i>B. Bé</i>	154—155
Kommerserådet Lundgrens i Ystad släkt. Av <i>B. Bé</i>	155
Författarmemoarer, Av <i>B. Bé</i>	155
Meddelande angående Personhistoriska samfundet	156
Personregister	157—166

Medlemsavgiften i Personhistoriska Samfundet är kr 10:— pr år + 50 öre för porto och uttages såsom postförskott för Personhistorisk Tidskrift. Önskan om inträde anmäles till Samfundets sekreterare, docenten Bertil Broomé, Krigsarkivet, Stockholm 80. Bokhandelspris för löpande årgång är kr. 12:50.